

Лауло Коэльо

Иблис ва Прим хоним

МИЛЛИОНЛАР СЕВИБ ЎҚИГАН КИТОБ

Пауло Коэльо

Иблис ва Прим хоним

МИЛЛИОНЛАР СЕВИБ УЎҚИГАН КИТОБ

«YANGI KITOB»
TOSHKENT
2020

УЎК: 821.134.3(81)-3

КБК: 84(7Бра)

П 25

П 25

Пауло, Коэльо.

Иблис ва Прим хоним [Матн]: асар / К.Пауло. – Тошкент:

Yangi kitob, 2020. – 176 б.

ISBN 978-9943-6327-0-7

УЎК: 821.134.3(81)-3

КБК: 84(7Бра)

Пауло Коэльо айни кунда жаҳоннинг севиб ўқилаётган ун нафар ёзувчиларидан биридир. Ижод қилишни бошлаганига қисқа вақт ўтган бўлса ҳам, унинг китоблари ўқилиш кўрсаткичи бутун умр ижод қилган, оммабоп адиб дея тан олинган Жоржи Амадонникидан ҳам юқорилаб кетди. Пауло Коэльонинг айтишича, ҳар қандай инсонни ижодга ундайдиган куч, бу – ҳаёт ишқидир.

Мазкур асарда инсон руҳиятининг эврилишлари маҳорат билан очиб берилган. Унда бетакрор тақдир эгаларининг қисматини тасвирлаш асносида ёвузлик ва эзгулик, нафс ва сабр, нафрат ва муҳаббат, иймон ва гуноҳ сингари умуминсоний мавзулар туғрисида баҳс кетади.

Русчадан Улуғбек Долиев
таржимаси.

ISBN 978-9943-6327-0-7

© Пауло Коэльо.

«Иблис ва Прим хоним».

© «Yangi kitob», 2020.

Нозимлардан бири Ундан сўради: Мурувватли Устоз! Боқий умрга мушарраф бўлиш учун не қилмоғим даркор?

Исо унга деди: нега мени Мурувватли атадинг? Фақат Тангригина Мурувват соҳибидир.

Лука «Инжил»и 18:18 – 19

Берта исмли кампир, мана, ўн беш йилдан бери ҳар куни эшиги олдида ўтиради. Вискос шахри одамлари қарияларнинг ўтмишни қўмсаб, ёшлигини хотирлашлари, деярли бу дунёга дахлдорлиги қолмаган бўлса-да, уни мушоҳада қилишни, қўшнилари билан нималарнидир гурунг қилишни ёқтиришларини биладилар.

* * *

Бироқ Бертанинг кўча пойлаб ўтиришининг бошқа сабаблари бор эди. Ўша куни эрталаб бир Мусофирнинг қир ёқалаб, шаҳарнинг ягона меҳмонхонаси томон оҳиста йўл олганини кўрган кампир ниҳоят ниятига етганини тушунди. Кутилаётган меҳмонни у бир неча бор ўзича тасаввур ҳам қилиб кўрганди, лекин Мусофир бошқача бўлиб чиқди: у яғири чиқиб кетган уст-бошда, паҳмоқ ва соч-соқоли қиртишланмаган ҳолатда намоён бўлди.

Ва унга Иблис ҳамроҳлик қилаётганди.

«Раҳматли эрим ҳақ бўлиб чиқди, – деб ўйлади кампир, – бу ерда ўтирмаганимда борми, ҳеч ким бу воқеадан хабар топмасди». У Мусофирни қирқ-эллик ёшлар чамасида деб тахмин қилди. «Навқирон экан», – деб ўй-

лади у. Кампирнинг бундай хулосага келганини фақат унинг ёшидагиларгина тушуниши мумкин. Бу ерларда узоқ муддат қолармикан, дея ўзидан сўради кампир. Унинг кичкина жомадонини кўриб, узоқ қолмаслигини тушунди. Балки Мусофир бу ерда бир кеча тунаб, эртаси йўлида давом этар? Бертага Мусофирнинг режаси қоронғу, шунингдек, қизиқ ҳам эмасди.

Нима бўлгандаям Бертанинг йиллар давомида кимдир келишини пойлаб ўтиргани зое кетмади, зеро, бу давр мобайнида шу ерда туғилиб ўсганлиги сабаб, кўзлари кўникиб кетган манзара – атрофни ўраб турган залворли тоғлар гўзаллигини юракдан ҳис қилди.

Кутилганидек, Мусофир меҳмонхонада тўхтади. Берта кутилмаган меҳмон ҳақида Руҳоний ота билан гаплашиб кўрмоқчи ҳам бўлди, бироқ уни мутлоқ эси оғибди, деб ўйламаслиги учун қароридан воз кечди.

Нима ҳам дердик, бу ёғини кутиш лозим. Иблиснинг одамзодни балогардон қилишига кўп фурсат керакмас: бўҳрону тўфонлар, кўчкилар бир зумда икки юз йиллик дарахтларни таг-туби билан қўпориб ташлаши мумкин.

Шунда кампир бир нарсани англаб етди: Вискосга қадам қўйган Ёвузликдан деярли ҳеч не ўзгармади. Иблис келиб-кетиши мумкин, унинг ташрифидан кимнингдир азият чекиши шарт эмас. Улар тинимсиз дунё кезадилар: баъзида шунчаки нималар содир бўлаётганини билиш, гоҳида иймонли инсонларни имтиҳон қилиш учун. Лекин Иблислар жуда ўзгарувчан бўлишади, кучли рақиблар билан курашишдан иштиёқи ортиб, мантиқсиз қарорлар қабул қиладилар.

Берта бу ерларда арзигулик нарсанинг ўзи йўқлиги боис, Вискос меҳмонни бир кундан ортиқ ўзига ром

этолмайди, зулмат Хукмдорини эса уйламаса ҳам бўлади, деган тахминга келди.

Кампир ўзини чалғитмоқчи ҳам бўлди, лекин Мусофир унинг миясига қаттиқ ўрнашиб қолганди. Мусаффо ва тиниқ осмон бир зумда қовоғини солди.

«Бунинг ажабланарли ери йўқ, – деб ўйлади Берта, – бу фаслда ҳаво доим шундай айниб туради». Мусофир келиши билан ҳавонинг ўзгариб қолгани – шунчаки тасодиф.

Кампир момагулдирак овозини эшитди, кетидан осмон уч марта гумбуради.

Бир томондан бу ёмғирдан дарак бўлса, иккинчидан – Вискосда кенг ёйилган бидъатга кўра, бефарқлик, иймонсизлик ботқоғига ботиб қолган одамлардан ғазабланган Тангрининг акс-садоси эди.

«Бирор чорасини қилмасам бўлмайди, ниҳоят мен кутган инсон келди, ахир».

У бир неча дақиқа атрофга қулоқ солди: намчил булутлар шаҳарни қоплаган, лекин осмон энди гумбурамасди.

Берта собиқ католик бўлишига қарамасдан, табиатан меҳрибон инсон эди, бидъат ва хурофотларга ишонмас, илдизлари қадим келтлар тамаддунига боғлиқ ҳамсояларининг уйдирмаларига-ку мутлоқ ишонмасди.

«Момагулдирак – табиат ҳодисаси, агар Тангри инсонларга ишора бермоқчи бўлса, бошқа соддароқ йўлини топган бўларди».

Кампир шуни ўйлар экан, яқиндан яна момагулдирак товуши эшитилди. У ёмғирда ивиб кетмаслик учун курсисини олди-да, уйига кириб кетди. Лекин қандайдир нотаниш кўркув юрагини титратди.

«Нима қилсам экан?»

На ўзига, на Вискосга, энг муҳими, на Тангрига ёрдам беришлигига кўзи етган кампир Мусофирнинг тезроқ кетишини хоҳлади. Керак бўлса, кўмак учун Тангри кампирни эмас, ёшроқ кимсани танлаши мумкин.

Буларнинг бари қуруқ гаплар: вақт ўтказиш учун эри шундай уйдирмаларни ўйлаб топган.

Лекин Берта Иблисни кўрганди – бу ҳақда шубҳа қилмасаям бўлади.

Иблис сайёҳ кийимидаги инсон қиёфасида намоён бўлганди.

* * *

Меҳмонхона биносидан озиқ-овқат растаси, маҳаллий таомлар дўкони ва об-ҳаво ёки ҳозирги ёшларнинг қишлоқ ҳаётига қизиқмаслиги борасида гап кетадиган – бар ўрин олганди.

«Тўққиз ой – қиш, қолгани – сургун», – дейишади маҳаллий халқ. Зеро, улар мана шу тўқсон кун ичида ерни шудгор қилиш, экин экиш, ҳосилни етиштириш, пичан ҳозирлаш, сурувдаги қўйларнинг жунини қирқишга улгуришлари керак бўлади.

* * *

Маҳаллий аҳоли дунёда тенги йўқ маконда яшаётганликларини билишар, лекин ушбу тоғлар бағрида асрлар давомида деҳқончилик ва чўпонлик қилиб келган аждодларининг сўнгги авлоди эканликларини тан олгилари келмасди.

Эртами-кеч бу ўлкада ҳам машиналар пайдо бўлади, чорва алоҳида озуқалар билан бу ерлардан олисда бо-

қилади, қайсидир йирик хориж фирмаси шаҳарга эга чиқиб, уни тоғ чангиси курортига айлантиради.

Атрофдаги кўп шаҳарчаларнинг қисмати шу зайдда барҳам топган, фақат Вискосгина бунга қарши курашиб келарди. Эҳтимол, бунга ўзликни сақлаш лозимлиги борасида аجدодларининг қолдирган ўғитлари, одамларда улар хотираси олдидаги бурчнинг юксаклиги сабабдир.

Мусофир диққат билан қайдномани тўлдирди. Одамлар барибир унинг Лотин Америкасининг қайсидир давлатидан келганини пайқайдилар, шунинг учун Мусофир ватанини «Аргентина» деб кўрсатди. Чунки унга мазкур мамлакатнинг футбол жамоаси жуда ёқарди. Жанубий Америкада ҳурмат юзасидан кўча ва майдонларга қўшни давлатлар номи берилишини эслаб, «уй манзили» деган бўлимга «Колумбия кўчаси» деб ёзиб қўйди. Ўзини эса ўтган асрда яшаб ўтган қайсидир бир террорчи номи билан атади.

Орадан икки соат ўтар-ўтмас, Вискоснинг 281 нафар одами асли аргентиналик, Буэнос-Айрес шаҳрининг Колумбия кўчасида истиқомат қилувчи Карлос исмли мусофир келганидан хабар топди.

Кичкина шаҳарларнинг устунлиги ҳам мана шунда – ҳеч қандай уринишсиз бир зумда ҳаммага маълум бўласан, киши.

Мусофир ҳам айнан шуни кўзлаганди. У хонасига қўтарилиб, жомадонини очди. Ундан қандайдир уст-бошлар, устара, қўшимча пойабзал, шамоллашга қарши витаминлар, қоралаб юрган қалин ёндафтари ва ҳар бири икки килоча келадиган ўн бир дона олтин ёмбисини чиқарди. Зўриққани, оғир юкдан ҳолсизлангани, Вискосда яшовчи 281 нафар инсонга ишонса бўлишига

қарамасдан, у барибир эшикка курсини тираб қўйди ва шу заҳоти уйқуга кетди.

Эрталаб Мусофир қаҳва ичди, хизматкорга кийимини ювиш учун берди, олтин қўймаларни қайтадан жомадонига жойлаб, қишлоқнинг шимол тарафидаги тоғлар томон йўл олди. Йўл йўлакай уни қизиқиш билан кузатиб ўтирган кампирга кўзи тушди.

Мусофир ўрмонга кираётиб, ҳашорат ва қўшларнинг товуши, яланғоч шохларни тебратаётган шамол шовқинига бироз кўникиб олиш учун тўхтади. Бу ерда уни кимдир зимдан кузатиши мумкинлиги боис у бир соатлар чамаси ҳеч нарсага уринмай вақт ўтказди.

Қўшниларига келгинди ҳақида бирор миш-миш етказмоқчи бўлган номаълум кузатувчининг ҳафсаласини пир қилган Мусофир «Ҳ» шаклини эслатувчи харсангтош тагига чуқурча қазиб, олтин ёмбиларидан бирини кўмиб қўйди. Яна хиёл тепаликка кўтарилиб, ўзини гўё табиат сеҳридан баҳра олаётгандек кўрсатганча, бир соатлар чамаси дам олиб ўтирди ва иккинчи харсангтошга кўзи тушди. У бургутга ўхшарди. Мусофир у ерда қолган ўн битта олтин ёмбиларини яшириб қўйди.

У ортга қайтаётиб бир қизга кўзи тушди. Қиз муз эришидан пайдо бўладиган жилғаларнинг бири олдида қўлида китоб билан ўтирарди. Кимдир яқинлашаётганини сезган қиз китобдан бошини кўтарди ва Мусофирни кўргач, яна мутолаа қилишда давом этди. Қизнинг онаси бегоналар билан гаплашиш одобдан эмаслигини уқтиргани, шубҳасиз.

Бироқ нега бегона юртлардан келган Мусофир бу ерликлар билан танишмаслиги керак экан? Бунга ўзини ҳақли билган Мусофир қизга яқинроқ келиб, деди:

– Хайрли кун! Мавсумга қарамасдан кунлар исиб кетибди.

Қиз жимгина бош силкиди.

– Сенга бир нарсани кўрсатмоқчиман, – сўзини давом эттирди Мусофир.

Қиз одоб доирасида китобни қўйиб, қўлини чўзди ва ўзини танитди:

– Исмим Шантал. Кечалари сиз қўнган меҳмонхона барида ишлайман. Кечки тамаддига тушмаганингизга ҳайрон бўлувдим. Ахир меҳмонхона нафақат хона беришдан, балки у ердаги истеъмоллардан ҳам фойда топади. Исмингиз – Карлос, Аргентинадан келгансиз, Колумбия кўчасида турасиз. Бутун шаҳар аҳли бундан хабардор. Чунки ов мавсумида келган сайёҳлар барчанинг диққатини ўзига тартади. Ёшингиз эллик чама-сида, сочларингизга оқ оралаган. Афту ангорингиздан бошдан қўп савдолар ўтказганингиз кўриниб турибди. Таклифингизга келсак... Ташаккур. Турган гап, Вискос атрофини беш қўлдек биламан. Шунинг учун сиз эмас, мен сизга бирор нарсани кўрсатишим мумкин. Афтидан банд кўринасиз?

– Мен 52 ёшдаман. Исмим Карлос, қайдномадаги ёзувларга келсак – ҳаммаси ёлғон.

Шантал нима дейишни билмай гангиб қолди.

Мусофир давом этди:

– Мен сенга Вискоснинг диққатга сазовор жойларини эмас, ҳали умринг давомида кўрмаган бир нарсани кўрсатмоқчиман.

Шантал бир неча бор матбуотда нотаниш кимсалар билан ўрмонда сайр қилган қизларнинг бедарак йўқолгани ҳақида ўқиганди. Тезда қизнинг вужудини кўрқув эгаллади, лекин сал ўтмасдан саргузашт

иштиёқи устун келди. Гарчи, у ҳақдаги маълумотлар уйдирма бўлса-да, бу инсон ёмонлик қилишга ботинолмайди. Ахир қиз Вискосни беш қўлдек билишини айтди-ку.

– Унда ким бўласиз? – сўради қиз. – Менга айтганларингиз рост бўлса, у ҳолда ҳозироқ полиция маҳкамасига қўнғироқ қилиб, сизни қўлга олишларига ёрдам беришим мумкин. Буни кутмаганмидингиз?

– Барча саволларингга жавоб беришга ваъда бераман. Лекин дастлаб мен билан бирга юр. У ер узоқ эмас, пиёда беш дақиқали йўл.

Қалбидаги қўрқув қандайдир иштиёқ билан уйқаш бўлиб кетганини ҳис қилган қиз китобини ёпди, ўрнидан туриб нотаниш одам ортидан йўл олди.

Шантал ўзини навбатдаги дилхиралик, умидсизлик кутаётганига шубҳа қилмасди. Чунки, ушалмас муҳаббатни ваъда қилувчи учрашувлар одатда мана шундай бошланади.

Мусофир қизни «Ҳ» шаклини эслатувчи харсангтошга олиб борди, яқиндагина кўмилган дўнгтупроқни кўрсатиб, бу ерга нима кўмилганини билиши учун қизишини илтимос қилди.

– Қўлларимни, қўйлагимни ифлос қиламан ахир, – деди қиз.

Мусофир ерда ётган шохни синдириб, қизнинг қўлига тутқазди. Қиз дастлаб ҳайрон бўлди, кейин тортинмай ерни қазий бошлади. Беш дақиқалардан сўнг лой, чанг ёпишган сариқ нарсага дуч келди.

– Олтинга ўхшайди, – деди Шантал.

– Бу ҳақиқий олтин, менинг олтиним, энди уни қайта кўмиб қўй.

Шантал бўйсунди. Мусофир қизни бошқа хазина олдиға етаклаб келди. У яна ерни қазиди. Бу гал олтин қуймаларнинг қўплигидан қиз ҳайратга келди.

– Булар ҳам олтин, булар ҳам менга тегишли.

Шантал чоҳни кўймоқчи бўлганда Мусофир уни тўхтатди. Кейин тамаки тутатиб, тошга ўтирди, узоқларга тикилди.

– Буларни нега менга кўрсатдингиз? – қиз Мусофирдан сўради. Мусофир жим ўтирарди. – Кимсиз, ўзи? Вискосда нима йўқотгансиз? Менга нега олтинларни кўрсатдингиз? Наҳотки, буни ҳаммага айтиб беришимни билмасангиз?

– Жуда кўп саволлар бердинг, – деди Мусофир кўзларини тоғлардан узмай ва гўё Шантал борлигини мутлоқ унутгандай. – Бировларга айтиб беришингга келсак... Менга айнан шунинг ўзи керак.

– Бу ерга сиз билан келсам, берган саволларимга жавоб бераман, деб ваъда қилгандингиз.

– Энг аввало, ваъдаларга ишониш керакмас. Дунёда ваъдаларнинг тури кўп – бойлик, кўнгилларни қайғудан ҳалос қилиш, қабргача муҳаббат – кўп нарсани ваъда қиладилар. Тўғри келганини ўйламай-нетмай ваъда қилувчилар бор, шунингдек, иккинчи тоифага мансуб кимсалар ҳам мавжуд – улар яхшироқ кун кўриш илинжида ҳар қандай қуруқ ваъдаларга ишонишга шай турадилар. Сен ўшаларнинг бирисан. Ваъдалар билан ўзгаларни лақиллатган одам, охир-оқибат заиф ва мўрт кимсага айланади, шунингдек, ишонувчиларнинг қисмати ҳам шу зайл тамом бўлади.

Мусофир атайин ҳамма нарсани чигаллаштирди, зеро, бутун ҳаётини издан чиқариб юборган ўша кунги воқеа – ҳақиқатни эмас, ёлғонни тан олишга маж-

бур қилганини гапира бошлади. Буларни тушунтириш учун у қиз тилида гапириши лозим эди.

Бироқ Шантал унинг нималар демоқчи бўлганини тушунди. Ёши ўтиб қолган барча эркаklar каби Мусофир ҳам навнихол қиз қучоғига киришни мўлжаллаётганди. Кўпчилик каби у ҳам ҳамма нарсани пулга сотиб олса бўлади, деб ўйларди.

Келгинди сайёҳлар қатори Мусофир ҳам бу ерлик қизларнинг содда ва гўл бўлиши, бу хилват ўлкани эртами-кеч ташлаб кетиш ниятида ҳар қандай таклифга рози бўлишларига ишонарди.

Мусофир бу ёш жувонни йўлдан уришга уринаётганларнинг биринчиси ҳам, охиргиси ҳам эмасди. Шантални фақат бир нарса хавотирга солди, бу – Мусофирнинг мислсиз бойлик ваъдаси. Қиз ўз қадрининг бу қадар баланд бўлишини тасаввур қилмаганди. Таклиф бир пайтнинг ўзида қизни мойдек эритди, ҳам дилига қутку солди.

– Қуруқ ваъдаларга ишонадиган қизалоқ эмасман, – деди қиз биров вақтдан ютиш учун.

– Шунга қарамасдан – ишондинг.

– Янглишяпсиз; мен жаннатда яшаётганимни биламан, шунингдек, Инжилни ҳам ўқиганман. Бориға шукр қилмаган Момо Ҳаво хатосини такрорламайман.

Турган гап, қиз ёлғон гапирганди. Аслида унинг ичини Мусофир меңдан айниб қолмасмикан, деган хавотир тирнарди.

Асли Мусофирни тузоққа туширган ҳам қизнинг ўзи эди. Мусофир қайтганда албатта дуч келадиган жойни танлаган Шантал тасодифий учрашувни уюштирганди. Қиз бу ерларни тарк этиб, кимгадир кўнглини ёриш, қатор кунлар ширин орзу-хаёллар уммонига ғарқ бў-

лиш учун ҳам шундай қилганди. Энди эса умрнинг оқар сувдек ўтиб кетаётганини кўриб, қиз Вискосни тарк этиш учун кўнглига ёқмаган ҳар қандай инсонга розилик беришга тайёр эди.

Шантал пайти келиб бундай инсонни севиб қолишига ишонарди. Зеро, кўп нарсаларга эришиш учун вақт керак, муҳаббат ҳам бундан мустасно эмас!

Мусофир қизнинг хаёлини бўлди:

– Биз жаннатда яшаяпмизми ё жаҳаннамда? Шунини тушунмоқчиман.

Қурбон тузоққа тушганди.

– Албатта жаннатда. Лекин у ҳам бир куни жонга тегади.

Бу бир синов эди. Шанталнинг сўзлари қуйидаги маънони англатарди: «Мен – эркин одамман, кунингизга яраб қолишим мумкин.» Энди Мусофир «жаннат сенинг ҳам кўнглингга тегдими?», дея сўраши лозим.

– Жаннат сенинг ҳам кўнглингга тегдими? – деб сўради Мусофир.

Ана энди Шантал хушёр бўлиши, ўлжани ҳуркитиб қўймаслиги керак.

– Ўзим ҳам билмайман. Баъзида жонимга теккандек туюлади, баъзан Вискосдан йироқда яшолмасам керак, деб ўйлайман.

Навбатдаги қадам: ўзингни мутлоқ бефарқ кўрсатишинг керак.

– Ҳолбуки, олтинлар ҳақида гапиришни истамаётган экансиз, нима ҳам дердим, мароқли сайр учун раҳмат. Жойимга бориб, мутолаада давом этаман. Яна бир бор ташаккур.

– Бир дақиқа!

– Хуш?!

– Турган гапки, олтинлар ҳақида гапириб бераман, йўқса, сени нега бу ерга бошлаб келдим?

Айшу-ишрат, пул, ҳокимият... – қизнинг бу нарсаларга ақли етарди.

Лекин Шантал ўзини гўё ажойиб кашфиётлар бўсағасида тургандек кўрсатди. Қизиқ, эркалар ўз устунлигини кўрсатишни хуш кўрадилар, бироқ кўпинча уларнинг хатти-ҳаракатини олдиндан пайқаб олиш чўп эмас.

– Сиз тажрибали, ҳаётда кўп нарсаларни кўрган одамга ўхшайсиз. Балки менга ҳам ўргатарсиз?

Мана бун қойилмақом тузоқ деса бўлади: қоидаларнинг энг муҳими – ўлжани ҳуркитмаслик учун уни эркин қўйиш, юнгидан силаш лозим!

– Фақат қизиқ одатингиз бор экан: оддий саволга бир нималар ваъдалар қилиб, қандай яшаш кераклиги ҳақида узундан-узоқ маърузалар ўқияпсиз. Кимсиз ва бу ерларда нима қилиб юрганингизни айтсангиз бас, жон деб шу ерда қоламан.

Бунгача олис тоғларни кузатиб турган Мусофир энди нигоҳини қизга қадади. Йиллар давомида турфа одамларга дуч келгани учун Шанталнинг нималарни ўйлаётгани унга кундек равшан эди. Шанталнинг ма лоҳату ёшлик ишвасидан фойдаланиб, нотаниш кўнглини овламоқчи бўлгани каби эркак ҳам ўз бойлигини кўз-кўз қилиб, илинтириш пайида бўлганини қиз англаётгандир, деган ўйга борди Мусофир.

– Демак, мен кимман? Дейлик, анчадан бери бир ҳақиқатни англамоқчи бўлган инсонман. Назарий жиҳатдан уни англаб етдим, лекин амалда қўллашга имкон бўлмади.

– Бу қандай Ҳақиқат экан?

– Инсон табиатига боғлиқ Ҳақиқат. Шунинг билан англадимки, шайдолик олдида нафсимизни ҳечам тиёлмаймиз. Курраи заминдаги ҳар бир инсон маълум шароитда Ёвузлик қилишга мойил.

– Мен эса...

– Сенинг ёки менинг фикрим, нималарга ишонишимиз ҳақида гап кетаётгани йўқ. Менинг ғоям тўғриси ё нотўғри – гап мана шунда. Кимлигимни билмоқчи эдинг, шундайми? Мен – ўта бадавлат ва номдор бир саноатчиман. Қўл остимда минглаб одамлар ишлаган, керак бўлса уларга мурувват кўрсатганман, керак бўлмаганда аксини қилганман.

Мен – ўз ҳаётида одамлар тушларида ҳам кўролмайдиган чексиз ҳузур ва ютуқларга эришган одамман. Мен – оила ташвишлари ғамида жаннатни, жаннат эркинлигидан баҳраманд бўлолмай жаҳаннамни ҳис қилган инсонман. Мен – бир умр яхшилик ва ёмонлик қилиб келган одамман. Ўйланманки, ҳеч ким менчалик ҳаёт мазмунини тушунтириб беришга қодир эмас. Шунинг учун ҳам шу ердан. Ҳатто, ҳозир қандай савол беришингни ҳам биламан.

Бу гаплардан гангиб қолган Шантал тезда ўзини ўнглашга уринди.

– Нега менга олтинларни кўрсатдингиз, деб сўрашимни кутяпсиз, шундайми? Аслида бадавлат ва машҳур саноатчининг Вискосда нима қилаётганини билмоқчиман, холос. Ахир, бундай инсон китобларни варақлаб, университетда ўқиб ёки бирор файласуф билан суҳбатлашиб ҳам ўз саволларига жавоб топса бўлади-ку.

Мусофирга Шанталнинг зийраклиги ёқиб тушди. Жудаям зўр. Демак, у ҳар қачонгидек тўғри қарорга келган.

– Вискосга келишимдан мақсад – битта режам бор. Бир замонлар театрда Дюрренмат пьесасини кўрганман. Эҳтимол, уни сен ҳам биларсан?

Бу қизни чалғитиб йиқитишнинг бир йўли эди: унинг мазкур асар муаллифини билмаслиги кундек равшан. Лекин Шантал ўзини ким ҳақида гап кетаётганини билгандек тутди.

– Кейин-чи? – деди қиз юзаки жўнлик билан.

– Бу драматургни билишингдан хурсандман, лекин ижозатинг билан айнан қайси пьеса ҳақида гап кетаётганига урғу берсам.

Мусофир манманликдан чекиниб, ёлғончиларга хос қатъият билан айтажак ҳар бир сўзини тарозига солиб кўрди. Воқеа кичик бир шаҳарда содир бўлади. Бу ерга қачонлардир ташлаб кетган одамини хўрлаш ва янчиб ташлаш учун бир хоним ташриф буюради. Хонимнинг турмушга чиқиши, бойиб кетишга бўлган ҳаракатлари замирида фақат бир мақсад ётарди: у ҳам бўлса илк муҳаббатидан қасос олиш.

«Мана шунда мен ўз ўйинимни бошладим – бутун дунёдан узилиб қолган, одамлари раҳм-шафқатли, ҳаётдан қувонадиган, осуда умргузаронлик қилувчи хилват жойга келишга қарор қилдим. Мақсадим – уларни илоҳий қоидаларни бузишга мажбур қилиш эди».

Шантал Мусофирдан юз буриб, тоғларга боқди. У Дюрренматни билмаслигини нотаниш бир пасда пайқади. Қиз диндан беҳабар эди, ундаги қоидаларни ҳам билмасди. Ишқилиб, Мусофир Инжилдаги қоидаларни сўраб қолмасмикан? Шантални айнан мана шу ўйлар хавотирга солди.

– Ҳамшаҳарларинг тўғрисиўз одамлар, – дея сўзида давом этди Мусофир. – Бир сўз билан айтганда, сен-

га олис шаҳарлардаги қизларнинг мустақил бўлиб, бу ерлардан кетиши, дунёни кезишга бўлган орзуларини амалга оширувчи – олтинни кўрсатдим. Олтин шу ерда қолади. Сен эса унинг менга тегишли эканини била туриб, уни олиб кетишинг ҳам мумкин. Агар шундай қилсанг «ўтирлик қилма», деган илоҳий қондани бузган бўласан.

Қиз Мусофирга боқди.

– Қолган унта олтин ёмбисига келсак, бу билан Вискос аҳли бир умр қора терга ботмасдан фароғатда яшаши мумкин, – деб сўзини давом эттирди Мусофир, – сендан олтинларни кўммасликни сўрадим, чунки уларни фақат ўзим биладиган бошқа жойга кўмиб қўймоқчиман. Шаҳарга қайтгач, олтинларни кўрганнинг, уларни одамларга бермоқчилигимни айтишингни хоҳлайман. Лекин бунинг бир бадали бўлади – одамлар ҳатто ҳаёлигаям келтирмаган бир ишни қилишга мажбур бўладилар.

– Масалан?

– Мисол келтириб ўтирмайман. Мен уларнинг «беғуноҳни ўлдирма», деган илоҳий қондани бузишларини истайман.

– Нима дедингиз? – Шантал сал бўлса қичқириб юборай деди.

– Эшитганинг. Мен уларнинг жиноят қилишини хоҳлайман.

Шунда Мусофир қизнинг асабийлашганини кўрди. Шантал гап тугамасидан кетиб қолиши ҳам мумкин, шу сабаб Мусофир режасини тезроқ тушунтиришга киришди:

– Уларга бир ҳафта муҳлат бераман. Еттинчи кун ботишдан олдин Вискос аҳлидан – хоҳ у мункиллаб

қолган қария бўлсин, хоҳ бедаво касал ёки фақат ташвиш келтирувчи телба бўлсин – кимдир ўлдирилиши керак. Ана шунда шахрингизга ушбу олтинларни топишираман ва ҳар биримиз маълум даражада Ёвузликка мойилмиз, деган сўнгги хулосага келаман. Бордию, олтинларни ўғирласанг, ўйлайманки, Вискос аҳлининг бунга қўли бормади ёки бунинг акси бўлиб чиқади. У ҳолда дунёда нотавон ва яхши одамлар борлигига амин бўламан. Бироқ бу одамларни қийин аҳволга солиб қўяди, зеро, олдиндаги маънавий жангнинг интиҳоси номаълум. Бу жангда у томон, ё бу томон зафар қучиши мумкин. Ўзинг Худо, Руҳлар ҳаёти, Фаришта ва Иблислар ўртасидаги азалий жангларга ишонасанми?

Шантал чурқ этмади. Мусофир таваккал қилаётганини тушунди – ноўрин берилган саволдан қиз кетиб қолиши мумкин.

Киноялар етарли, энди мақсадга қўчиш керак.

– Ўн битта олтин қўймалари билан Вискосни тарк этишимга тўғри келса, у ҳолда мен билган, ишонган нарсаларнинг ҳаммаси ёлғон бўлиб чиқади. Истамаган жавобни олгандан кўра, мен учун ўлим афзал, чунки дунёда Ёвузлик чуқурроқ илдиз отган, деган ишонч билан яшаш менга осонроқ бўларди.

«Мен аввалгидек қайғу-изтироблар гирдобида яшардим, лекин бошқалар ҳам сендек қийналганларида оғриқларга бардош бериш осонроқ кечади. Бордию, фақат айрим одамларгина оғир фожиаларни бошдан ўтказишга маҳкум этилган бўлса, у ҳолда Парвардигор яратган бу оламга нимадир бўлган».

Шанталнинг кўзлари жикқа ёшга тўлди. Лекин у бор кучини йиғиб, ўзини ўнглади.

– Нега буни ўйлаб топдингиз? Нега айнан менинг шахримни танладингиз?

– Гап сен ёки сенинг шахринг ҳақида кетаётгани йўқ: мен фақат ўзимни ўйлаяпман, бир инсон қисмати – бутун инсоният қисматидир. Аслида яхшимизми ё ёмон, шуни билмоқчиман. Агар яхши бўлсак, у ҳолда Худо – адолатпеша ва барча нохуш қилмишларимни кечиради: мени ҳалок қилмоқчи бўлганларга ёмонлик тилаганимни, ҳаётимнинг энг муҳим дақиқаларида қилган нотўғри қароримни ва ниҳоят бундан беш дақиқа олдин сенга қилган таклифимни – барчасини кечиради. Чунки унинг ўзи мени шундай йўл тутишга мажбур қилди.

«Агар бизлар ёмон бўлсак, у ҳолда кўнгил нимани истаса шуни қилиш мумкин, демак, мен нотўғри йўл тутмаганман, унда қисматимиз аён. Инсоннинг ҳаётдаги ўй-фикр, хатти-ҳаракатлари боқий дунёдаги жаҳаннамдан қутқариб қололмайди».

Шантал кетмасидан Мусофир қўшимча қилди:

– Эҳтимол мен билан ҳамкорлик қилишни истамасан. Унда Вискосга ёрдам бериш имкониятини берганим, сен эса уни рад қилганинг ҳақида ҳаммага гапириб бераман. Сенга нимани таклиф қилган бўлсам, уларгаям шуни таклиф қиламан. Бордию, улар кимнидир ўлдиришга жазм қилсалар, аниқки, бу одам – сен бўласан.

Вискосликлар тез орада меҳмоннинг одатларини билиб олдилар: у саҳар уйғониб, аччиқ қаҳва ичади, келганининг иккинчи куниданоқ тинмай ёғаётган ёмғирни писанд қилмай теварак атрофда изғиб юради.

Мусофир ҳечам тушлик қилмас, чошгоҳдан сўнг меҳмонхонага қайтиб, хонасини ичидан беркитиб оларди. Одамлар тахминича, бу пайт у ётиб ухларди.

Шом пайти Мусофир яна сайр қилмоқчи бўлди. Бу гал у шаҳар теварагини айланишни ният қилди. У одатда биринчи бўлиб ресторанга кирар, нархини ҳам суриштирмай энг тансиқ таомларни танлар, зўр винога буюртма берарди. «Энг зўри» дегани доимо энг киммат баҳоси дегани эмас. Кейин тамаки тутатганча барга ўтарди. Бу ерда у маҳаллий «кунда-шунда»лар билан дўстона суҳбатлашарди.

Мусофир бу ўлка ўтмиши, авваллари Вискосда кимлар яшагани (авваллари бу шаҳар бугунгидан каттароқ бўлган, ҳозир бор-йўғи уч кўча охиридаги вайроналар бунга гувоҳлик берарди), шаҳарликларнинг ўзига хос урф-одатлари, афсонаю-бидъатлари, чорвачилик ва миришкорлик борасидаги янгиликларини мароқ билан тингларди.

Суҳбат навбати Мусофирга келганда, унинг гапларида чалкашлик, қарама-қаршиликлар бўй кўрсатди: гоҳ у денгизчи бўлганини айтса, гоҳи қурол заводларини бошқарганини тилга олди. Охир-оқибат бу ишлардан қўл силтаб, Тангрини англаш мақсадида монастырга қамалиб олганини сўзлаб берди.

Бардан тарқалган одамлар Мусофирнинг гаплари ростми ё уйдирма – шулар ҳақида бахс юритдилар. Шаҳар ҳокими, инсон ҳаётда турли соҳаларда ишлаган бўлса, бунинг ажабланарли жойи йўқлигини таъкидлади. Бироқ Вискос одамлари уларни нима кутаётганлигини болалигиданоқ билардилар. Руҳоний ота бошқача фикрда эди. У Мусофирни ҳаётда адашгани сабаб, ўзлигини англаш учун бу ўлкага келган, деб ўйлади.

Лекин улар бир нарсага амин эдилар: «Мусофир бу ерда бир ҳафтадан ортиқ туролмайди».

Меҳмонхона соҳибасининг айтишича, меҳмон аэропортга қўнғироқ қилиб, учиб кетиш кунини тасдиқлаган. Шуниси қизиқки, у Жанубий Америкага эмас, Африкага йўл олмоқчи экан. Қўнғироқдан сўнг, гарчи соҳиба унга тўлиқ ишонишини айтган бўлсаям, у кредит карточкаларини чиқариб, ётоқ, еб-ичиш харажатларини олдиндан тўлаб қўймоқчи бўлган. Соҳиба кредит карточкалари билан тўлашни тавсия қилган, чунки бу йўл билан Мусофир кутилмаган эҳтиёжлар учун нақд пулини тежаб қолган бўларди.

«Балки Африкада кредит карточкаларидан фойдаланишмас», – демоқчи ҳам бўлди аёл. Лекин, биринчидан, меҳмоннинг телефондаги сўзларидан хабардорлигини билдириш, иккинчидан, дунёнинг бир қисми бошқасидан илғорроқ эканига ишора қилиш одобдан эмаслигини тушунди.

Мусофир соҳибанинг ғамхўрлигига мамнуният билдириб, таклифидан воз кечди.

Мусофир уч кеча нақд пул тўлаб бардагиларни ичимлик билан сийлади. Вискосликлар ҳали-бери бунақанги сахийликка дуч келмагандилар. Шу боис Мусофир ҳикояларидаги чалкашликларни дарҳол унутиб, уни чекка қишлоқдагиларгаям худди катта шаҳардагилардек муносабатда бўла оладиган, ақидалардан холи, сахий ва дўстона кимса деб билдилар.

Энди улар бошқа масалада бахсга киришганди: бар ёпилишидан олдин кеч қолганларнинг бир қисми шаҳар ҳокимининг фикрини ёқласа, қолганлари амал тақозоси ила одамларнинг руҳий оламини билишга масъул Руҳоний отанинг сўзларини қўллаб-қувватладилар. Алал-оқибат барча Мусофирни ёлғиз, янги дўст-

лар даврасига зор, дунёни янгича англашни хоҳлаётган бир кимса, деган хулосага келдилар.

Нима бўлгандаям, меҳмон ҳаммага ёқиб қолди. Сафари қариб, келаси душанба кетгач, вискосликлар уни соғиниб юришларига шубҳа қилмасдилар.

Бундан ташқари одамлар уни камтар инсон, деб ўйладилар. Бунга муҳим кузатув сабаб бўлди: бу ерларга ташриф буюрадиган ёлғиз эркаклар албатта кўнгилхушлик ёки бошқа ғайр ниятда барда ишлаётган Шанталга хиралик қилишарди. Бу сайёҳ эса фақат буюртма бериш учунгина қизга мурожаат қилар, бирор марта бўлсин, ёмон кўз билан қарамади.

Жилға бўйидаги суҳбатдан сўнг Шантал уч кеча кўз юлмади. Дам шитоб, дам майин эсаётган шамол деразанинг темир зулфини шақиллатар, ундан қизнинг эти жунжикиб кетарди. Бордию, бироз кўзи илиниб қолса, гарчи тежаш ниятида иситгични тунлари ўчирган бўлса-да, қиз бутун вужуди терга ботиб ўйғонарди.

* * *

Биринчи тун у Эзгулик билан юзма-юз бўлди. Кейинчалик эслай олмаган алахсираш орасида қиз Худодан ёлвориб кумак сўради, илтижо қилди. Гуноҳ ва қотиллик элчиси бўлишга мажбур этаётган ўша суҳбатни хаёлига ҳам келтирмади.

Шу дам Шантал Худони олисда ва эшитмайди деб ҳисоблар, туғруқ пайти ҳалок бўлган онасидан сўнг уни вояга етказган маҳрум бувиси руҳига илтижолар қилди. Қиз бор шуури билан Ёвузлик бу ерларда бир пайтлар бўлган, сўнг тоабад бу ўлкани тарк этган, деган фикрга ёпишиб олди.

Қизнинг ҳаётида кўнгилсизликлар кўп бўлгани билан у ҳамшаҳарларини ўз бурчига содиқ, кўкраги керишган, атрофдагилар ҳурматига сазовор тўғрисида деб биларди.

Лекин ҳар доим ҳам шундай бўлавермаган – икки асрдан ортиқ Вискосда одамзоднинг энг мудҳиш вакиллари истиқомат қилганлар. Одамлар бу вазиятни табиий ҳол, римликлардан енгилган келтларнинг лаънатга учраганлиги билан изоҳлаганлар.

Бундай мудҳиш вазият тавқи лаънат эмас, илоҳий муруватга эътиқод қилувчи ёлғиз инсоннинг жасорати туфайлигина барҳам топган.

Шантал шамолдан тақиллаётган дераза зулфинига қулоқ тутаркан, раҳматли бувисининг ҳикоясини эслади:

«Қадим замонлар бу ердаги ғорларнинг бирида бир тақводор дровеш яшаган, кейинчалик у Авлиё Савиний номи билан шуҳрат қозонган.

У пайтлар Вискос икки давлат чегарасида жойлашгани учун жазодан қочган қароқчилар, контрабандачилар, фоҳишалар, ўзларига ҳамроҳ излагувчи саргузашт иштиёқмандлари, ёлланма қотилларга макон бўлган.

Уларнинг ичида энг жоҳил ва ботили – Ахав деган бир араб бўлган. У шаҳар ва унинг гир-атрофини қўлга олиб, ҳалол меҳнати эвазига кун кўрадиган деҳқонларга ҳаддан ташқари ортиқ солиқлар солган.

Кунлардан бир кун Савиний ўз ғорини тарк этиб, Ахавнинг олдида келади, тунаб қолиш учун ундан ижозат сўрайди.

– Наҳотки қотиллигимни, ўз ватанимда бир неча одамни ер тишлатганимни, ҳаётинг мен учун бир чақага ҳам арзимаслигини билмасанг? – деб кулибди Ахав.

– Биламан, деб жавоб берибди Савиний, – лекин ғорда яшаш жонимга тегди. Ҳеч бўлмаса бир кеча хонадонингда тунашимга рухсат бер.

Ахав Руҳонийнинг донғи ўзиникидан қолишмаслигидан безовталанибди, зеро, обрўсини бундай ночор кимса билан бўлишишни истамабди. Тунда Руҳонийни ўлдириб, бу ерларнинг ҳақиқий эғаси ким эканини яна бир кўрсатиб қўйишни мақсад қилибди.

Улар бироз суҳбатлашибдилар. Табиатан на эзгулик, на инсонларга ишонадиган Ахавга Руҳонийнинг сўзлари таъсир қилибди.

Қароқчи дарвешга тунаш жойини кўрсатиб, ёвуз башараси билан пичоғини чархлай бошлабди. Савиний уни бироз кузатиб ётибди, кейин кўзларини юмибдида, уйкуга кетибди.

Ахав тонггача пичоғини чархлабди. Уйқудан турган дарвешни қароқчи кўздаги шашқатор ёшлар билан қарши олибди:

– Сен мендан қўрқмадинг ва мени изза қилмадинг. Умримда илк бор муҳтож инсонга мурувват қилишимга ишониб, мен билан тунадинг. Эзгулик менга ҳам ёт эмаслигига бўлган ишончингни кўриб, ёмонликдан ўзимни тийдим.

Шу кундан бошлаб Ахав қароқчиликни ташлабди ва шаҳар ҳаётини мутлоқ ўзгартиришга бел боғлабди. Турли муттаҳам, каззобларга ошиён бўлган Вискос аста-секин ўзгара бошлабди. Икки давлат чегарасида жойлашгани боис, бу ерда савдо-сотиқ гуллабди».

– Ҳа, шундай бўлган.

Шантал йиғини бас қилиб, бу қадим тарихни эслатгани учун энасига хаёлан миннатдорчилик билдирди. Вискосда яхши одамлар яшайди, уларга ишониш мум-

кин. Қиз ухлашга уринди, уйқуси келавермагач, Мусофирдан эшитган гапларини ҳамшаҳарларига қай тарзда етказишни тасаввур қилиб кўрди.

Қиз бу гаплардан хабар топган вискосликлар Мусофирни ҳайдаб солганларида, унинг қиёфасида пайдо бўлажак кўркүв ва ажабтовурликни кўз олдига келтирди.

Эртаси куни қиз Мусофирнинг ресторандан чиқиб, ёнма-ён жойлашган бар, бичувчи хонаси ва озиқ-овқат дўкони томон одимлаётганини қизиқиб кузатди. Меҳмон ўзини гўё ҳеч нарса бўлмагандек тутар, оддий сайёҳлардек одамлар билан қўйларнинг жунини қирқиш ёки гуштларни нимталашга қизиқаётгандек суҳбатлар кўрди.

Вискосликлар ажнабийларнинг бу ердаги соғлом, тинч ҳаётдан ҳайратланмасликка иложи йўқ, деб ўйлашарди. Шу боис, гарчи улар қалашиб кетган автоулов тутунлари нафасни бўғадиган, ҳар қадамда ўлим нафаси уфуриб турадиган улкан шаҳарларда бўлишни орзу қилсалар-да, ҳар гал бир ҳақиқатни қайтаргани-қайтарган: – тараққиёт исканжасидан олисларда яшаш қандай яхши!

Қишлоқликларга улкан шаҳарлар сеҳрли, ҳайратомуз кўрингани учун уларнинг қалбида шундай орзулар ғужғон ўйнарди.

Бироқ Вискосга янги меҳмон келиши биланоқ, ҳамма бирваракайига бундай жаннатмакон юртда яшаш бахтидан Яратганга ҳамду сано айтишларига нафақат меҳмонни, балки ўзларини ҳам ишонтиришга уринардилар.

Лекин меҳмонларнинг бирортаси ушбу гаплардан сўнг ўз юртини ташлаб, бу ерларга кўчиб келганини эслолмайди.

Мусофир ноўрин бир луқмани ўртага ташламагунча, суҳбат мароқли ўтаётганди:

– Болаларингиз нақадар одобли! Мен билган бошқа шаҳарларга ўхшаб, улар эрталаблари дераза олдида шовқин қилмайдилар.

Вискосда бирорта ҳам бола қолмагани боис, ўртага қабристон жимлиги чуқиб, ноқулай вазият вужудга келди.

Шунда кимдир Мусофирдан кечки овқатга тортилган навбатдаги таомнинг мазасини сураб қолди. Суҳбат қишлоқ ҳаёти нақадар гаштлию, шаҳарники нуқсонларга тўла экани доирасида давом этди.

Вақт ўтиб борар, Шантал Мусофирнинг ўрмондаги суҳбатидан тобора ҳаяжонлана бошлаганди.

Бироқ Мусофир қизга қараб қўйгани ҳам йўқ, фақат бир марта мижозларни ўз ҳисобидан ичимлик билан сийлар экан, қизга мурожаат этиб, ҳақини тезда тўлади.

Хурандалар тарқаб, Мусофир ётоғига кириб кетганидан сўнг қиз иш кийимини ечди, столда кимдир қолдирган тамакини олиб, барни эртаси кун эрталаб йиғиштиражагини соҳибага айтди. Аёл рози бўлди. Шантал палтосини олиб, кўчага чиқди, тунги салқин ҳаводан тўйиб симирди.

Уйигача бўлган икки дақиқали йўлни босиб ўтаркан, қиз ёноқларига ёмғир томчилари урилаётгани сизди. Балки бу Мусофирнинг қиз эътиборини тортиш учун қилган беўхшов ҳазилидир, балки шундай ёвузлик билан қизнинг эътиборини қозонмоқчи бўлгандир.

Шунда қиз олтинларни эслади: ахир уларни ўз кўзлари билан кўрди-ку!

Бордию, улар олтин бўлиб чиқмаса-чи?

Лекин Шантал фикрлашга ожиз, жуда толиққанди. Уйига келгач, аста ечиниb кўрпасига бурканиb олди.

Иккинчи тун Шантал Эзгулик ва Ёвузликка дуч келди. У қаттиқ уйқуга кетиb бирорта ҳам туш кўрмади. Бироқ бир соатдан сўнг уйғониb кетди.

Ташқаридан ҳеч бир сас, ҳаттоки дераза зулфинини тақиллатувчи шамол ҳам ғивирламас, тун қушлари ҳам жим қотганди. Унинг ҳалиям тирик дунёда мавжудлигига ҳеч нарса ишора бермасди.

Деразага келиb бўм-бўш кўчани, совуқ ёмғир ва туман ичида неон чироқлари элас ёритиб турган меҳмонхона пештоқини кўрди. Бундай хира ёруғликда Вискос шахри янаям ғамгин кўринарди.

Шантал кичкина шаҳарларда ҳукм сурадиган бундай жимлик осойишталикни эмас, содир бўлишга арзигулик бирорта ҳам янгилик йўқлигидан дарак беришини яхши тушунар эди.

Қиз нигоҳини тоғларга қадади: пастак булутлар исканжасида улар кўзга ташланмасди, лекин пойига олтинлар кумилганини яхши биларди. Аниқроғи, улар сарғиш тусли ғишт доналарини эслатиb, гўё Мусофир қизнинг олиб кетишини хоҳлагандай, хазинанинг аниқ жойини кўрсатиb турардилар.

Қиз ётоғига келди, у ёқдан-бу ёққа ағанади, кейин яна ўрнидан туриб чўмилишхонага кирди. Ўзини ойнага соларкан тез орада жозибадан маҳрум бўлишини ўйлади, сўнг яна ўрнига бориb ётди. Барда кимдир қолдирган тамақини олмаганига афсусланди, лекин тўғри қилдим, деб ўйлади. Чунки эгаси келиb тамақисини сўраб қолиши мумкин, Шантал эса бировларнинг ишончини йўқотишни хоҳламасди.

Вискоснинг қоидалари шундай: қолдирилган ярим қути тамакининг ҳам эгаси бор; тушиб қолган палто тугмасини то эгаси келмагунча сақлаб қўйиш лозим; ҳисоб-китобни жамламай, қайтимни сўнгги тийинига-ча қайтариш керак. Лаънати жой – бу ерда ҳамма нарсa мустақамлик, ишонч ва аниқликка қурилган.

Қиз ухлолмаслигини билгач, тиловат қилиб буви-сини эсламоқчи бўлди. Лекин кўз олдидан фақат бир манзара – қазилган чоҳ, лойу тупроқ ёпишиб қолган сариқ қуймалар, зиёратчининг йўлга шай ҳассасини эслатувчи дарахт калтаги кетмай қолди. Шанталнинг бир неча бор кўзлари илинди, лекин шу заҳоти уйғо-ниб кетарди. Ташқарида қабристон сукунати ҳукм су-рар, қизнинг кўз ўнгида эса ўша манзара қотиб қол-ганди.

Деразадан субҳидамнинг илк нурлари кира бошла-ганда Шантал ўрнидан туриб кийинди, кўчага чиқди.

Вискосликлар эрта туришга одатланган бўлсалар-да, бу пайт шаҳар уйқу оғушида эди. Шантал бўм-бўш кўча бўйлаб кетаркан, тагин Мусофир таъқиб қилмаяпти-микан дея бир неча бор ортига қараб ҳам қўйди. Қуюқ тумандан икки қадам наридаги бирор нарсаям кўзга кўринмасди. Қиз дам-бадам тўхтаб, қадам товушлари-ни эшитмоқчи бўлди, лекин юрагининг дук-дук уриши-дан бошқа ҳеч нарсани эшитмади.

У ўрмонга кириб «Ҳ» шаклини эслатувчи харсанг-тошга яқинлашди. Бу тош гўё ағанаб кетадигандек дои-мо қизни кўрқувга солиб келган. Ўтган сафар ташлаб кетилган калтакни олиб, Мусофир кўрсатган жойни қазий бошлади, сўнг чуқурчага қўлини тикиб, олтин ёмбисини чиқарди. Шунда у ғалати туйғуни ҳис қилди – ўрмон шу қадар сокин эдики, гўё кимдир борлигидан

хайвон ва қушлар дамани ичига ютган, дарахт барглари ҳам шитирламасди.

Шантал олтин қўймасини кўтариб, оғирлигини тахмин қилди, артиб тозалади, унинг четига иккита тамға урилгани, қанчалар уринмасин, маъносини тушунолмаган қандайдир ёзувли рақамлар борлигини кўрди.

Бу олтиннинг нархи қанча экан?

Аниқ қиймати номаълум, лекин Мусофир таъкидлаганидек, бир умр ишламай еб ётишга етади. Шантал қўлларида ғойибона мўъжиза туфайли амалга ошган Орзусини ушлаб турарди.

Бу – Вискосда кечган зерикарли кунларидан, балоғат ёшидан ишлаётган меҳмонхонадан, ота-оналари кўмагида ўқиб, ҳаётда муқим ўрнини топиш илинжид алақачон Вискосни тарк этган дўст ва дугоналарининг йилда бир марта бўладиган учрашувларидан, кўникиб, боғланиб қолган одамларидан, қовушишдан аввал олтин тоғларни ваъда қилиб, эртаси хайрлашмасдан жўнаб кетадиган эркаклардан, видолашувга улгуриб-улгурмаган барча-барча нарсалардан халос бўлиш имкониятидир.

Ҳа, мана шу ўрмонда Шанталнинг ҳаётидаги энг муҳим мезон бошланганди.

Тақдири азал қизга қулиб боқмади: отасининг кимлигини билмайди; онаси биргина айбдорлик ҳиссини мерос қилиб, туғруқ пайти кўз юмган; бувиси набирасининг савод чиқариши учун ҳар бир чақани тежаб, қора қозонини амал-тақал қайнатган. Шантал орзуманд қиз эди – у барча қийинчиликларни енгиб турмуш қуришни, катта шаҳарларда хизматга ёлланишни ёки бўлмаса бу хилват ўлкага иқтидорли одамларни излаб келган кимса қизни олиб кетишини орзу қиларди.

Балки у машҳур актриса бўлиб етишар, етти иқлим-га донғи кетадиган китоб ҳам ёзар. Балки унинг сура-тини олиш мақсадида ортидан изма-из қувлаб юрув-чи сураткашлар ҳайқириқларини эшитар. Балки ҳаёт унинг оёқ остига алвон гиламларни пояндоз қилар.

Шанталнинг ҳар бир куни орзиқиб кутиш онлари-дан иборат эди. Исталган кечада унинг қадр-қиммати-га етадиган инсон пайдо бўлиши мумкин.

Ҳар оқшом – ётоғига кирган эркак қизни ўзи билан бирга олиб кетишини, у ҳеч қачон уч кўчани, сопол томли уйларни, қабристон ва черковни, меҳмонхона-ю ойлаб сотилмай қолган тансиқ озиқ-овқатларнинг пи-ровардида паст нарҳда сотишга одатланган дўконни бошқа кўрмасликка бўлган ишонч билан ўтказарди.

Баъзан унинг ҳаёлига қадимги келтлар хазинала-рини топиб олиши ҳақидаги ҳаёллар келарди. Аслида, Шантал орзулари ичидаги энг амалга ошмайдигани ҳам шу эди.

Мана энди унинг қўлида – олтин ёмбиси, рости, бун-дай бўлишига қиз ҳеч қачон ишонмаган – асл хазина, унинг мутлоқ Ҳуррияти.

Қизни кўрқув чулғади – ҳаётида илк бора кулиб боқ-қан омад кечга бориб ғойиб бўлса-чи? Мусофир фик-ридан қайтса-чи? Ёки бошқа шаҳарга равона бўлиб, у ердан Шанталдан кўра дурустроқ қизни топса-чи?

Қиз олтинни олиб, уйдаги арзимас лаш-лушларини жомадонга жойлаб, ўйлаб-нетмай Вискосни тарк этса-микан?

Қиз ҳаёлан баланд дўнгликдан тушиб, пастдаги кат-та йўлдан йўловчи машинани тўхтатишини тасаввур қилди. Эрталабки сайрдан қайтган Мусофир олтин-нинг ўғирланганини пайқагунча қиз бошқа шаҳарга

етиб олади. Кейин Мусофир полиция маҳкамасига хабар беради.

Шантал манзилига етказиб қўйган ҳайдовчига миннатдорчилик билдириб, тўғри автовокзалга боради-да, олис манзилга чипта сотиб олади. Шу пайт икки полициячи келиб одоб билан қиздан жомадонни очиб кўрсатишини сўрайди. Ичига нималар яширганини кўрган полициячилар юзидан ҳалиги одобдан асар қолмайди – мана, уч соат аввал ўғирликда гумон қилиниб қидирилаётган аёл!

Полиция маҳкамасида эса қиз икки йўлдан бирини танлашга мажбур бўлади – ё ҳеч ким ишонмайдиган ҳақиқатни айтади, ёки ўрмонда чуқурчадан ногоҳ топиб олгани ҳақида чўпчак тўқийди. Бир пайтлар келтлар хазинасини топмоқчи бўлган йигит у билан бирга тунаганди. Унинг сўзларидан аёнки, мамлакат қонунларига кўра ким нимани топиб олса, топилган нарсада ҳаққи бор. Лекин топилма тарихий кийматга эга бўлса, қонундаги фалон моддага кўра расмий идораларни бундан хабардор қилиш керак. Бу олтин ёмбиси эса ҳеч қандай тарихий кийматга эга эмас, у шунчаки қандайдир тамға, рақамлар босилган олтин бўлаги.

Мусофирни сўроқ қиладилар. У Шанталнинг хонасига кириб, унга тегишли бўлган олтинларни ўғирлаганини исбот қилолмайди. Сўнг иккисининг кўрсатмалари солиштирилади. Лекин шуниси бор, агар Мусофир бақувват танишларга эга бўлса, охир-оқибат унга ишонишади. Ана шунда Шантал экспертиза ўтказишларини талаб қилади. Ёмбида тупроқ зарралари борлиги аниқлангач, қизнинг ҳақиқатни айтгани исботланади.

Бу орада шов-шув Вискосга етиб боради. Одамлар ё ҳасаддан, ёки аламидан полицияни қизга қарши қай-

райдилар, енгилтак қиз бир неча бор келгиндилар билан кунгил хушлаганини, шунинг учун Мусофир уйқудалигида олтинларни гумдон қилганини айтадилар.

Ва ниҳоят бу машмаша қайғули ниҳоясига етади: ашъвий далил сифатида олтинлар судгача олиб қўйилади, Шантал эса хўрланиб, бадном ҳолда Вискосга қайтиб келади. Унинг ҳақидаги ғийбат ва миш-мишлар йиллар давомида қайта-қайта чайналади.

Кейин тергов ишлари бирор натижа бермагач, адвокатни ёллаш қизнинг тушига ҳам кирмаган даражада қиммат туриши ошкор бўлади. Хулласкалом, қиз суд натижасини кутмасдан олтинлардан воз кечади.

Оқибатда қиз олтиндан ҳам, обрўдан ҳам маҳрум бўлади.

Лекин яна бир йўли мавжуд: Мусофир Ҳақиқатни айтганди. Агар қиз олтинни ўғирлаб, у билан бирга ғойиб бўлса, она шаҳрини улкан кўргуликдан асраган бўлмайдими?!

Бироқ Шантал йўл давомида бунга жазм қилолмаслигини тушунди. Нега энди тақдирини буткул ўзгартириб юбориши мумкин бўлганда уни кўрқув қамраяпти? Ахир у ўзи хоҳлаган эркаклар билангина кўнгилхушлик қилган-ку? Тузукроқ чой-чақа илинжида мижозлари билан хиринглашмаганми? Ора-сирада ёлғон гапирмаганми? Янги йил арафасида ота-оналарини кўргани келган дўстларига ҳасад қилмаганмиди?

Қиз аламзадалик билан олтин ёмбисини сикди, уни ўрага ташлаб, устидан тупроқ тортди.

Йўқ, у бундай йўл тутолмайди. Гап қизнинг ҳалоллиги ё нопоклигида эмас, уни қамраб олган кўрқувда эди. Шунда қиз икки ҳолатда орзулар амалга ошмаслигини англади: бири – ушалмайдиган орзуларнинг мавжуд-

лиги бўлса, иккинчиси – кутилмаганда тақдир чархпа-
лаги кескин айланиб, кўзлаган манзилингга етказди,
лекин сен бунга тайёр бўлмайсан.

Ана шунда сени номаълум йўл, кутилмаган тўсиқ-
ларни тухфа этувчи ҳаёт, одатий ва муқим ҳолатни ил-
дизи билан кўпориб ташлашга қодир имконият олдида
кўркув босади.

Инсонлар бир пайтнинг ўзида барча нарсани ўзгар-
тиришни ва ҳаммасини аввалгидай қолдиришни хоҳ-
лайдилар.

Шантал нега бу каби ҳол юз беришини билмасди,
лекин айти шундай кечинмалар унда юз бераётганди.

У Вискосга қаттиқ боғланиб қолгани, доимо ўзини
мағлуб ҳис қилишга кўниккани боис энди ғолибликка
элтувчи ҳар қандай имконият унинг учун оғир юк, чи-
даб бўлмас изтиробга айланганди.

Мусофир қиздан жавобни узоқ кутолмаслигини
Шантал яхши биларди. Эҳтимол, бутун кечқурун режа-
сини амалга ошириш учун бошқа одамни танлар.

Даҳшат қисматни ўзгартиришга бўлган истакдан ус-
тун келарди.

Яқиндагина олтинни ҳис қилган қўллар энди супур-
ги, пол латтасини ушлашга маҳкум. Шантал хазинани
ташлаб, шаҳарга қайтди. Меҳмонхонада ягона меҳмон
уйғонгунига қадар барни тозалаб қўйишни ваъда қил-
ган қиздан жаҳли чиққан соҳиба уни кутиб турарди.

Шантал бекорга хавотир олибди – меҳмон кетиб
қолмаган экан. Шу куни кечаси уни барда кўрди: Му-
софир шодон ва сертакаллуф кўринар, ҳаётда эмас,
хаёлида рўй берган ҳақиқатомуз саргузаштларини
гапириб ўтирарди. Кечагидек фақат тўлов пайтигина
уларнинг нигоҳлари учрашди. Шантал зуриққани са-

баб, мижозларнинг эртароқ тарқалишларини истарди. Лекин Мусофир бугун жушқин кўринар, теша тегмаган янги гапларни сотиб ўтирар, атрофдагилар эса қизиқиб тинглашарди. Бу шаҳарликларни саводлироқ, замонавийроқ, маданиятлироқ деб билган қишлоқиларнинг пинҳона нафратидан дарак берарди.

«Ўз қадрини билмаган тентаклар, – деб ўйлади Шантал. – Улар дунёнинг исталган нуқтасида тамадди қилишга қодир кимсалар фақат эртадан-кечгача қора терга ботиб, ер ҳайдайдиган, чорва боқадиган Вискосликлар ва уларга ўхшаганлар ҳисобидангина кун кўришини билмайдилар. Улар шаҳарликлардан кўра муҳимроқ эканини билмайдилар. Ўзларини бебурд, керакмаслигини англаган арзимас жонзодек тутадилар».

Мусофир бу ердагиларнинг оғир меҳнатидан кўра ундаги маданият қимматроқ туришини намоёиш қилмоқчи бўлди: у девордаги сувратга ишора қилди:

– Бу сувратни биласизми? У Леонардо да Винчи мўй-қаламига мансуб дунёдаги энг нодир сувратлардан бири. Унда Исо алайҳиссаломнинг ҳаворийлари билан ўтказган сўнги оқшоми тасвирланган.

– Булиши мумкин эмас! – деб ҳайратланди соҳиба. – Наҳотки шундай машҳур сувратни сувтекинга харид қилган бўлсам?

– Бу фақат ундан кўчирма, холос: асл нусха бу ерлардан олисдаги бир ибодатхонада. Мазкур суврат ҳақида бир ривоят бор, истасангиз, уни айтиб бераман.

Ўтирганлар эшитиш истагини билдирдилар. Шантал эса саводини намоёиш қилаётган бу олифтанинг гапларини эшитаётгани учун ўзидан уялди.

– Леонардо мазкур сувратни яратишда қатор қийинчиликларга дуч келган: у Исо қиёфаси орқали – Эзгу-

ликни, мана шу зиёфатда устозини сотмоқчи бўлган Иуда образи орқали – Ёвузликни талқин қилмоқчи бўлади.

Иш ярмига келганда Леонардо уни тўхтатган ва идеал қиёфаларни топгандагина сувратни давом эттиришга киришган.

Кунларнинг бирида рассом хор қўшиқчилари намоишига ташриф буюради ва ўспирин қўшиқчилар орасидан Исо образига муносиб қиёфадаги йигитни қўриб қолади. У йигитни устахонасига таклиф қилиб, этюдлар, чизмаларни қоғозга муҳрлайди.

Орадан уч йил ўтади. «Сирли оқшом» деярли тайёр бўлади, бироқ Леонардо Иудани гавдалантиришга мос қиёфани тополмайди. Мазкур сувратга масъул бўлган кардинал рассомни тезроқ ишни якунлашга ундайди.

Шундай қилиб кунларнинг бирида рассом бир пайнов ёнида, ёш бўлишига қарамай қартайиб қолган, маст-аласт ётган хароб қўринишдаги кимсага кўзи тушади. Чизмалар олишга вақт йўқлиги сабаб, Леонардо шогирдларига тезроқ бу кимсани жомеъга олиб боришларини буюради. Уни базўр жомеъга келтирадилар ва оёққа турғазадилар. Маст кимса нималар бўлаётганини англамасди, рассом унинг юзидан уфуриб турган гуноҳни, кибрни, худбинликни асарга муҳрлайди. Леонардо ишни якунлаганда бу кимса ўзига келади, кўзларини очиб сувратга боқади ва кўрқув, аламдан қичқириб юборади:

– Мен бу сувратни аввал кўрганман!

– Қачон? – дея тушунмай сўрайди Леонардо.

– Боримдан айрилмасимдан уч йил аввал. У пайтлар мен хорда қўшиқ куйлардим ва қалбим орзу-ҳавасларга

тула эди. Қандайдир рассом келиб менинг қиёфамдан Исо образини яратганди.

Мусофир пиво ичиб ўтирган Рухонийга термилганча узоқ жим ўтирди. Лекин Шантал бу сўзлар айнан унга қаратилганини яхши биларди.

– Балки, Эзгулик ва Ёвузликнинг қиёфаси бир хилдир? Бу фақат уларнинг йўлимизда қачон дуч келишига боғлиқ.

Мусофир ўрнидан турди, чарчаганини айтиб узр сўради ва хонасига кириб кетди. Мижозлар ичимлик ҳақини тулаб, машҳур сувратнинг арзимас нусхасига боқишаркан, ҳаётида қачон Фаришта ёки Иблисга дуч келганини ҳаёлан ўзларидан сўраб, эшик томон йўл олдилар. Гарчи улар фикр алмашмаган бўлсалар-да, буларнинг бари Ахав томонидан қароқчилар юрти фаровон ўлкага айлантирилганига қадар бўлиб ўтган, деган қарорга келдилар. Энди эса кунлар бир-биридан фарқ қилмайди.

Бор гап шу.

Ичидан эзилиб юрган Шантал дам олмай ишлади, лекин Вискосда фақат угина бошқача фикрда эканини ёлғиз ўзи билар, вужудини Ёвузликнинг оғир ва сеҳрли қўллари сийпалаётганини сезарди. «Балки, Эзгулик ва Ёвузликнинг юзи бир хилдир? Бу фақат уларнинг йўлимизда қачон дуч келишига боғлиқ». Яхши айтилган сўзлар... Эҳтимол, айнан шу сўзларда Ҳақиқат пинҳондир? Лекин бу пайт қизнинг ухлагиси келар, ортиқ бу ҳақда бош қотиргиси келмасди.

Қиз қайтим бераётиб, ногоҳ адашиб кетди, мижоздан узр сўради, лекин ўзини айбдор ҳисобламади. Совуққонлик билан охириги мижозларнинг қўзғалишини кутди. Одатда булар Ҳоким ва Рухоний бўларди. Қиз

газнани беркитиб, бир неча йиллик одатига кўра эгнига арзонга сотиб олинган оғир палтосини ташлаб, уйига равона бўлди.

Учинчи кеча қиз Ёвузликка дуч келди. У бадан увиши ва юқори ҳарорат тимсолида ташриф буюрди. Шантал ҳушидан айрилай дегани билан ҳечам ухлолмади. Деразада ортида тинимсиз увиллаётган бўрининг овози эшитиларди.

Баъзан қизга рўё кўрингандек бўлди: хонасида қандайдир ҳайвон у билан тушуниб бўлмас тилда гаплашаётгандек туюлди. Ҳушига келган пайтлари черковга бориб, Руҳоний отадан духтир чақиришни илтимос қилмоқчи ҳам бўлди. Бироқ оёқ-қўлларининг увишиб қолганини сезиб, у ерга боролмаслигини англади.

Бир амаллаб етиб олган чоғидаям, Руҳоний отанинг кийиниб чиқишини кутишга тўғри келади. Тунги аёз унинг ҳароратини шундай кўтарадики, оқибатда ўша муқаддас саналган жойда жон таслим қилиш мумкин.

«Нима бўпти? – деб ўйлади қиз. – Ҳеч бўлмаганда мени қабристонга элтишга ҳожат бўлмайди, унинг ёнида жон таслим қиламан».

Тонгга қадар қиз алаҳсираб чиқди, куннинг илк шуълалари хонага ёйилганда иситмаси бироз тушганини сизди. Бироз ўзига келгач, Шантал мизғиб ҳам олмоқчи бўлди. Лекин шу пайт ташқаридан машинанинг овози эшитилди, демак, Вискосга нон ташувчи келган, эрталабки қаҳвани тайёрлаш керак.

Қиз ҳали ҳеч ким пастга тушиб нон харид қилишини айтмагани, тунда ишлагани боис, кун бўйи ўриндикда ағанаб ётиши ҳам мумкин эди.

Лекин у ўзида қандайдир ўзгариш содир бўлганини сизди: мутлоқ ақлдан озмаслик учун ташқарига чиқи-

ши керак. У кичкина фургон олдида урилиб-сурилиб нон сотиб олаётган, янги кун бошланганидан қувноётган одамларни кўргиси келди.

Шантал уларнинг олдига келиб, салом-алик қилди, улардан «чарчаган кўринасан?», «бирор кор-ҳол бўлди-ми?» деган сўзларни эшитди. Ҳамшаҳарлари хушмуомала, кўмак беришга тайёр, соддадил одамлар эди. Лекин қизнинг кўнгли кучайиб келаётган кўрқув, ўзининг ўзига қилган ҳукми, саргузашт иштиёқидан пора-пора бўлаётганди. Кимгадир дардини айтгиси келди, лекин бирортасига оғиз очдингми, тамом, чошгоҳга қадар бутун олам сирингдан хабар топади. Шунинг учун ғамхўр чеҳраларга миннатдорчилик билдириб, ақлни пешлаб олгунга қадар, жимгина йўлингга равона бўлганинг афзал.

– Ҳеч нарса бўлгани йўқ, – деб жавоб берди қиз. – Фақат тун билан увиллаб чиққан бўри уйқу бермади.

– Мен ҳеч қанақа бўрининг овозини эшитмадим, – деди соҳиба нон сотиб оларкан.

– Бир неча ойдан бери бўри увилламай қўйган, – унга қўшилди маҳаллий таомлар сотувчи аёл. – Афтидан овчилар ҳаммасини қириб битирган кўринади. Ачинарли ҳол, албатта, ахир бўрилар келадиган сайёҳлар учун асосий хўрак бўлиши мумкин эди. Ҳайвон қанчалик тутқич бермаса, овчиларнинг шашти шунчалар ортади. Улар ким нимани қачон гумдон қилган, э, хуллас, шу каби аҳмоқона баҳсларни хуш кўрадилар.

– Нон сотувчиси олдида бўрилар қирилиб кетганини гапирмаган маъқул, – деди Шанталнинг бошлиғи. – Бун билгач, одамлар умуман Вискосимизга келмай қўядилар.

– Лекин мен ростданам бўри увиллаганини эшитдим.

– Эҳтимол, бу ажина бўлгандир, – деди қизни жини суймайдиган, бироқ тарбия кўргани боис ҳисларини жиловлай оладиган ҳокимнинг турмуш уртоғи.

– Ҳеч қанақа ажина йўқ, – луқма ташлади меҳмонҳона соҳибаси. – Бу оддийгина бўри бўлган, эҳтимол ҳозир уни отиб ўлдиришган бўлишса, ажабмас.

Ҳокимнинг хотини бўш келишни хоҳламасди:

– Борми-йўқми, лекин қандайдир бўри тунда увиллаб чиққан. Шанталнинг юмушлари керагидан ортиқ, бечора кўп чарчайди, шунинг учун унга алламбало товушлар эшитилган.

Қиз уларнинг баҳсига аралашмай, нон сотиб олдида, нари кетди.

«Аҳмоқона тортишув», – деб ўйлади у, суҳбатдошларидан бирининг гапини эслаб. Ҳа, улар ҳаётни ҳам аҳмоқона беллашувдан иборат, деб ўйлайдилар. Қиз Мусофир таклифини айтиб беришдан аранг ўзини тийди, – маънавий сўқир, лекин яхши ўрнашиб олган бу кимсаларнинг мазмунан салмоқли бошқа беллашувга киришини томоша қилиш ажойиб бўларди. Зеро, бу беллашувга уларнинг фарзандлари, набираларига етажак бойлик, Вискоснинг бўри-мўриларсиз аввалги шуҳратини тикловчи, фақат жиноятга алмашилинадиган ўнта олтин ёмбиси тикилган бўлади.

Лекин қиз ўзини босди. Биров, эшитмай қолибман ёки тушунмай қолибман, демаслиги учун Шантал ҳаммалари барга йиғиладиган пайт – бутунги оқшомда бўлиб ўтган воқеани гапириб беришга қарор қилди.

Эҳтимол, одамлар Мусофирни тўғридан-тўғри полицияга топширар, Шанталга эса Вискосга кўрсатган хизмати учун битта олтин қўймасини тўхфа қилишади.

Балки, одамлар унинг гапига ишонишмас, у ҳолда Мусофир бу ерликларни тақводор ҳисоблаб, Вискосни тарк этади. Аслида ҳам шундайми?

Йўқ, одамларнинг ҳаммаси ношукр, гўл, бир қолипда ўйлашади, ҳис қилишади. Ҳар бири ўзи ишонган нарсага ишонади – бошқаси қизиқтирмайди уларни. Улар Худодан кўрқишади. Барчаси, жумладан, Шанталнинг ўзи ҳам тақдирни ўзгартириш мумкин бўлган паллада кўрқади, довдирайди.

Эгзуликка келсак, у на кўрқок, гумашта одамларга қалашиб кетган – Заминда, на азоб-уқубатларини фақат бизларнинг бир умр ёлбориб, ундан паноҳ сўрашимиз учун ёғдирадиган Худонинг даргоҳи – осмонда мавжуд.

Қизнинг ҳарорати пасайди; у деярли уч кун мизғимади, лекин эрталабки қаҳвани дамлаётиб ўзини тетик ҳис этди. Йўқ, кўрқаётган биргина у эмас. Балки кўрқоқлигини тан олаётган ягона инсондир, чунки одамлар ҳаётни «маънисиз беллашувдан иборат», уларга хос кўрқувни эса олижаноблик деб биладилар.

Шантал йигитма йил қўшни шаҳарчада дорихонада ишлаб, кейин ишдан кетган бир ҳамшаҳрини хотирлади. Гарчи у молиявий танглик туфайли ишдан бўшатилганини билса-да, дорихона бошлиғини дўст деб билгани учун нафақа, дам олиш куни пулини талаб қилмаган. Аслида буларнинг ҳаммаси – сафсата: одамлар уни ҳурмат қилишлари, дорихона эгаси уни аввалгидек дўст, олийжаноб кимса деб аташи учун, гарчи у ичида қанча хоҳламасин, кўрқоқлиги боис бу ишни судга беролмаган. Лекин анча фурсатдан сўнг, барибир ишлаган пулини талаб қилиб дорихонага келганда, биров у билан гаплашмабди ҳам. Чунки кеч бўлганди, у

ишдан бўшатилиш аризасига қўл қўйган, энди ҳеч нарсани талаб қилолмасди.

Ажаб бўпти, ҳўп бўпти, у шунга лойиқ эди. Ҳаётда ўз ўрнини топишга қўрққан кишигина андиша, истиҳола қурбони бўлади. Ҳақингни талаб қилиб бировлар билан курашгандан кўра, ичингдаги «саховат»га ишонганинг маъқул, албатта. Ботир бўлиб кучли ғанимни енггандан кўра, аламингни ичингга ютиб, ҳақоратга бардош бериб яшаш осонроқ. Доимо бизга отилган тошларни тегмади, дейишимиз мумкин, лекин тунда ё эримиз, ё хотинимиз, ёки дўстимиз ухлаб, ўзимиз танҳо қолгандагина қўрқоқлигимиздан ўксиниб кўз ёши қиламиз.

Шантал куннинг тезроқ ўтишини орзу қилганча қаҳвасини ичди. Оқшом эса у бутун Вискосни вайрон қилади. Барибир бу шаҳар келажак авлодга етиб боролмайди, чунки бу ерда болалар туғилмай қўйган: ёшлар эса байрам шукуҳига берилган, аҳолиси гўзал ва кўркем либосларда сайр қилувчи бошқа йирик шаҳарларга кетиб қолган, ўша ерда илдиз отишни маъқул топганлар.

Қиз хоҳшига қарши ўлароқ, кун чўзилгандан-чўзилди. Кулранг осмон, паст булутлар вақтнинг тўхтаб қолганини эслатарди. Қуюқ туман залворли тоғларни кўрпадек ёпиб олган. Вискос бутун дунёдан ажралиб қолгандек туюларди. Шантал ойнадан тўғри тоғлар томон йўл олаётган Мусофирни кўрди. Шантал олтинларни ўйлаб дастлаб хавотирга тушди, кейин тинчланди – ахир Мусофир олдиндан бир ҳафта ижара ҳақини тўлаган-ку. Бой одамлар пулини ҳавога совуришмайди, бундай тентаклик фақат камбағалларнинг қўлидан келади.

Қиз китоб ўқимоқчи ҳам бўлди, лекин ҳардамхаёл-лиги бунга панд берди. Шунда у Вискосни айланмоқчи бўлди. Қиз йўл-йўлакай куни бўйи шаҳарни кузатиб ўтирган Бертага йўлиқди.

– Ва ниҳоят совуқ тушди, – деди кампир қизни бундан хабардор қиларкан.

Нега одамлар об-ҳавога шунчалик эътибор беришаркан – қиз ўзидан сўради ва кампир сўзларини тасдиқлаганча бош силтади.

Қиз йўлида давом этди, чунки Вискосда кечган умри давомида Берта билан гаплашмаган мавзунинг ўзи қолмаганди.

Бир пайтлар қиз эри вафотидан кейин ҳам (кампирнинг турмуш ўртоғи овда ҳалок бўлган) тушкунликка тушмаган бу бева аёлга қизиқиб қолганди. Ушанда кампир бор-будини сотиб, пулларини суғурталаб қандайдир ишончли корхонага тиккан, ҳозирга қадар унинг фоизи ҳисобидан кун кўриб келаётганди.

Кейинчалик Шанталнинг кампирдан кўнгли қолди, негаки қиз кампир ҳаётида ўзи кўрққан нарсаларни кузатганди: мана у ҳам қариб-қартаяди, қиш пайтлари мингта рўдапога ўралиб, кун бўйи эшиги тагида ёлғиз арзимас бир манзарани томоша қилиб ўтиради, чунки бу ерларда салмоқли, қийматга эга бирор кор-ҳол юз бермайди.

Шантал адашиб қолишдан кўрқмай ўрмонга чуқуроқ кириб борди, наинки у бу ердаги ҳар бир тош, сўқмоқ, дарахтларни беш кўлдек биларди.

У бугун оқшом ҳамшаҳарларига сўзларини қай йўсинда етказишни тасаввур қилиб кўрди: мана у кўрган-билганларини айтиб беряпти, энди эса Мусофир

сўзларини сўзма-сўз етказяпти, чинми ё ёлғон, ўзи ҳам билмайдиган ҳикояни ўйлаб тўқиди ва, ҳатто уч кеча унинг хавотирини ўғирлаган Мусофир оҳангида ҳикоя қилди...

«У мен билган жамики овчилардан ҳам хавфлироқ инсон!»

Шантал ўрмон сўқмоғидан юриб бораркан, аслида Мусофирдан ҳам хатарлироқ бир инсон борлигини тушуниб етди, у ҳам бўлса – ўзи.

Бундан тўрт кун аввал ёз палласида сайёҳларга тўлиб кетадиган Вискосдаги ҳаётнинг унчалик ёмон эмаслигига, тақдир нени тўхфа қилса, шунисига шукр қиладиган аёллигига шубҳа қилмасди.

Энди эса қалбидаги қўрқув уни омадсиз қўрға тортиб олгандек, ноҳақликка дучор бўлган бахтсиз, ўзини Худо унутган бандадек ҳис қилишга мажбур қиларди. Бундан ҳам баттари – у кечаю-кундуз, ўрмонда, одамлар орасида дилда қанчалар аччиқ изтиробни ютиб юрганини англатишга мажбур қиларди.

«Мусофирга минг лаънатлар бўлсин. У билан тўқнашганим учун менга ҳам лаънатлар бўлсин».

Шаҳарга қайтиб боргач, қиз кечган умрининг ҳар бир дақиқасига ачинди, онасини бемаврид ташлаб кетгани учун, бувисини меҳрибон ва ҳалол қилиб тарбиялагани учун, дўстларини ташлаб кетишгани учун, қисматининг бошқача эмас, шундайлигича қолгани учун қарғади.

Берта ҳамон ўтирган жойидан қимир этмасди.

– Нега изғиб юрибсан? – деб сўради у. – Ёнимга ўтир, дамнингни ол.

Ўзини бирор нарса билан чалғитиш, вақтни ўтказиш мақсадида Шантал рози бўлди.

– Вискосимиз ўзгариб боряпти, – деди кампир. – Ҳа-
вода қандайдир оғир нарсанинг шарпаси бор, кеча эса
лаънати бўрининг увиллаганини эшитдим.

Қиз ўзини енгил сезди. Демак, ажина эмас, бўри увил-
лаган. Ҳеч бўлмаса буни яна бир одам ҳам эшитибди-ку!

– Бу шаҳар ҳеч қачон ўзгармайди, – жавоб берди қиз.
– Бу ерда фақат фасллар ўзгаради, ҳозир қиш келди.

– Йўқ, Мусофир келди.

Шантал ўзини аранг босиб олди. Наҳотки Мусофир
бошқаларга ҳам режасини гапирган бўлса?

– Худонинг берган куни атрофимни кузатаман. Бош-
қалар буни умрни беҳуда сарфлаш, деб биладилар. Ле-
кин мен фақат шу йўсинда жудоликка бардош бераман.
Йил фаслларининг алмашишини, дарахтларнинг барг
тукишлари ва куртакларнинг яна ниш уришини куза-
таман. Лекин вақти-вақти билан табиат ғаройиб ҳо-
дисаларга юз тутати. Менга мана шу тоғларнинг минг
йиллар муқаддам зилзила туфайли пайдо бўлганини
айтиб беришган.

Қиз маъқуллаганча бош силкиди: унга мактабда ҳам
шундай дегандилар.

– Ҳеч нарса аввалги ҳолида қолмайди. Ҳозир ҳам
шундай бўлса керак, деб ўйлайман.

Шантал қари Бертанинг нималарнидир билишини
сезиб, унга олтинлар ҳақида гапириб бермоқчи бўлди,
лекин жим бўлди.

– Авлиё фотиҳасини олган қаҳрамонимиз, буюк бу-
нёдкоримиз Ахав ҳақида ўйлаяпман.

– Нима учун айнан Ахавни?

– Чунки у эзгу ниятда пайдо бўлган арзимаган майда
нарсга ҳам пайти келиб бутун борлиқни яксон қилиши
мумкинлигини тушунган.

Айтишларича, у шаҳарни ёмон одамлардан тоза-лагач, у ерда тинчлик ўрнатган, кишлоқ хўжалиги ва савдони ривожлантириш учун қондалар жорий қилган. Кунларнинг бирида дўстларини зиёфатга чақириб, улар учун қовурма пиширибди. Қараса, уйда туз қолмабди. Шунда Ахав ўғлини чақириб, дебди:

– Бозорга тушиб, туз сотиб ол. Лекин, қара, оз эмас, кўп эмас, тузнинг нархи қанча бўлса, ўшанча ҳақ тўлагин.

– Ортиқча ҳақ тўламасликни биламан, – дебди ўғли хайрон бўлиб. – Пулнинг бир қисмини тежаб қолишнинг нимаси ёмон?

– Катта шаҳарларда шундай қилсаям бўлади. Лекин биз яшаётган шаҳарча учун бундай йўл охир-оқибат вайронагарчиликка олиб келиши мумкин.

Бошқа ҳеч нарса сўрамай ўғли тузга жўнабди. Бу суҳбатни эшитиб қолган меҳмонлар «нега тузни паст нархда сотволса бўлмайди?» деб сўрашибди.

Ахав жавоб берибди:

– Тузни таннархидан арзон сотаётган одам пулга ўта муҳтожлиги сабаб шундай йўл тутишга мажбур бўлади. Бундан фойдаланиб қолган харидор эса пешона тери, машаққатли меҳнатни менсимаган бўлади, зеро, машаққатсиз ҳеч нарсани ишлаб чиқаролмайсан.

– Вискосимизнинг ҳалок бўлишига бу етарли сабаб бўлолмайди, ахир!

– Ибтидода ноҳақликлар жуда оз бўлган. Кейинчалик бу дунёга келиб-кетувчиларнинг ҳар бири, бу ишимдан ҳеч нарса ўзгармаса керак, дея унга бир мисқолдан ноҳақлик қўша бошлаганлар. Оқибатда қандай кунларга қолиб кетганимизни ўзинг кўриб турибсан.

– Мисол учун Мусофирни олиб кўрайлик, – деди Шантал Бертанинг у билан гаплашган-гаплашмаганини аниқлаш учун кампир ҳеч нарса демагандан сўнг, астойдил гапини давом этди, – нега Ахав Вискосни сақлаб қолишга уринганини тушунолмаيمان. Қадимда бу юрт ярамасларнинг макони бўлган бўлса, эндиликда у кўрқоқлар маконига айланган.

Турган гапки, кампирга нимадир аён, лекин буни Мусофирдан билганми-йўқми, шуни аниқлаш қолган, холос.

– Одамларни асл маънода кўрқоқ, деб ўйламайман. Фаҳмимча, улар турфа ўзгариш, долғалар олдида эсанкиришади. Вискосни деҳқончилик, чорвачилик, овчилик қиладиган ва сайёҳларни очиқ юз билан қаршилайдиган макон бўлиб қолишини хоҳлайдилар. Лекин шу билан бирга эртага нима бўлишиниям биладилар, фақат табиат ҳодисалари бундан мустасно. Эҳтимол, шу йўл билан кўнгил хотиржамлигига эришмоқчидирлар. Аммо бир нарсада сен билан ҳамфикрман: ҳеч ким ҳеч нарсани эплотмаётган пайтда, ҳар ким ҳар нарсани бошқариб турибман деб ўйлайди.

– Бу тўғри: ҳеч ким ҳеч нарсани, – дея Шантал кампирнинг сўзларини маъқуллади.

– Ҳеч ким Ёзувликнинг бирор ҳарфини ўзгартиролмайди, – деди кампир Инжилдаги битикларни ўзича шарҳлаб, – лекин бизга шундай рўё билан яшаш ёқади, чунки у ишонч туйғусини беради.

Нафсиламрини айтганда, мен қилмоқчи бўлган қарор бошқаларидан фарқ қилмайди. Шу билан бирга хавфсизман ва дунёни бошқаряпман, деб ўйлаш аҳмоқликнинг айнан ўзи. Бу ҳаёт зарбаларига мутлоқ яроқсиз бўлиб қолишингга олиб келади – кутмаган пайтинг

зилзила содир бўлиб, тоғларни бунёд қилади, кўкламда гуллашга шайланган дарахтга чақмоқ уриб, уни яксон қилади, овдаги арзимас хато яхши бир инсон умрига зомин бўлади.

Кампир эрининг қандай ҳалок бўлганини минг марта такрорлаганди. Унинг эри ушбу ўлкадаги энг моҳир овчи ва йўлбошчи бўлган. У овчиликни ваҳшийлик спорти эмас, маҳаллий анъаналарнинг бир тури деб санайди. Унинг жонкуярлиги туфайли қирилиб кетаётган айрим жониворлар асраб қолинган, ҳокимият бу борада қонунлар ишлаб чиққан, шаҳар ғазнасини тўлдириш учун овга рухсат берувчи лицензиялар сотилган.

Бертанинг эри айримлар – ёввойилик, бошқалар миллий кўнгилочарлик деб билган овни инсонлар учун сабоқ мактаби бўлишига ҳаракат қилган. Бу ерларга асли бой, лекин овчиликдан беҳабар одам келгудек булса, уни бир ялангликка олиб бориб, у ердаги тош устида пиво банкасини қўйган. Кейин у элик қадам нари кетиб, милтиқдан банкани уриб туширган.

– Бу ўлкадаги энг моҳир овчи мен бўламан ва сенга ҳам мерганликни ўргатаман, – деган у.

Банкани тошга қўйиб, яна жойига қайтган, чўнтагидан рўмолчасини чиқариб, меҳмондан кўзларини боғлаб қўйишини сўраган. Сўнг банкага қаратиб яна ўқ узган.

– Теголмадинг, – дея меҳмон унинг ғурурини ерга урмоқчи бўлган, – ўқ нишондан анча нари кетди. Сендан устоз чиқмаслиги аниқ.

– Мен ҳозиргина сенга ҳаётдаги энг муҳим нарсадан сабоқ бердим, – деган Бертанинг эри. – Доимо истаган нарсангга эришиш учун кўзларингга қара, фикрингни

бир жойга жамлаб, нени истаётганингни англа. Ёпиқ кўз билан мақсадга эришиб бўлмайди.

Кунларнинг бирида у биринчи отишмадан сўнг пиво банкасини яна жойига қўйиш учун тош олдига қайтади. Бертанинг эри ўша жойдан йироқлашмасидан меҳмон ўз маҳоратини намойиш қилиш учун бехос милтиқ тепкисини босиб юборади. Ўқ моҳир овчининг бўйнига бориб тегади. Сайёҳ хаёлни бир жойга жамлаш, ҳаракатни назорат қилишдек энг муҳим сабоққа амал қилмаганди.

– Кетишим керак, – деди Шантал. – Ишга боришдан аввал у-бу нарсаларга улгуришим зарур.

Берта қизга омад тилаб, унинг черков олдидаги муюлишдан ғойиб бўлгунича кузатиб ўтирди.

Кампир йиллар давомида тоғларни, булутларни томоша қилиб, марҳум эри билан хаёлан гаплашавериб, одамларни «кўрадиган» бўлиб қолганди. Сўзамол эмаслиги, одамлар туфайли жунбушга келган ҳиссиётларини ифодалашга зарур сўзларни тополмагани билан одамлар қалбини очиқ китобдек ўқий оларди.

Бу ҳодиса дастлаб дунёдаги энг яхши кўрган одам – эрининг дафн маросимида юз берганди. Ўшанда вискослик оилалардан бирининг боласи (ҳозирда у улғайиб, минг чақирим олисда яшайди) кампирдан нега ғамгин ўтирганини сўраб қолади.

Берта ўлим, абадий жудолик ҳақида гапириб болакайни қўрқитиб юбормаслик учун эрининг узоқларга кетгани, негадир у ерларда ушланиб қолганини гапирди.

– Менимча, у сизни алдаган, – дейди болакай. – Мен боягина уни кўрдим: хув сағана ортига беркиниб олиб, жилмайди. Қўлида эса ош қошиғини ушлаб олганди.

Бу гапларни эшитган онаси болакайни сўкади, «бу ёшда болалар доимо бўлмағур нарсаларни ўйлаб топишади», дея Бертадан узр сўрайди.

Бироқ Берта йиғини бас қилиб, болакай ишора қилган томонга қарайди: гарчи ҳамма қошиқлар бир хил бўлиб, улардан бир сиғимда шўрва ичиш мумкин бўлса-да, бўлмағур чолининг кампирини жиғибийрон қиладиган бир одати бор эди – у фақат ўз қошиғида овқат ер, доимо шу одатига риоя қиларди.

Одамлар эрини ярим жиннига чиқармасин учун, бу ҳақда ҳеч кимга чурқ этмаганди кампир.

Болакай ростдан ҳам эрини кўрган, унинг қўлидаги ўша ярамас қошиқ – бунинг аломати. Болалар зоҳирий нарсаларни кўра оладилар. Ўшанда Берта ҳам мана шунга ўрганиб олганди, чунки эри билан гаплашгиси келар, ҳаттоки соя ёки арвоҳ шаклида ёнида пайдо бўлишига ям рози эди.

Дастлаб у уйига қамалиб олди ва эрининг пайдо бўлишини кутди. Бир куни у ташқарига чиқиб, одамларга эътибор қилиш лозимлигини англади. Берта эрининг ҳаёти қувончларга тўлиши, Вискосдаги жараёнларда кўпроқ иштирок этишини хоҳлаётганини ҳис қилди.

Ва кампир эшиги олдида курсисига ўтириб олиб, тоғларни кузата бошлади: Вискос кўчаларида камдан-кам одам кўзга ташланарди. Лекин ўша куни ён қишлоқдан бир қўшниси келиб, у ерларга сайёр савдогарлар келгани, арзон нархда қошиқлар сотаётганини гапириб берди. Сўзларининг исботи учун халтасидан битта қошиқ чиқариб кўрсатди.

Берта эрини ҳеч қачон гавдаланган ҳолда кўролмаслигига ақли етар, лекин марҳум хўжайини унинг эшик

олдида ўтиришини буюрган. Турган гапки, у бу буйруқни сўзсиз бажаради.

Анча вақтдан сўнг кампир ўнг тарафида кимдир турганини сезди ва бу эри экани, унинг ёлғизлигига ҳамроҳ бўлиб, хатарлардан асраётганига қаттиқ ишонди.

Бундан ташқари эри бировларга мавҳум бўлган нарсаларга ўргата бошлади, масалан, булутлар шаклидан маълум рамзларни ўқиш каби.

Бошида кампир энди чолини кўраман деганда, унинг шарпаси ғойиб бўлишидан хафа ҳам бўлди, лекин кейинчалик у билан ғойибона мулоқот қилиши мумкинлигини тушунди ва шундан бери улар ҳар куни Вискосга оид воқеалар ҳақида узоқ суҳбатлашадиган бўлдилар.

Орадан ўй йил ўтди ва кампир одамларнинг ички кечинмаларини «кўра» бошлади, эри эса бу борада фойдали маслаҳатлар бериб борди: унинг ёрдамида кампир ўзини алдатиб қўймас, керагидан кам тўланадиган улушга рози бўлмасди. Чолининг кўмаги билан ҳамшаҳарлари омонатини сақлаётган банкнинг касодга учрашидан олдин ундан ўз пулларини қайтариб олди.

Кампир бу қачон бўлганини эслолмайди – эри шундай деди: «Вискос вайрон бўлиши мумкин!»

Дастлаб Берта бу ерларда тоғлар ҳосил қилувчи зилзилани ҳаёлига келтирди, лекин эри ҳали минг йиллар у содир бўлмаслигини айтиб кампирини юпатди.

Ўй, гап бошқа вайронагарчилик ҳақида борарди. Гарчи, Берта эри нимани назарда тутганини билмасада, хавотирга тушиб қолди. Эри уни ҳушёрроқ бўлишга чақирди – ахир бу ер унинг ҳам сеvimли ватани бўлган, гарчи истакка қарши уни эртароқ тарк этишга тўғри келган бўлсаям.

Энди эса бундан уч кун олдин шаҳарга бир Мусофир, ўзи етмагандек Иблисни ҳам эргаштириб келганини кўриб, кампир ўзи кутган воқеа юз берганини тушунди. Бугун эса кампир Шанталнинг бир елкасида Фаришта, иккинчисида Шайтон чўкка тушиб ўтирганини кўрди, бу икки ҳодисани бир-бирига боғлаб, шаҳрида ғаройиб ишлар содир бўлаётганини англади.

Кампир ўзича кулимсираб, унг тарафига ҳаво орқали бўса йўлади. Ким айтди унинг бир оёғини гўрга етаклаган, деб. Йўқ, унинг олдида ўта муҳим – она шаҳрини қутқариб қолишдек шарафли иш турибди, гарчи ҳозир қай усул билан бўлишини билмаса-да, албатта, Вискосни қутқариб қолади.

Шантал ўз хаёлларига ғарқ бўлган Бертани ёлғиз қолдириб уйига қайтди. Ҳамсоёлари, кампир алвас-тилар билан алоқа қилади, дея пичирлашардилар. Айтишларича, кампир бир йил уйига қамалиб жодугарликни ўрганган. Шантал улардан бунга кампирни ким ўргатганини сўраганида, қўшнилари Бертанинг олдига кечалари Шайтон келиб туришини, бошқалари эса у ота-оналаридан қолган афсун дуоларини ўқиб, келтлар коҳини руҳини чақириб туришини гапириб бергандилар. Безарар кампир ҳеч кимга зиён етказмаслиги, доимо қизиқ нарсаларни валдираб ўтириши боис бу ҳолга биров эътибор қилмасди.

Гарчи, кампир доимо бир хил нарсаларни валдираб ўтирса-да, унинг гаплари ҳам тўғри.

Шантал бирдан қўлидаги калитни қисганча қотиб қолди. Бертанинг эри қандай ўлганини кўп эшитган, лекин бу воқеа унга муҳим дарс эканини ана энди тушунди. Қиз яқиндагина йўлига тўғанок бўлса, ўзини, шаҳарни, унинг одамларини пароканда қилишга та-

йёр ҳолатда ўрмон кезганини эслади. Лекин қизнинг қаҳрига арзирли нишон бу – Мусофир эди. Хаёлни бир жойга жамлаб, нишонга олиб ўлжани қулатиш даркор. Бунинг учун пухта режа керак – вазиятни қўлдан бой берганча бугун оқшом одамларни Мусофир режасидан хабардор қилиш – аҳмоқликнинг ўзгинаси бўлган бўларди.

Шантал бу хабарни бир кунга кечиктиришга қарор қилди.

Бу оқшом Мусофир одатига кўра барчани ўз ҳисобидан меҳмон қиларкан, қизга хизмат ҳақини бераётиб бир қоғозчани қўшиб узатди. Қиз бунга эътибор бермагандек, қоғозни чўнтагига солди, лекин Мусофирнинг дам-бадам савол назари билан қизнинг нигоҳига тўқнаш келишни хоҳлаётганини сезиб турди.

Улар ўрин алмашгандилар: энди қиз вазиятни қўлга олганди, вақт ва жанг майдонини ҳам энди у белгилайди. Моҳир овчилар айнан шундай йўл тутадилар – ўлгиси келган сичқонни мушук билан ўйнашишига қўйиб берадилар.

* * *

Бу гал тўйиб ухлаб олишига кўзи етган Шантал уйга келгандагина хатни ўқиб кўрди: Мусофир илк тўқнашган жойларида учрашув белгилаганди, у танҳо ёки қизга қулай бўлса, ҳамманинг олдида гаплашиб олиш зарурлигини қўшимча қилган эди.

Шантал нафақат титроққа тушди, балки унинг пайдо бўлганидан хурсанд бўлди. Бу – хавфли инсонларга ёт бўлмиш ўзни йўқотиш ҳиссининг Мусофирда намоён бўлганидан дарак берарди. Буюк тинчликпарвар Ахав «Аҳмоқнинг икки тури мавжуд. Бири хавфни се-

зиб, бошлаган ишини ташлаб қўяди, иккинчиси уни ўзим енголаман деб ўйлайди», – деган сўзларни так-рорлашни яхши кўрган.

Шантал хатни бурда-бурда қилиб ҳожатхонага ташлаб юборди, иссиқ сувда чўмилиб чойшабига ўралиб олди ва жилмайиб қўйди. У хоҳлаган ҳамма нарсага, жумладан, Мусофир билан юзма-юз гаплашиб олиш истагига ҳам эришди. Қиз ғанимини енгмоқчи экан, дастлаб унинг нималарга қодир эканини аниқлаб олиши лозим.

У бир зумда осуда уйқуга кетди.

Бир кечани у Ёвузлик, иккинчисини Эзгулик ва Ёвузлик билан, учинчисини эса фақат Ёвузлик билан ўтказди. Уларнинг ҳеч бири мақсадига эришолмади, чунки улар яқиндагина қиз қалбини забт этиш учун жанг бошлагандилар.

Мусофир келгунига қадар Шантал ёмғирдан ивиб кетди – яна бўрон кўтарилганди.

* * *

– Об-ҳавони қўя турамиз, – деб огоҳлантирди қиз, – кўриб турганингиздек, челақлаб қўйяпти. Мен панароқ бир жойни биламан.

У ўрнидан туриб, презент ғилофга ўралган узунчоқ бир нарсани олди сурди.

– Билишимча, бу – қурол, – деди Мусофир.

– Қурол.

– Мени ўлдиришни хоҳлайсанми?

– Эҳтимол. Айнан сизни ўлдиришга ишончим комил бўлмасаям, бу ишни қилишни хоҳлардим. Лекин қуролни бошқа мақсадда олганман: эҳтимол йўлда «лаънати бўри» дуч келиб қолар, қарабсизки, уни отиб ташлай-

ман, вискосликлар ичида обрўйим ортади. Кеча тунда бўрининг увиллашини эшитгандим, лекин ҳеч ким менга ишонмади.

– «Лаънати бўри» – бу нима?

Шантал ўзига душман деб ҳисоблаган одам билан очикчасига гаплашиш арзирмикан, дея бир зум ўйла-ниб қолди. Бу ерда китоб сотиб олиш – пулни зое кет-казиш ҳисоблангани учун, Шантал доим меҳмонлар қолдириб кетган китобларни фарқига бормай ўкиб юрарди. У японларнинг жанговар санъатига оид китобни эслади. Унда рақибни чалғитишнинг энг яхши усули – ўзингни унинг мақсадларига ён босгандай тут, деб ёзилганди.

Шамол ва ёмғир остида йўл босишар экан, Шантал Мусофирга бир воқеани гапириб берди. Бундан икки йил олдин вискослик темирчи ўрмонда сайр қилаётиб бирдан болалаган она бўрига дуч келиб қолади. Одатда бундай вазиятда бўри қочиб қолади. Лекин она бўри болаларини ҳимоя қилиш учун темирчига ташланиб, унинг оёғини тишлаб олади. Касб тақозоси ила девдай кучга эга темирчи бўрининг бошига шундай зарба берадики, оқибатда у болаларини олиб ўрмонда ғойиб бўлади; одамлар уни бошқа кўришмаган, фақат бўрининг чап қулоғида оқ доғи борлиги маълум, холос.

– Нега у «лаънати» номини олган?

– Йиртқич ҳайвонларнинг энг ашаддийси ҳам инсонга биринчи бўлиб ҳамла қилмайди, фақат болаларини ҳимоя қилиш лаҳзалари бундан мустасно. Агар ҳайвон инсон қонининг мазасини билиб олса, у бора-бора одамхўрга айланади. Бизникилар пайти келиб, ўша бўри яна одамга ташланади, деб ўйлайдилар.

«Мен ҳақимда экан», – деб ўйлади Мусофир.

Шантал ўзининг ёшлиги, бу йўлларни яхши билгани боис ҳамроҳини абгор этиш, ундан руҳан устун бўлиш учун шахдам одимлаб юрди. Лекин Мусофир ҳам ортда қолмади, оз-моз ҳаллослаган бўлса-да, қиздан секин-роқ юришни илтимос қилмади.

Овчилар беркиниб, ўлжани пойлайдиган қапага келдилар, совуқдан қўқариб кетган қўлларини ишқалаб, пуфлаб иситдилар.

– Сизга нима керак ўзи? – деб сўради қиз. – Нега мен билан қўришмоқчи бўлдингиз?

– Сенга бир топишмоқ айтгим келди: ҳаётимизнинг қайси куни ҳеч қачон келмайди? – деди ва жавобини кутмай ўзи гапирди: – Эртанги кун. Сен эртанги кунга ишонсанг керак, йўқса, мен хоҳлаган нарсани ўша кунга қолдирмасдинг. Бутундан дам олиш кунлари бошлади, бордию одамларга менинг гапларимни етказмасанг, бу ишни ўзим қилишга мажбур бўламан.

Шантал қападан чиқиб хавфсизроқ жойга кетди ва ғилофни ечиб, ундан қуролни чиқарди. Мусофир бунга парво ҳам қилмади.

– Қани, айт-чи менга, – деди Мусофир, – агар олтин воқеасига оид китоб ёзишингга тўғри келиб қолса, нахотки сен фарзандларини ўқитиб, едириб-ичириш учун кун бўйи терлаб-пишиб меҳнат қиладиган одамлар, турли машаққатлар сабаб тақдирларидан бир неча бор нолиган китобхонларнинг олтинларни ўғирлаб кетишингга хайрихоҳ бўлишади, деб ўйласанг?

– Билмадим, – дея Шантал милтиққа биринчи ўқни жойлади.

– Мен ҳам билмайман. Айнан шундай жавоб керак эди менга.

Энди қўшотарга иккинчи ўқ ҳам жойланганди.

– Бўри ҳақидаги чўпчагинг билан мени чалғитмоқчи бўлган эсангда, аслида мени ер тишлатишга тайёрсан. Ҳечқиси йўқ, зеро, бу қилмишинг саволимга жавоб бўла олади: арзимас пул учун қишлоқи қиз одам ўлдиришдек жиноятга тайёр экан, демак, бутун одамзод Ёвузлик гирдобига ғарқ бўлган. Мен жон бераман, лекин менга бир умр азоб берган жавобни олганим учун энди тинчгина кўз юмаман.

– Ушланг, – деб Шантал милтиқни Мусофирга тутқазди. – Биз таниш эканимизни ҳеч ким билмайди. Меҳмонхона қайдномасини ёлғон билан тўлдиргансиз. Истаган пайтда бу ерларни тарк этишингиз, билишимча, дунёнинг исталган бурчагида яшириниб олишингиз мумкин. Нишонга олиш ҳам шарт эмас, шунчаки милтиқни мен томонга йўналтиринг-да, тепкини босинг. Ўқ майда кўрғошин бўлакчаларидан қилинган ва айланма ҳаракат билан учади. Бундай ўқ билан йирик ҳайвонларни ўлдиришади, шунингдек, одамларни ҳам. Ўқ баданимни бурда-бурда қилишини кўргингиз келмаса, бошқа томонга ўтирилиб олсангиз ҳам бўлади.

Мусофир милтиқни қизга тўғрилаб, бармоғини тепкига қўйди. Шантал унинг овчилардек моҳирлик билан қуролни бошқарганини кўриб, ҳайрон қолди. Шу алфозда иккиси узоқ жим қотди: Шантал Мусофирни бирор ҳайвон ёки қуш кўққисдан ҳуркитиб юборса, у тепкини ногоҳ босиб юборишини биларди.

Шунда қиз қалб истаги уни нақадар болаларча ҳаракат қилишга ундаганини, Мусофирнинг бировлар қилишини хоҳлаган жиноятга унинг ўзини мажбур қилмоқчи бўлганини тушуниб етди.

Мусофир эса қизни нишондан қочирмас, ҳатто унинг қўллари ҳам титрамасди. У ўзига шарт қўйган

қизнинг ҳаётига нуқта қўйиш ёмон ғоя эмаслигига амин эди. Шантал раҳм қилишини сўраб, унга ёлвормоқчи ҳам бўлди, лекин Мусофир олдинроқ милтикни туширди.

– Сендаги қўрқувни, ҳатто жисман ҳис қила бошладим, – деди у милтикни қизга қайтариб бераркан. – Мен юзларингдан томаётган тернинг ҳидини, гарчи у ёмғир томчиларига араллашиб кетган бўлсаям сездим; дарахтларни жаҳаннам шовқини билан силкитаётган шамолга қарамай, юрагинг қинидай чиқай деб дукиллаб ураётганини эшитдим.

– Бугун кечқурун сизнинг талабингизни бажараман, – деди қиз Мусофирнинг айна ҳақиқатни гапирганига парво қилмагандек, ўзини гўлликка солиб. – Қалбингизда Эзгулик ва Ёвузликнинг қай бири устун эканини билмоқчи бўлгандим. Ҳозиргина сизга бир нарсани англатдим: сизга бўлган ҳис-туйғуларим бор-йўқлигига қарамай тепкини босишингиз мумкин эди. Лекин бундай қилмадингиз. Биласизми, нега? Чунки қўрқдингиз. Қалбингизни қийнаётган ички низолар учун бировдан фойдаланишни биласиз, лекин ўзингиз уларни ҳал этишга ожизсиз.

– Бир немис файласуфи шундай деган экан: «Ҳатто Худонинг ҳам ўз жаҳаннами бор, бу унинг инсонларга бўлган Муҳаббатидир». Йўқ Шантал, мен қўрқоқлик қилганим йўқ. Мен шундай қурооларни ишлаб чиқиб дунёга сотганманки, уларнинг олдида манови милтигинг битта ўчинчоқдир. Барча ишни қонуний – ҳукумат рухсати, экспорт ва бошқа солиқларни тўлаган ҳолда амалга оширганман. Севган аёлимга уйланиб, шириндан-шакар иккита қиз кўрганман, ҳаётда менга тегишли нарсаларни талаб қилиб, ундира олганман.

Доимо қисматидан нолиб юрувчи сенга қарши ўла-роқ, мен эртанги кунга интилиб яшаганман, минглаб қарши бўлган кучлар билан курашганман. Бир жангда ютқазсам, иккинчисида, албатта, ютардим, зеро, инсон қисматида ғолиблик ва мағлубият ажралмас бутунлик эканини тушунганман. Фақат қўрқоқларнинг қисмати бундан мустасно, чунки улар ғолиб ҳам бўлмайдилар, мағлуб ҳам.

Бир қанча китоблар ўқиганман, черковга бориб турардим, Худодан қўрқардим, унинг амрига итоат қилардим. Катта бир ташкилотнинг улкан маошга эга раҳбари эдим. Ҳар бир қуроли савдосидан ўз улушимни олардим, аёлим, болаларим, набираларимнинг фаровон кун кечириши учун етарли маблағга эга эдим, зеро, дунёдаги энг сердаромад бизнес, бу – қуроли савдосидир.

Мен хорижга жўнатилаётган ҳар бир молнинг нақадар муҳимлигини билганим боис уларни ўзим назорат қилардим; қонунбузарликка йўл қўйган айрим ходимларимни ишдан ҳайдаб, ноқонуний савдога чек қўйганман. Менинг қулолим жамиятдаги тартибни сақлаб туриш учун зарур, деб ўйлардим, чунки бусиз тараққиёт ва бунёдкорлик бўлмайди.

Мусофир қизга яқин келиб, унинг елкасидан қучди: у Шанталнинг кўзларида ҳақиқатнигина кўришни истарди.

– Эҳтимол, сен курраи заминда қуроли савдогарларидек ёмон инсонлар бўлмаса керак, деб ўйларсан? Балки бу ҳақиқатдир. Лекин гап шундаки, ибтидоий даврда ғорларда яшаган аجدодларимиз ҳам қуроли ишлатганлар – дастлаб қорин тўйғазиш, кейин эса бошқалар устидан ҳукмронлик қилиш учун. Одамлар деҳқончилик, чорвачилик, дин ва мусиқа пайдо бўл-

гунига қадар ҳам уларсиз яшаган, лекин қуролсиз бир кун ҳам яшашмаган.

У ердан тошни олди.

– Мана, она табиат бизга икром қилган биринчи қурол, аجدодларимиз илк бор ундан йиртқич ҳайвонлардан ўзларини асраш учун фойдаланганлар. Мана шу қурол сен ва мени дунёга келишимизга дахлдор авлодлар ҳалқасининг бошида турган аجدодимизни ўлимдан асраб қолган. У бўлмаганда гўштхўр ҳайвонлар аждодимизни, унга қўшиб миллионлаб одамларни ямлаб ютган бўларди.

Шамол кучаяр, ёмғир иккиласининг юзини томчилари билан юварди. Лекин Шантал ва Мусофир бир-бирларидан кўзларини узмай тик турардилар.

– Кўпчилик овчиларни ёмон кўриши, лекин Вискос улар ҳисобидангина кун кўриши мумкин, айримлар буқалар жангини ёқтирмайди, лекин корридадан сўнг буқалар «шарафли» ўлгани учун уларнинг гўштини харид қилишади. Баъзи одамлар қуролсозларни ёмон кўрадилар – лекин ер юзида бирорта қуролланган одам қолмагунча уларга бўлган эҳтиёж сўнмайди. Зеро, биттаси қуролланган бўлса, албатта, иккинчисида ҳам қурол бўлиши шарт, йўқса мувозанат хавфли томонга оғиб кетади.

– Вискосга бунинг нима дахли бор?! – сўради Шантал. – Илоҳий қонунларни бузиш, жиноят, ўғрилиқ, инсон табиатининг моҳияти – буларнинг сиз айтган нарсаларга нима дахли бор? Эзгулик ва Ёвузликнинг-чи?

Бирдан Мусофирнинг нигоҳини зафаронлик қамради, кўзларида чуқур қайғу пайдо бўлди.

– Дастлаб сенга айтган гапларимни эсла: мен доим қонун юзасидан фаолият олиб борганман ва ўзимни,

одамлар таъбири билан айтанда, «интизомли, покиза инсон», деб ҳисоблардим.

Кунларнинг бирида телефон жиринглади. Гушакдан ҳеч бир ҳиссиётга дахлсиз, майин аёл овози эшитилди. У мени террорчилар номидан хотиним ва қизалоқларим ўтирилганидан хабардор қилди. Оилам эвазига улар мен эгалик қилган кўпгина қурооларни ва ушбу суҳбатни сир тутишимни талаб қилишди. Бордию талабини қондирсам, оила аъзоларимга зиён етмаслигига ваъда бердилар.

Нотаниш аёл ярим соатдан сўнг вокзалдаги телефон автоматдан кўнғироқ кутишимни айтганча гушакни қўйди. Шунингдек, у хотиним ва қизларимни ҳеч ким хафа қилмаслигини айтиб хавотирланмаслигимни, электрон почта орқали хориждаги филиалларимиздан бирига фармойиш жўнатишимни қўшимча қилди. Адолат ҳаққи-ҳурмати шуни айтаманки, гап гарчи ноқонуний қурол савдоси ҳақида борсаям, агар бу ишни амалга оширган тақдиримда мен ишлаётган компанияда буни ҳеч ким сезмай қолиши ҳам мумкин эди.

Аввало қонунга итоат қилувчи ва унинг паноҳини кўзлаган инсон каби полиция маҳкамасини бу воқеадан хабардор қилдим. Мана шу ондан бошлаб мен ўзи қарор қилиб, унга ўзи шахсан жавоб берадиган журъатли одам эмас, оиласиниям ҳимоя қилолмайдиган арзимас бир шахсга айландим ва атрофим нотаниш кимсалар билан музокаралар олиб борилажак тинимсиз телефон кўнғироқларига қалашиб кетди.

Мен айтилган телефон хонасига кирганимда, қаердан кўнғироқ қилинаётганини аниқлаш мақсадида замонавий алламбало жиҳозлар билан қуроолланган бир

талай мутахассислар ер ости телефон кабелига уландилар. Керакли манзилга етиб бориш учун вертолёт, машиналар, тиш-тирноғигача қуролланган махсус зобитлар шай туришарди.

Бир-биридан олисда ва турли қитъаларда жойлашган давлатлар ҳукуматлари воқеадан хабардор бўлиб, террорчилар билан бирон-бир музокара олиб борилишини тақиқладилар; мендан буйруқни бажариш, мутахассислар уқтиргандек ўзимни тутиш ва керакли гапларни айтиш талаб қилинганди.

Оқшомда асирлар сақланаётган уй ишғол қилинди, улкан сиёсий ташкилотларнинг майда зарралари бўлиш тажрибасиз ўғрилар – иккита йигит ва бир қиз ўқдан илма-тешик бўлиб кетганди. Лекин бунга қадар жинойтчилар хотиним ва қизларимни ўлдиришга улгуришганди. Яратганнинг яратмишига боғлиқ ўз дўзахи бор экан, оддий одам учун жаҳаннам бир қадам – бу унинг оиласига бўлган муҳаббатидир.

Афтидан Мусофир ҳаяжонини ошкор этмаслик учун жим қотди. Ўзини бироз қўлга олгач, ҳикоясини давом эттирди:

– Полициячилар ҳам, террорчилар ҳам менинг фирмам қуролларидан фойдалангандилар. Заводларимда ишлаб чиқилган қуроллар қай тахлит террорчилар қўлига тушиб қолганини ҳеч ким билмасди. Алқисса, бунинг зиғирча аҳамияти йўқ, муҳими, қурол уларга етиб борганди. Ишлаб чиқариш ва сотиш билан боғлиқ қонунларнинг бирор ҳарфини бузмасликка ҳаракат қилганим билан ҳам, балки кошона ресторанларда овқат маҳали об-ҳаво ва сиёсатдан гап сотиб пуллаган қуролларимдан хотиним ва ширин қизалоқларим нобуд бўлди...

У яна жим бўлди, энди гап бошлаганда Шанталнинг қаршисида аввалги Мусофирдан кескин фарқ қилувчи бошқа одам намоён бўлгандек эди.

– Мен қурол ва ўқ-дориларни яхши тушунганим боис, террорчилар оиламни қандай отиб ўлдирганини ҳам тасаввур қила оламан.

Ўқнинг учи сенинг жимжималоғингдан ҳам кичкина бўлади. У суякка теккач, тўртга бўлинади ва ўз йўлида дуч келган – буйрак, юрак, ўпка – ҳаммасини аёвсиз янчиб боради. Қаттиқроқ жисм, дейлик, суякка теккан қўрғошин бўлаклари ички аъзо ва тўқималарни парчалаган ҳолда ўз йўналишини ўзгартиради. Бу жараён уларнинг инсон баданидан ташқарига йўл топгунларига қадар давом этади. Танадан очилган ўша тўртта дарчанинг катталиги менинг муштимдай келади ва ўқнинг кучи шу даражада бўладики, оқибатда инсоннинг ички аъзолари, мушак парчалари, мажақланган суяклари хонанинг ҳар тарафига сачраб кетади.

Бу икки сонияга қолмай юз беради: икки сония оздек туюлиши мумкин, лекин ажалнинг ўз вақт-ҳисоби мавжуд. Мени тушунаётган бўлсанг керак, деб ўйлайман.

Шантал бош силкиди.

– Ўтган йилнинг охирида хизматдан кетдим. Тўрт томоним – қибла, дея дунё кездим, наҳотки инсон шундай ёвузликка қодир бўлса, деган саволлар билан ич-этимни еб, танҳоликда қон-қон йиғладим.

Бу дунёни тираб турган энг муҳим устун – яқинларга бўлган ишонч туйғусидан маҳрум бўлдим. Мен фақат Эзгулик ва Ёвузлик қўлидаги арзимас бир қурол эканимни ваҳший йўл билан менга исбот қилиб бер-

ган Тангрининг бу кароматидан ҳам кулардим, ҳам йиғлардим.

Бора-бора раҳм-шафқат туйғусидан мосуво бўлдим, юрагим ириб-чириди, менга яшашнинг ҳам, ўлишнинг ҳам ҳеч қандай мазмун, моҳияти қолмади. Лекин ўлишдан аввал оиламни тутқинликда ушлаб туришган жойда айнан нима содир бўлганини англашим зарур.

Нафрат ёки севги ҳисси билан одам ўлдиришларини тушунаман, лекин ҳеч бир сабабсиз, фақат келишув амалга ошмагани боис, бегуноҳ одамларни қурбон қилишларини тушунолмайман.

Эҳтимол, фикру ёдим сенга кулгили туюлар, ахир ҳар куни одамлар пул учун бир-бирларини ўлдирадилар, лекин бунинг менга қизиғи йўқ: мен фақат хотиним ва қизларимни ўйлайман. Ўша террорчиларнинг хаёлидан нималар кечганини билишни хоҳлайман. Бир сония бўлсин, уларнинг қалбида ачиниш пайдо бўлиб, ахир хотиним ва қизалоқларим билан жанг қилишмаётганини тушуниб, уларни қўйиб юборсакмикан, деган тараддуд пайдо бўлганми-йўқми, шуларни билишни истайман.

Эзгулик ва Ёвузлик жангида атиги сониянинг ўндан бир қисмида Эзгулик устун келганмикан, шуларни билишни истардим.

– Нега Вискос, нега шахримни танладингиз?

– Дунёда ҳеч қандай ҳукумат назоратисиз ҳам қурол ишлаб чиқараётган заводларга қарамай, нега оилам айнан мен ишлаб чиқарган қуроллар қурбони бўлди?

Жавоби оддий: тасодиф туфайли.

Менга ҳамма бир-бирини биладиган ва ҳеч ким бировга ёмонликни раво кўрмайдиган чекка бир қишлоқ керак эди. Юртдошларинг берилажак мукофот нима

эканини билганларидан сўнг Эзгулик ва Ёвузлик ўрта-сида жанг бошланади, оилам қурбон бўлган ўша хона-дондаги воқеа энди сенинг шахрингда содир бўлади.

Чор атрофдан ишғол бўлгани ва енгилганларини билсалар ҳам террорчилар аҳмоқона анъаналарига со-диқ қолиш учун одам ўлдирдилар. Сенинг Вискосинг мен маҳрум бўлган нарса – танлаш имкониятига эга бўлади. Ҳамшаҳарларинг гир-атрофдан ёпирилиб ке-лаётган очкўзлик қуршовида қоладилар, уларнинг пе-шанасига она шахрини асраб қолишдек улкан шараф ёзилганига имон келтирадилар ёки уларнинг асир-ни ўлдириш ёки тирик қолдиришдек қарорни қабул қилишга лаёқати етарли бўлар. Бори шу: мен бошқа одамларнинг ўша қўллари қонга ботган ўсмирлардан фарқли ўлароқ, ўзгача йўл тута олармикан ё йўқ, шуни кўрмоқчиман.

Эсингдами, биринчи учрашувимизда сенга шундай дегандим: «Бир инсон қисмати – бутун инсоният қис-матидир». Бу дунёда раҳм-шафқат бор бўлганида эди, тақдир менинг бошимни ёргани билан бошқаларни-кини силаши мумкинлигини тушуниб етган бўлардим. Лекин бу туйғуларимни ўзгартиролмайди, оиламни ҳам қайтариб беролмайди, бироқ шунга қарамасдан қа-дамма-қадам мени таъқиб этаётган Шайтонни йироқ-қа ҳайдаган бўлардим. Режамни синаб кўрмоқчиман.

– Ўғирликка қодирманми ё йўқ, нега буни билмоқчи бўлдингиз?

– Сабаби оддий. Эҳтимол сен жинойтни оғир ва ар-зимас қисмларга бўларсан. Лекин аслида бундай эмас. Ишончим комилки, ўша террорчилар ҳам шу тарзда ду-нёни иккига бўлишган: улар одамларни ҳузур-ҳаловат, муҳаббат, нафрат ёки пул учун эмас, ўзлари ишонган

шарафли иш учун ўлдираётганларини билганлар. Бордию сен олтинни ўғирлаганингда эди, аввало бу жиноятни ўзингга, кейин менга тушунтириб беришингга тўғри келарди ва шунда мен учун азиз бўлган инсонлар қатлидан қотиллар ўзларини қандай қилиб оқлаганларини тушуниб етардим. Балки сен неча йиллардан бери бўлиб ўтган мудҳиш воқеа сабабларини тушунишга интилаётганимни англагандирсан. Топган жавобим қалбимга таскинлик берармикан, буни билмайман, шунингдек, бу жардан чиқишнинг бошқа йўлини ҳам кўрмаяпман.

– Олтинни ўғирлаганимда мени бошқа кўрмасдингиз.

Ярим соатдан бери давом этаётган суҳбат давомида Мусофир биринчи бор жилмайди:

– Қуроллар билан ишлаганимни, демакки, иш фаолиятимга махсус хизматлар кирганини унутма.

Мусофир Шанталдан дарёгача кузатиб қўйишни сўради, йўқса адашиб қолишини айтди. Қиз кейинги пайтлар асаблари таранглашганини ов тинчлантирар деган баҳонада танишидан олган қўшотар милтиқни яна брезент ғилофга солди, кейин икковлон пастликка қараб юрдилар.

Йўл давомида иккиси ҳам чурқ этмади, дарё ёқасида Мусофир хайрлашди:

– Нега бу ишни пайсалга солаётганингни тушунаман, лекин ортиқ кутолмайман. Шунингдек, ўзингни енгиланг учун мени яхши билишинг керак эди. Энди мени яхши биласан.

Мен – Иблис ҳамроҳлигида Ер юзида тентираб юрган одамман. Ундан қутулиш ёки унга қул бўлиш учун айрим саволларга жавоб топмоғим даркор.

* * *

Жума оқшомида барда ўтирганлар санчқи билан чертилган қадаҳ товуши томонга ўтирилдилар. Шантал Прим хоним ҳамманинг жим бўлишини сўради.

Бир зумда ҳаммаёқ жимжит бўлди. Мижозларга хизмат қилувчи оддийгина қизнинг бундай қилиқни ўзига эп кўриши ҳали Вискос тарихида содир бўлмаганди.

«Эй Худойим, ишқилиб, бирор муҳим гапни гапирсин, – деб хавотирга тушди соҳиба аёл, гарчи бу қизга ғамхўрлик қиламан деб бувисига ваъда берган бўлсам ҳам бутуннинг ўзидаёқ паттасини қўлига тутқазаман».

– Менга қулоқ солинглар, – деб гапини бошлади Шантал ва Мусофирга ишора қилди, – дастлаб меҳмонимиздан бўлак ҳамма биладиган бир ҳикояни, кейин, меҳмонимиздан бўлак ҳеч ким билмайдиган бир воқеани айтиб бераман. Гапим сўнгида дам олиш кун ичидан қордиғингизни бузиб тўғри қилдимми ё йўқ – бу қилмишимга ҳукм чиқаришни ўзларингизга ҳавола қиламан.

«Хатарли ишни бошлади бечора қиз, – деб ўйлади Руҳоний. – У биз билмаганни қаерданам биларди. Гарчи унинг ночор, ўксик етим қизлигига қарамай бу қилмишидан сўнг хўжайинидан уни ишдан бўшатмасликка кўндириш мушкул кечадиган бўлди».

Илло, унчалик қийин бўлмас, дея ўйлашда давом этди Руҳоний. Ҳаммамиз осий бандамиз. Соҳиба икки, уч кун хафа бўлади-да, кейин қизни кечиради. Бутун Вискосни қидирсанг ҳам бу ерда ишлашга рози одамни тополмайсан. Бу иш ёшларники, ёшлар эса шаҳарда қолмаган.

– Шаҳримизнинг бор-йўғи учта кўчаси, Хоч ўрнатилган майдончаси, қабристонга элтувчи бир неча вайрон уй ва черкови бор, – деб гапини бошлади Шантал.

– Бир дақиқа! – Мусофир қизнинг гапини бўлди. У чўнтагидан диктофонни чиқариб, қизнинг олдига қўйди. – Мени Вискосга алоқадор барча нарсга қизиқтиради, шунингдек, бирорта сўзингизни ёддан чиқаришни хоҳламайман. Гапларингизни ёзиб олишим сизга халақит бермас, деган умиддаман.

Шантал халал берадимми-йўқми, буни билмасди, лекин вақтини зое кетказгиси келмади. Бундан бир неча соат муқаддам у ўзининг қўрқувлари билан курашаётганди, энди эса бор журъатини йиғиб гапира бошлади. Агар яна гапини бўлсалар нима бўлади, бу ёлғиз Худога аён эди.

– Вискосда учта кўча, марказига Хоч ўрнатилган майдонча бор, бир неча уйлар вайрон бўлиб кетган, қолганлари ҳозирча бутун, шунингдек, меҳмонхона момиғига ўрнатилган почта қутиси ва қабристонга туташган черков мавжуд.

Иккинчи уринишда қиз шаҳарга тулиқроқ таъриф берди, энди у ҳаяжонланмасди.

– Барчамизга маълум, ҳозирда тартиб-интизомли одамлар истиқомат қилаётган бу шаҳар ўтмишда авлиё Савинийнинг буюк халқпарвар Ахавни иймон йўлига киритгунга қадар ва шундан сўнг уни обод этгунча, дайди, қароқчиларнинг макони бўлган.

Лекин бизнинг хорижлик меҳмонимиз Ахавнинг қандай йўл билан ўз режаларини амалга оширганини билмайди. Мана шу ҳақда гапириб бермоқчиман. У бирор кимсага ўз режаларини тушунтирмаган ва бу борада ҳеч вақо қилмаган, зеро ҳалолликни – заифлик, деб тушуниб унинг ҳукмини тан олмайдиган инсон табиятини яхши тушунган.

У бошқача йўл тутган – қўшни қишлоқдан бир талай дурадгорларни чақириб, уларга бир лойиҳани беради ва ҳозирда Хоч турган майдонга нимадир қурдиришни буюради. Ун кун давомида шаҳар аҳли болғаларнинг тақиллаши, арраларнинг ғириллашини эшитиб, дурадгорларнинг ходаларни ташиб, уларни рандалаб, михлар қоқаётганига гувоҳ бўладилар. Ва ун биринчи кун майдон ўртасида усти ғолофланган улкан бир нарса пайдо бўлади. Унинг тантанали очилиш маросимига Ахав бутун Вискос одамларини чақиради.

У ҳеч қандай нутқ сўзламай шунчаки ғилофни тортади ва ҳамма майдон ўртасида савлат тўкиб турган – Дорни кўрадилар. Унга асалари мумийеси суртилган бўлиб, дорга ҳеч қандай қор-ёмғир таъсир қилмасди.

Кўплаб одамларнинг йиғилганидан фойдаланиб Ахав ўз қонунларини ўқиб эшиттиради: бу қонунлар миришкорларни ҳимоя қилиб, чорвадорларни рағбатлантирар, Вискосда янги дўкон ёки устахона очган одамлар учун мукофотлар ваъда қиларди. Ахав гапининг сўнгида бундан кейин одамлар ё ҳалол меҳнат билан кун кўриши, йўқса бу ерни тарк этишга мажбур бўлишини таъкидлайди.

Ахав бошқа ҳеч нима демаган, кейинчалик бирор марта бўлсин, бу «қурилма»ни тилга олмаган. Чунки у дўқ-пўписанинг таъсирига ишонмайдиган одамлардан эди.

Тантанадан сўнг одамлар бу ҳодисани шарҳлай бошлайдилар. Кўпчилик руҳоний Ахавни алдаган, агар йўлбошчининг аввалги довюраклигидан асар қолмаган экан, энди уни ўлдириш керак, деган қарорга келадилар ва режалар тузиб, уни амалга ошириш йўллари-ни ахтарадилар. Бироқ улар майдондаги Дорни кўриб

беихтиёр «Нега у қурилган?», «Балки янги қонунларни тан олмаганлар учундир?», «Кимлар Ахав томонда, кимлар унга қарши?» – каби саволларга чўмганлар.

Дор одамларга қараб турарди, одамлар – Дорга. Секин-аста қўзғолончилардаги жасурлик ва қатъиятлик ўрнини қўрқув, даҳшат эгаллай бошлайди, зеро, улар Ахавнинг бир сўзли, жазм қилган ишини охиригача етказишдан тоймайдиган инсон эканини тушуна бордилар. Айрим кимсалар шаҳарни тарк этадилар, бошқалари эса борадиган ери йўқлиги сабаб, ўзларига янги иш топадилар. Эҳтимол, бунга, аввало, майдонда қаққайиб турган Ўлим қуроли сабаб бўлгандир.

Вақт ўтиб, Вискосда тинчлик ва фаровонлик ҳукм сура бошлайди. Чегарада жойлашгани боис савдо-сотиқ ишлари гуркираб яшнайти, одамлар олий навли жун ва энг сифатли буғдойларни четга сота бошлайдилар.

Дор ўн йил туради. Унинг ёғочига бирор зиён етмаган, фақат вақти-вақти билан одамлар сиртмоқли арқонни янгилаб туришган. Бу Дордан бирор марта фойдаланилмаган, Ахав эса уни ҳеч қачон тилга олмаган. Унинг ёрдамида ҳукмдор жасурликни – қўрқувга, ишончини – шубҳага, норозиликни – ризоликка айлантира олган. Вискосда қонун, тартиб мутлоқ ўрнатилгандан сўнг, Ахав Дорни буздириб ташлаб, унинг ўрнига Хоч ўрнатишни буюради.

Шантал жим бўлди. Афрофга чўккан сукунатни фақат Мусофирнинг қарсаги бузди:

– Ажойиб ҳикоя, – деди Мусофир. – Ҳақиқатан Ахав инсон табиатини англаш бўйича даҳо бўлган экан: инсонлар жазодан қўрққанлари учунгина қонунга бўйсундилар. Ҳар бир инсоннинг юрагида ўз Дори бор.

– Ана энди, -деди Шантал, – Мусофиримиз илтимосига кўра, майдонда турган Хочни олиб ташлаб, ўрнига бошқа Дорни ўрнатмоқчиман.

– Карлос, – деди ўтирганлардан бири, – меҳмонимизнинг исми Карлос. Одоб юзасидан уни «Мусофир» эмас, ўз исми билан атасанг бўларди.

– Менга унинг исми номаълум. Унинг қайдномадаги маълумотлари ҳам ғирт ёлғон. Эслаб кўринг, у бирор марта кредит картасидан фойдаланмади. Биз унинг қаердан келиб, қаёққа кетаётганини ҳам билмаймиз; аэропортга қилган қўнғироғига келсак, бу чалғитишдан бошқа иш эмас.

Одамлар Шанталдан кўзларини узмай ўтирган Мусофирга қарадилар.

– У ҳақиқатни гапирганида сизлар ишонмадингиз, у ростдан ҳам қурол заводида ишлаган, бошидан кўп мусибатларни ўтказган ва ҳаётда меҳрибон ота ҳам, зolim ишбилармон ҳам бўлган. Сиз – Вискос одамларига ҳаёт сиз ўйлагандан кўра мураккаброк ва маънолироқ эканини тушуниш насиб этмаган.

«Ишқилиб, гапларига изоҳ бермаса бўларди», – деб ўйлади меҳмонхона соҳибаси ва Шантал изоҳ беришга ўтди:

– Тўрт кун аввал у менга ўнта олтин ёмбисини кўрсатди. Бу бойлик яқин ўттиз йил ичида одамларимизнинг фаровон яшаши, шаҳарда муҳим ўзгаришлар қилиш, Вискосда эртами-кеч болакайларнинг кулгилари пайдо бўлиши учун хиёбон қуришга етиши мумкин. У олтинларини кўрсатиб, яна ўрмонга кўмиб қўйди. Қаерга кўмганини мен билмайман.

Одамлар яна Мусофирга қарадилар, у қизнинг сўзларини маъқуллаб бош силкиди.

– Бу олтингга вискосликлар эга бўлишлари мумкин, қачонки яқин уч кун ичида орамизда кимдир ўлдирилса. Бу ҳодиса юз бермаса, Мусофир олтинларини олиб Вискосни тарк этади.

Учинчи бор йиғилганлар Мусофирга ўтирилдилар, бу гал ҳам у бош ирғаб қизнинг гапларини маъқуллади.

– Бу қиз табиатан яхши ҳикоянавис экан, – деб Мусофир диктофонни ўчирди ва чўнтагига солиб қўйди.

Шантал ўтирилиб, идишларни ювишга киришди.

Гўёки Вискосда вақт тўхтаб қолгандай – ҳеч ким чурқ этмасди. Фақат сувнинг шилдирашию, биллур шишанинг мрамар тўсиқдан сирпаниши ва олисдаги яланғоч дарахтларни силкитаётган шамолнинг шовқинигина қулоққа чалинади.

Ўртага чўккан қабристон сукунатини шаҳар ҳокими бўлди.

– Полицияни чақирамиз

– Зўр ташаббус, – деди Мусофир, – мен уларга мана бу ёзув тасмасини бераман, бу ерда фақат «бу қиз табиатан яхши ҳикоянавис экан», деган сўзларимгина бор.

– Сиздан илтимос, – деди меҳмонхона соҳибаси, – хонангизга кириб, нарсаларингизни йиғиштиринг-да, зудлик билан шаҳримизни тарк этинг.

– Мен бир ҳафта яшаш учун олдиндан ҳақ тўлаганман ва тўлиқ бир ҳафта тураман, гарчи бунинг учун полиция чақириш зарур бўлсаям.

– Ўша ўлдирилажак инсон сиз бўлиб чиқишингиз хаёлингизга келмадими?

– Албатта, келди. Лекин бунинг менга аҳамияти йўқ. Шунинг билан, бу ҳолда жиноятни сиз содир қилган бўласиз, ваъда қилинган мукофотни эса фақат тушингизда кўрасиз.

Йиғилганлардан дастлаб ёшлар, кейин катталар аста уринларидан туриб кета бошладилар.

Барда Шантал ва Мусофиргина қолдилар.

Қиз халтасини олиб, палтосини кийди ва кетаётиб остонада тўхтади:

– Куп изтироблар чеккансиз, қасос олишни хоҳлайсиз. Юрагингиз тошга айланган, қалбингиз зулмат қаърида. Ҳозир сизни доимо таъқиб қилаётган Иблисининг қувончи ичига сиғмаётган бўлса, ажабмас. Чунки унинг ўйинини бошлаб бердингиз.

– Илтимосимни бажарганинг учун сенга катта раҳмат, шунингдек, Дор ҳақидаги ажойиб ва ҳақгўй ҳикоянг учун ҳам.

– Ўрмонда айрим саволларга жавоб излаётганингизни айтгандингиз, ўйлаб топган режангиздан аёнки, ёвуз қилмишгина тақдирланажак; агар Вискосда ҳеч ким ўлдирилмаса, у ҳолда эзгулик қуруқ мақтовгагина сазовор бўлади. Мақтов билан эса қорин тўймайди, болаларингни боқолмайсан, нураётган шаҳарни ҳам қайта қуролмайсан. Фикри ожизимча, сиз саволингизга жавоб топишни эмас, ўзингиз ишонмоқчи бўлган ҳақиқатга исбот изламоқчисиз. Бу ҳақиқатнинг эса маъноси шундай: бу дунё разолат ботқоғига ботиб бўлган.

Мусофирнинг нигоҳи ўзгарди ва буни Шантал сизди.

– Ростдан ҳам дунё ёвузлик, разолат ботқоғига ботиб кетган экан, унда сиз кечирган фожиа ҳам ўринли, – давом этди қиз. – Демак, хотинингиз ва қизларингиз жудолигига сабр қилиш осон кечади. Агар эзгулик устун келса, гарчи бунинг аксини исботлашга уринсангиз-да, у замон ҳаётингиз жаҳаннам ўтида қоврилади.

Биласизми, Тақдир сизни қопқонга туширган, гарчи бунга нолойиқ бўлсангиз-да. Йўқ, сиз оламнинг нураф-

шон бўлишини хоҳламайсиз, сиз фақат унинг зулмат қаърига чуқиб кетганига аниқ-тиниқ амин бўлмоқчисиз.

– Нимага шама қияпсан? – Мусофирнинг овози ундаги ички ҳаяжонни пардалай олмасди.

– Мен шартингиз талаби адолатли бўлишини истайман. Агар уч кундан сўнг Вискосда ҳеч ким ўлдирилмаса, унда шаҳар ўнта олтин ёмбисига эга бўлади. Токи бу одамларнинг илоҳий қонунларни бузмаганликлари учун мукофот бўлсин!

Мусофир кулиб юборди.

– Мен эса бу лаънати ўйинда иштирок этганим учун битта олтин ёмбисини оламан.

– Мен бу қадар аҳмоқ эмасман. Агар шартингга рози бўлсам, ҳозироқ буни одамларга айтиб берасан.

– Тўғри, бунда таваккалчилик бор. Бувимнинг руҳи ва иймоним билан қасам ичаманки, – бу ишни қилмайман.

– Бу камлик қилади. Худо қасамингни эшитаётганини, қалбингда эса иймон борлигини ким билади?

– Бундай қилмаслигимни биласиз, чунки ўзим Вискос майдонига яна ўша Дорни тикдим. Айёрлик қилишимни дарҳол фаҳмлайсиз. Айтган тақдиримдаям улар сўзимга ишонмайдилар. Бу «Мана бу олтин сизларга, Мусофир шартига келсак, хоҳланг бажаринг, хоҳланг бажарманг», дейиш билан баробар. Юртдошларим меҳнат билан кун кўришга кўникканлар. Улар шунчаки осмондан пул ёғишига ишонмайдилар.

Мусофир тамаки тутатди, қадаҳда қолганини ичиб, ўрнидан турди. Шантал остонада унинг жавобини кутар, ташқаридан изғирин шамол ёпирилиб кирарди.

– Ғирромлик бўлмасин, – деди у, – барибир билиб оламан. Инсон табиати борасида билимим Ахавникидан кам эмас.

– Шубҳам йўқ. Демак, «ҳа» демоқчимисиз?

Мусофир бу кеча яна бир бор жимгина бош силкиди, розилигини билдирди.

– Яна бир гап: инсонларнинг олий туйғуларига ҳали ишончингиз тула сўнмаган, йўқса аксини исботлаш учун бу ўйинни бошламаган бўлардингиз.

Шантал эшикни ёпиб, Вискоснинг бўм-бўш кўчасидан юриб кетди. У ҳиқиллаб йиғлар, кўзёшларини ҳечам тўхтатолмасди. Истакка қарши у ҳам ўйинга аралашиб қолди: атрофни тобора ғарқ қилаётган Ёвузликка қарамасдан, бу ўйинда инсонлардаги дину диёнат, меҳр-шафқатга бўлган ишонч учун ўзини, ўзлигини тикди. Энди у ҳеч қачон бировларга Мусофир билан кечган суҳбатини гапириб бермайди, негаки энди қиз бу беллашувда кимлар ғолиб келишини билишни истарди.

Кўчада жин ҳам кўринмасди, лекин қиз пардалар тортилган қоронғи деразалардан Вискоснинг ҳар бир одами уни уйигача кузатиб туришини яхши биларди. Майли, кузатса кузатишсин, барибир улар бундай зулматда унинг йиғлаётганини кўролмайдилар.

Мусофир тунги аёз бир зум бўлса-да ичидаги Шайтон овозини ўчиришини хоҳлаб, хона деразасини очиб ташлади.

* * *

Мусофир кутганидек бундан наф чикмади, чунки яқиндагина Шантал билан бўлган суҳбатидан Иблиси аюҳаннос солгани эшитиларди.

У неча йиллардан бери биринчи бор Иблиснинг бўшашганини, айрим пайтлар вужудини тарк этганини сезди. Лекин Иблис тез орада ҳорғин ҳам, жўшқин ҳам бўлмаган аҳволда қайтиб келарди. У Мусофир миясининг онг ва мантиққа масъул чап яримшарига жойлашиб олганди, бироқ бирор марта бўлсин итоат-кори кўз олдида гавдаланмаганди. Шунинг учун Мусофир ичидаги Иблисни тасаввур қилиб кўрарди, холос. Унинг тасаввурида Иблис минг хил алфозда – ҳали ундоқ, ҳали бундоқ, энг оддийси шохли, думли Шайтондан тортиб – сочлари узун оқбадан қиз қиёфасида намоён бўларди.

Мусофир охир-оқибат уни йигирма ёшдан ошган, тимқора сочли, зулмат ранг шим кийган ва бошига хиёл букилган беретни кийиб олган йигит тимсолида тасаввур қилишни маъқул топди.

У ишлардан бўшаб, биринчи бор оролга борганди, Иблиснинг овозини эшитганди. Ўшанда у денгиз соҳилида унсиз йиғлар, бор идроки билан ўзини бу изтиробларнинг бир кунмас бир кун тугашига ишонтирмоқчи бўлганди. Шу дам Мусофир ботаётган қуёшни кўрди – умрида бундан-да гўзал манзарага дуч келмаганди. Унинг қалбида яна алам, ўкинч тўфони кўтарилиб, уни тубсиз жарлик ёқасига келтирди: бундай гўзал манзарани хотини ва қизалоқлари ҳам кўришса бўларди-ку, улар бунга арзийдиган инсонлар эди-ку?!

Мусофир зolim тақдир улоқтирган бу тубсиз жарликдан чиқолмаслигини ҳис қилиб, уввос солиб йиғлади.

Шу пайт дўстона овоз унинг ёлғиз эмаслиги, ҳаётида содир бўлган барча воқеалар зоҳирий бир маъно важи-дан бўлгани, маънонинг моҳияти эса ҳар ким пешана-

сига ёзилганини кўришдан иборат экани, инсон ҳар қанча чиранмасин фожиадан қочиб қутулолмаслиги, у қадамма-қадам Ёвузликка элтувчи йўлни ўзгартиролмаслигини уқтирди.

«Эзгулик – мутлоқ йўқ нарсa. Яхшилик, бу – қўрқувнинг битта кўриниши, холос, – деган овозни эшитди у. – Буларни тушунган инсонга бу дунё фақат Худонинг кўнгилхушлик ўйинчоғи экани аён бўлади».

Шундан сўнг овоз кимга тегишли экани, овознинг Эгаси бу оламга ҳукмрон бўлиб, фақат угина дунёда нималар содир бўлишига оид барча илмлар соҳиби эканини айтди ва Мусофирни соҳилдаги одамлар қисматидан хабардор қила бошлади:

– Болаларининг кийинишига кўмаклашаётган бу ибратли ота – котибаси билан дон олишишни хоҳлайди, лекин хотинининг ғазабидан ҳайиқади.

Бу хотин ишлаб, мустақил бўлгиси бор, лекин эридан чўчийди. Мана унинг ўзларини одобли тутаётган болалари, аслида улар жазодан қўрққанлари учун ҳам ўзларини шундай тутишга мажбур қиладилар.

Соябон остида ёлғиз китоб ўқиб ётган ҳув анови қиз ўзини бамайлихотир қилиб кўрсатмоқда, лекин у бир умр ёлғиз қолиб кетишдан қўрқади.

Теннис ракеткасини ушлаб олган мана бу йигит эса – ота-онасининг ишончини оқлолмасликдан жуда хавф сезади.

Бой мижозларга тропик коктейл улашаётган ушбу официант исталган вақтда ишдан бўшатиб юборишларидан қўрқади.

Бу талаба қиз эса, аслида раққоса бўлишни орзу қиларди, лекин қўни-қўшниларининг ғийбат, миш-мишларидан қўрқиб, адвокат бўлишга тайёрланяпти.

Ичиш ва чекиш жонига текканидан ташлаганини валдираб юрувчи бу оқсоқол, аслида ўлимдан ўлгудек кўрқади.

Мана – денгиз тўлқинлари сувини сачратиб кулишаётган ёш эр-хотин – аслида уларни пайти келиб қариб, заиф бўлиб қолишдек овозсиз кўрқув ичларини кемирмоқда.

Мана, ҳамманинг олдида қиммат автомобилени кўз-кўз қилишни яхши кўрадиган жаноб кимгадир қўлини силкитиб, кулиб турибди, аслида яқин орада содир бўлажак инқироздан юраги така-пука.

Бу эса ўзи ҳам тинмай, ўзгаларга ҳам тинчлик бермайдиган меҳмонхона эгаси, барчанинг қувноқ ва мамнун бўлиши учун бу жаннатмаконни кўздан кечирмоқда – аслида унинг қалбини даҳшат қамраган, чунки қанчалик ҳалол, пок иш юритмасин, агар амалдорлар хоҳлаб қолсалар, унинг ҳисоб-китоб ҳужжатларида исталганча камчилик ва хатолар топилишини аниқ билади.

Ажойиб соҳил, гўзал оқшом, бу гўзалликдан дил яйрайди, лекин бу ердаги ҳар бир одамнинг дилида кўрқув, даҳшат яширинган: ёлғизлик кўрқуви, жунбушга келган тасаввурдаги Иблисларга тўлиб кетажак зулмат даҳшати, ёзилган ва ёзилмаган одоб қоидаларини бузиб қўйиш кўрқуви, одамлар қарғишидан кўрқиш, хатоингни кечирмайдиган қонунлар олдидаги кўрқув, таваккалчиликдан, бор-бурдингдан ажралиш кўрқуви, бойиб атрофдагилар ҳасадини уйғотиш кўрқуви, севиб-севилмаслик кўрқуви, маошингни оширишларини сўраганинга кўрқув, таклифнома олиш, бегона юртларга бориш, чет тилида тушунтиролмаслик, керакли таассурот қолдиरोлмаслик кўрқувлари, қариш, жон

бериш қўрқувлари, камчиликларингнинг фош бўлиши, иқтидоринг беэътибор қолиб кетиши олдидаги қўрқувлар, яхши фазилат ҳамда нуқсонларинг билан четда қолиб кетиш қўрқуви... ва бунинг ниҳояси йўқ.

Қўрқув, қўрқув, қўрқув. Ҳаёт фақат қўрқув ва хавф панасида одимлаб боради.

«Булар сени бироз бўлса-да тинчлантирар, деган умиддаман, – деган Иблиснинг овозини эшитди Мусофир. – Даҳшат исканжасида яшаётган биргина сен эмас – ҳамма шундай яшайди. Бошқалардан фарқинг – сен энг қийин чиғириқдан ўтиб олдинг: ҳаммасидан энг қўрққан нарсанг ҳаётингда юз берди. Йўқотадиганинг қолмади, бошқалар эса доим даҳшатни ҳис қилиб яшайдилар; айримлари буни тушунади, бошқалари эса бунга эътибор қилмайдилар, лекин ҳар бир одам даҳшат ёнгинасида турганини, пайти келиб маҳв этилишини билади».

Ҳолбуки бунга ишониш қийин бўлса-да, лекин гўё ўзгалар ҳасратидан даъво топаётгандек Мусофир бу гаплардан анча енгил тортди.

Ўша кундан бошлаб Шайтон унинг доимий ҳамроҳига айланди. Бу ҳол икки йил давом этди. Мусофир Иблиснинг бутун вужудини эгаллаб олганидан на хурсанд бўлди, на ғамга чўкди. Янги ҳамроҳига кўникиб бораркан, у Иблисдан Ёвузлик табиати ҳақида сўрашга кўп уринди, лекин бирор марта аниқ жавоб ололмади.

«Не сабабдан мавжудлигимни англаш бесамардир? Наинки сен тушунишни истар экансан, у ҳолда ўзингга ўзинг айтишинг мумкин: мен маҳзун лаҳзада борлиқни яратишга қарор қилган Худонинг ўзига берган жазосидирман».

Шайтон ўзи ҳақида гапиришдан қочаркан, Мусофир қиёмат кунини ҳақида маълумотларни излашга киришди. У деярли барча муқаддас диний китобларда ҳаёт-лигида жамиятга қарши жиноят қилган кимсаларнинг руҳи «жазо макони»га юборилишини билди. Ҳа, айнан жамиятга, шахсга қарши эмас. Айрим китобларда ёзилишича, инсон танасини тарк этган Руҳ дарёдан ўтади, итга дуч келиб, бир эшикка киради ва у ердан ҳеч қачон қайтиб чиқмайди. Майитни эса қабрга кўмадилар, шунинг учун унинг Руҳи жазоланажак жой – ер остидаги зулмат маскани, деб аталади. Вулқоннинг отилиши одамларнинг ер қаъридаги Мангу оловнинг гуноҳкор руҳларни ямлаётганидан дарак, деб тасаввур қилишга туртки бўлган.

Мусофир арабча китобларнинг бирида охиратдаги азобларнинг ажойиб тафсилотларига дуч келди: инсон вужудини тарк этган Руҳ қилдан ҳам ингичка кўприк устидан ўтишга маҳкум бўлади (бу кўприкнинг қайга бориши китобда ёзилмаган). Унинг ўнг тарафида жаннат, чап томонида эса ер қаърига элтувчи доира йўллар ястаниб ётади. Гуноҳкор ўнг қўлида қилган яхшиликларини, чап қўлида гуноҳларини кўтариб кўприкдан юради. Фоний дунёдаги қайси ишининг юки оғир келса, у шу томонга қулайди.

Исо таълимотларида эса йиғи ва тишлар ғичирлаши эшитилиб турадиган жой тасвирланган.

Мусовийликда эса – маълум сондаги руҳларни сиғдира оладиган ер ости ғори ҳақида ёзилган. Дўзах тўлиб кетган кун қиёмат бошланади.

Ислом дини жаҳаннамни гуноҳкорлар жазоланадиган оловли жой, деб таърифлайди.

Ҳиндларда жаҳаннам мангу азоб маскани бўлмайди. Бу дин вакиллари маълум вақтдан сўнг инсон Руҳи қилган гуноҳларини ювиш учун ўша ерда, яъни ер юзида қайтадан туғилишига ишонадилар. Шунга қарамасдан улар динида нариги дунёнинг 21 хил азоблари тасвирланган, уларнинг ҳар бирига «ер ости ўлкаси» деб аталувчи маълум жойлар бириктирилган.

Буддавийликда ҳам у дунёдаги азоблар турларга бўлинган: унда саккизта олов ва саккизта муз жаҳаннам мавжуд, бундан ташқари гуноҳкор учун на совуқ, на иссиқни сезадиган, аммо мангу очлик ва ташналикка маҳкум этиладиган макон борлиги айтиб ўтилган.

Бироқ ихтирода ҳеч бири хитойликларга тенг келолмайдилар: улар жаҳаннамни ер остида деб ўйлаганларга қарши ўлароқ, гуноҳкор бандаларнинг руҳи Кичик Темир Қўрғон деб аталувчи тоққа равона бўлишини ёзадилар. У ер эса Катта Темир Қўрғон билан ўралган бўлади. Уларнинг ўртасида саккизта дўзах жойлашган бўлиб, уларнинг ҳар бири ўн олтита кичик дўзахларни бошқаради, ўз навбатида ҳар бир кичик дўзахнинг қўл остида ўн миллион дўзах мавжуд бўлади. Шунингдек, хитойликлар беҳисоб инс-жинслар тўдаси жазосини ўтаб бўлган гуноҳкорлардан ташкил топишига ишонадилар.

Шундай қилиб, Ёвузликни ўзларида синаб кўриб, уларни бировга соқит қилиш орқали мангу жазо ҳалқасини яратган хитойликларгина Иблиснинг келиб чиқиши ва табиатини ишончли ифодалаб берганлар.

«Балки менда ҳам шу жараён кетаётгандир», – деди Мусофир ўзига-ўзи Шанталнинг сўзларини хотирлар экан. Унинг гапини Иблис эшитиб қолди, не азоблар эвазига ишғол қилган ҳудудининг бир қисмидан жудо

бўлганини англади. Бой берилган вужуд қисмини қай-таришнинг битта йўли қолган – у ҳам бўлса Мусофир қалбида шубҳа пайдо бўлишига йўл қўймаслик лозим.

«Ҳа, сен шубҳадасан, – деди Иблис, лекин барибир қўрқув қолади. Дор ҳақидаги ҳикоя яхши, у ҳаммасини тушунтириб беради: қўрқув бор эканки, одамлар эзгуликка қодир, лекин улар табиатан ёвузликка мойил ва уларнинг ҳаммаси – менинг зурриёдларим».

Мусофир совуқдан титрар, бироқ ойнани ёпишга журъат қилолмади.

– О, Худойим, берган азобингга лойиқ гуноҳ қилмагандим, гарчи бу савдони менга маъқул кўрибсан, у ҳолда мен ҳам уни бошқаларга раво кўришим мумкин. Бу адолатдан бўлади.

Иблис қўрқиб кетди, лекин жим бўлди, чунки ўзининг ҳам қўрқаётганини билдиргиси келмади. Унинг итоаткор қули гуноҳга ботиб, ўз қилмишини оқламоқчи бўляпти. Мана икки йилдан бери Иблис биринчи бор Мусофирнинг кўкка илтижо қилганини кўрди.

Бу – ёмон аломат.

Нон ташувчи машинанинг овозини эшитган Шанталнинг хаёлига келган биринчи ўй шу бўлди: «Бу – яхшилиқ аломати».

Вискосдаги ҳаёт бир тартибда кечарди: одамлар уйларида чиқиб, нон сотиб оладилар, ҳали олдинда шанба, якшанба кунлари турибди, бу вақт мобайнида улар Мусофирнинг соғлом одам ақлига сиғмас таклифини муҳокама қиладилар, душанба куни келгач, беармон келгиндининг шаҳарни шармандаларча тарк этишини кузатгани тўпланадилар.

Ана шунда Шантал ҳамшаҳарларига Мусофир билан қандай баҳс бойлагани ва ютиб чиққанини гапириб бе-

ради. Қиз бу жангда одамларнинг ғолиб чиқиб, бойиб кетганларини маълум қилади.

Йўқ, албатта, одамлар уни Савиний каби авлиёлар қаторига киритишмайди, лекин ун йиллар давомида қизни шаҳарни Ёвузликнинг иккинчи ҳамласидан халос қилган инсон сифатида эслайдилар; эҳтимол, одамлар у ҳақда афсоналар тўқиб, болаларига айтиб беришар – бор экан-да йўқ экан, оч экан-да тўқ экан, Вискос деган шаҳарда Шантал исмли бир қиз яшаган экан. У одобли, хушрўй бўлиб, Вискосни тарк этган ёшлардан фақат угина тақдирига битилган Эзгу ишларни амалга ошириш учун шу жойда қолган экан.

Қари кампирлар унинг руҳини шод қилиш мақсадида шамлар ёқишади, бўй йигитлар эса бу қаҳрамон қизни кўролмаганларидан ҳасрат доғида қовриладилар.

Қалби ғурурга тўлган Шантал бирдан ўзига тегишли олтин ҳақида бировларга гуллаб қўймаслиги зарурлигини эслади, йўқса одамлар бу бойликни бўлишмасанг, сени авлиё атаб бўлмайди, дея уни кўндиришлари мумкин.

Нима бўлгандаям қиз Мусофирнинг имонини сақлаб қолишига ёрдам беради, албатта бунини у дунёда сўроқ пайти яратган Тангри инобатга олади.

Шантални Мусофир тақдири унчалик ҳам қизиқтирмасди ва мана шу икки куннинг тезроқ ўтишини орзу қилди, чунки унинг сир сақлашдан тоқати тоқ бўлаётганди.

Вискос аҳли бошқа шаҳарликлардан кам ҳам эмасди, ортиқ ҳам, бироқ қиз бир нарсага мутлоқ ишонарди – қотиллик қилиш уларнинг қўлидан келмайди.

Олтин ҳақидаги гаплардан ҳамма хабардор бир пайтда ҳеч ким ўзбошимча ташаббус кўрсатолмайди;

биринчидан, мукофот барчага тенг тақсимланади, Шантал эса ўзганинг улушини ўзлаштиришга журъат қиладиган бирорта кимсани билмайди, иккинчидан, агар одамлар қотилликка жазм қилсалар, бунга Шантал бир сония ҳам ишонмайди, у ҳолда қотилликда Вискоснинг ҳар бир одами иштирок этиши лозим, албатта танланган қурбон бундан мустасно бўлади. Агар бунга биргина одам қарши бўлса, ҳеч ким қолмаган тақдирда бу одам унинг ўзи бўлади – вискосликларнинг ҳаммаси қотилликда айбланиб, қамоққа олинадилар. Қамоқда бадавлат бўлгандан кўра, эркинликда қашшоқ ва ҳақсўз бўлган афзал.

Зинадан тушаётиб қиз, ҳатто учта кўчаси бор шаҳар ҳокимлигига ўтказилган сайлов ҳам жўшқин баҳс-мунозараларга сабаб бўлиб, одамларни турли фирқаларга бўлиб ташлаганини эслади. Шаҳарнинг куйи қисмида болалар хиёбонини қуриш ғояси пайдо бўлганда одамлар шундай тортишиб кетдиларки, оқибатда қурилиш бошланмасидан тўхтаб қолди, айримлар Вискосда болаларнинг ўзи йўқлигини рўкач қилса, бошқалари хиёбон қурилгач, таътилга келган ёш ота-оналар буни кўриб, болаларини ота юртига қайтариб кела бошлайдилар, деб ҳисоблашган.

Бу ерда исталган мавзуда баҳс бошланиб кетиши мумкин – нон сифати, қушларни отишга рухсат берадиган лицензияларнинг нархи қанча бўлиши, лаънати бўри борми-йўқми, кампиршо Бертанинг ғалати одатлари, Шантал Примнинг айрим меҳмонлар билан алоқаси ҳақида. Тўғри, бу борада қизнинг ўзига гапиришга ҳеч кимнинг юраги довламади.

Шантал умрида биринчи бор Вискосда энг муҳим мавқени эгаллаган одамдек нон машинасининг олдига

келди. Бугунга қадар у ҳимоясиз қолган етим қиз, официант ва фаррош, жуфтини излаётган арзимас кимса бўлиб келганди.

Икки кун ўтсин – ҳамма унинг оёғини ўпади, ундаги сахийлик ва олийҳимматликни олқишлайдилар, ким билсин, балки келаётган шаҳар ҳокимлигига ўтказиладиган сайловда унинг номзодини кўрсатишар.

Фургон олдига йиғилган одамлар жимгина нон сотиб олардилар. Ҳамма Шанталга қаради, лекин ҳеч ким чурқ демади.

– Вискосингизга нима бўлди, ахир? – деди ҳайдовчи.
– Биров ўлиб қолдимиз?

– Йўқ, – деди нонга келган темирчи, гарчи у шанба куни узоқроқ мизғиб олиши мумкин бўлсаям, эрта турганди. – Шунчаки ичимизда кимдир ўзини ёмон тутяпти ва бу бизни хавотирга соляпти.

Шантал нима бўлаётганини тушунмай турарди.

– Нега қаққайиб турибсан, керагини олсанг-чи, – қиз кимнингдир овозини эшитди. – Ҳайдовчи шошилиб турибди.

Қиз тезда пулни узатиб, нонни олди. Фургон ҳайдовчиси нима бўлаётганини тушунмай елка қисиб қўйди, қизга қайтимини бергач, жўнаб қетди.

– Ана энди сизлардан сўрайман, Вискосингизда нималар бўляпти ўзи? – деди қиз одоб изн бермаган оҳангда бақириб.

– Нималар бўлаётганини ўзинг яхши биласан, – деди темирчи. – Пул учун бизларни жиноят қилишга тақаяпсан.

– Сизларни ҳеч қаяққа тақаётганим йўқ! Мен фақат Мусофир сўраган нарсани қилдим. Нима бало, – ҳаммангиз ақлдан озганмисизлар?!

– Кўриниб турибдики, ақлдан озган – сенсан. Бу телбанинг топшириғини бажаришга қандай ҳаддинг сиғди? Сенга нима кераги бор? Бундан нима ютдинг? Шаҳримиз Ахав гувоҳ бўлган жаҳаннамга айланишини хоҳлайсанми? Сен ор-номусингни йўқотибсан!

Шантал қалтирарди.

– Йўқ, кўриб турибманки, ҳаммангиз ақлдан озиб-сизлар! Наҳотки, ичингизда кимдир бу баҳсни жиддий қабул қилган бўлса?!

– Қизни холи қолдиринглар, – деди меҳмонхона соҳибаси, – нонуштага қаҳва дамлашимиз керак.

Одамлар аста-секин тарқалишди. Шантал нонни қучоқлаганча дағ-дағ титрар, ўрнидан жилишга ҳам мажоли қолмаганди. Турли сабаблар билан мудом тортишиб юрадиган ҳамшаҳарлари бутун биринчи бор уни айбдор санаб, битта қарорга келдилар! На Мусофир ва на баҳс, йўқ, фақат Шанталгина уларни жиноятга тақаббат эмиш. Балки, дунё ақлдан озгандир?!

Қиз нонни эшигининг тагида қолдириб, шаҳарни тарк этганча тоғлар томон йўл олди. Унинг на егиси, на ичгиси келарди. Ҳеч нарсани хоҳламасди. Бирдан муҳим нарсани англаб етди ва англагани юрагини даҳшат, саросимага тўлдирди.

Нон сотувчисига ҳеч ким ҳеч нарса демаганди.

Бундай воқеани ажабланиб ёки кулиб муҳокама қилсаям бўларди, лекин нон ташувчи Вискосда нима бўлаётганидан беҳабар қолди. Гарчи барда бўлиб ўтган гаплардан ҳамма хабардор эса-да, бутун одамлар илк бор бир ёқадан бош чиқариб уни ётлардан сир тутишга қарор қилдилар. Улар англамаган ҳолда сукут сақлашга тил бириктирдилар. Эҳтимол уларнинг ҳар бири ақлга

сиғмас нарсани тасаввур қилиб, имконсиз нарсага имкон қидиргандир.

Берта қизни олдига чақирди. Кампир ўша-ўша шаҳар ҳаётини бекорчиликдан кузатиб ўтирарди. Кузатувнинг бефойдалиги шунда эдики, тасаввурдагидан ҳам хавфлироқ хатар Вискосга кириб бўлганди.

– Гаплашгим келмаяпти, – деди Шантал, – на ўйлашга, на ҳаракат қилишга, на бирор нарса дейишга мадорим қолган.

– Унда ёнимда ўтиргин-да қулоқ сол.

Эрталабдан бери қизга дуч келганлар ичида фақат Бертагина уни тушунгандай муомилада бўлди. Қиз ўтирибгина қолмай, кампирни кучоқлади. Бир неча дақиқа улар шу алфозда ўтирдилар, сўнг кампир орадаги сукутни бузди:

– Ўрмонга бориб, соғлом идрок қилиш учун, тинчланиб ол. Ўзинг яхши тушуниб турибсан – гап сенда эмас. Улар бунини тушунишади, лекин уларга айбдор керак.

– Бу – Мусофир!

– Иккимиз унинг қандайлигини яхши биламиз. Фақат биз, бошқа ҳеч ким. Одамлар ўзларига нисбатан хоинлик қилинганига ишонишни истайдилар, чунки уларга бу ҳақда олдинроқ айтиб беришинг керак эди. Лекин сен уларга ишонмагансан.

– Хоинлик қилинган?

– Худди шундай.

– Нега бунга ишончлари комил?

– Ўзинг бир ўйлаб кўр.

Шантал ўйга чўмди. Уларга барча айбни ағдариш учун бир одам керак, мана шу одам – бўлажак қурбон бўлади.

– Билмадим, бу савдо нима билан тугаркан, деди кампир. Шаҳримизда батартиб одамлар яшайди, лекин сен айттгандек, улар – қўрқоқ, шунинг учун маълум вақтгача бу ердан узоқроқ жойларга кетсанг яхши бўларди.

Қария балки ҳазиллашаётгандир – ким ҳам Мусофирнинг таклифига кўнарни? Ҳеч ким. Бундан ташқари Шанталнинг борадиган жойи ҳам, пули ҳам йўқ. Нега йўқ бўлсин? Ўрмонда уни интиқлик билан кутиб турган олтин-чи? Унинг ёрдамида дунёнинг истаган ерига кетишинг мумкин.

Лекин Шанталнинг бу ҳақда ўйлагиси келмади. Шу пайтнинг ўзида тақдир тақазоси билан тоққа йўл олган Мусофир уларнинг ёнидан ўтиб қолди.

Мусофир уларга яқинлашгач, жимгина бош чайқаб саломлашди-да, йўлида давом этди. Берта диққат билан уни кузатиб ўтирар, Шантал эса саломлашишганини бировлар кўрмадимикан, дея атрофга назар солди. Одамларнинг қиз Мусофир билан тил бириктириб, махфий имо-ишоралар билан гаплашади, дейишларини Шантал хоҳламасди.

– Бугун негадир унинг авзойи бузуқ, – деди Берта.

– Эҳтимол, ҳазил тариқасида бошлаган ўйини зил кетаётганини анлагандир.

– Йўқ, йўқ, бу ерда бошқа гап борга ўхшайди. Тушунолмадим..., лекин... менимча... ақлимга сиғдиролмаёпман.

«Эрим буни билиши керак», – деб ўйлади кампир чап томонида пайдо бўлган хавотирнинг узоқ туриб қолганини ҳис қиларкан. Лекин ҳозир эри билан гаплашишнинг мавриди эмас.

– Мен Ахавни эсладим, – деди Берта.

– На Ахав, на бошқасини эшитишни хоҳлайман! Мен фақат бир нарсани – яхшими-ёмонми Вискос битта телба одамнинг режасидан ҳалок бўлишини хоҳламайман.

– Менимча, шаҳримизни надақар севишингни ўзинг ҳам билмайсан.

Шантални яна титроқ босди, у кампирни қучоқлаб елкасига бошини қўйди. Берта бефарзанд бўлса-да, Шантални гўё ўз қизидай бошини силади.

– Ахав одамларга жаннат ва дўзах таърифини айтиб берган, бу қисса авлодлардан-авлодларга ўтиб келган, бироқ ҳозирда унут бўлган.

Бир куни йўлда одам, унинг оти, ити кетиб бораркан. Улар бир улкан дарахт олдидан ўтаётганларида, дарахтга чақмоқ тегиб ёниб кетибди ва қулаб, ўша уч жонзотнинг ҳаётига зомин бўлибди. Бироқ инсон бу дунёни тарк этганини фаҳмламай, от ва ити билан йўлида давом этибди. Баъзида марҳумлар учун рихлатни англашларига бироз вақт керак бўлади.

Берта бирибир эрини ўйларди, у эса қизни ушлаб турмасликни, кампирида муҳим гапи борлигини айтиб безовталанарди. Кампир чолининг аллақачон ўлиб кетгани, шунинг учун унга бировнинг гапини бўлмаслик кераклигини тушунтириб қўйишнинг вақти келмадимикан, деб ўйлади.

– Улар узоқ йўл юриб, жазирама қуёш ва чанқоқдан азоб чекишибди. Бирдан муюлишда мрамарли Қушк, унинг ортида эса соф олтин билан қопланган майдон пайдо бўлибди. Майдон ўртасидаги фавворадан муздек зилол сувлар оқариш. Йўловчи у ерни қўриқлаб турган соқчига яқинлашибди.

– Ассалому алайкум.

– Во алайкум ассалом.

– Бу ажойиб манзилнинг номи нима?

– Бу – Жаннат.

– Жаннатга етиб келганимизга шукур, биз чанқаган-миз.

– Кириб хоҳлаганча сувдан ичишинг мумкин, – дебди соқчи.

– Лекин менинг отим ва итим ҳам чанқоқдан азоб чекишяпти.

– Афсус, – дебди у, – бу ерга ҳайвонларнинг кириши мумкин эмас.

Йўловчи бундан хафа бўлибди, чунки сувсизликдан тинкаси қуриган экан, лекин бир ўзи чанқоғини қондиришни хоҳламай, соқчига раҳмат айтиб, йўлида давом этибди. Улар қир ёқалаб узоқ йўл юришибди ва барчасининг мадори қурибди. Шунда иқболига эски ёғочли деворлар билан ўралган бир қишлоқ пайдо бўлибди. Девор ортидан икки четига дарахтлар экилган бир йўл ястаниб ётармиш. Дарахт соясида бир одам ухлаб ётган экан.

– Салом, – дебди йўловчи.

Нотаниш жимгина бош силкибди.

– Мен, отим, итим – ҳаммамизнинг чанқоқдан мадоримиз қуриган.

– Ҳув, анови тошлар ортида чашма бор, тўйгунингизча ичиб олинглар.

Йўловчи, от ва ит тўйгунарларича сувдан ичибдилар. Йўловчи миннатдорчилик билдириш учун ҳалиги одамнинг олдига келибди.

– Хоҳлаганингизда келиб, сув ичиб кетинг. Биз фақат хурсанд бўламиз, – дебди нотаниш кимса.

– Бу ер қандай номланади?

– Жаннат.

– Жаннат? Мармар Күшк соқчиси у ерни жаннат деганди.

– Йўқ, у ер жаннат эмас, дўзах.

– Нега уларга жойларини бошқа ном билан аташларига йўл қўйиб беряпсизлар? – деб хайрон бўлибди йўловчи. – Ахир бу ёлгон одамларни ҳақ йўлдан адаштириши мумкин-ку?

– Ҳеч қачон. Аслида улар бизга катта ёрдам қиляптилар, зеро уларнинг маконида содиқ дўстларига хиёнат қилишга қодир кимсаларгина қолиб кетади.

Бу маконда Эзгулик ва Ёвузлик тинмай олишаётганини сезгандек, Берта қизнинг бошини силарди. У Шанталга ўрмонга бориб, шаҳар қай томонга бориши лозимлигини она Табиатдан сўрашни маслаҳат берди.

– Илло, бу тоғларга тутшиб кетган жаннатимиз ҳам содиқ дўстига хиёнат қилишга тайёр турганини юракдан ҳис қилиб турибман.

– Йўқ, Берта, сен янглишяпсан. Сен – бошқа авлод вакилисан, томирингда қачонлардир Вискосни макон қилган золимларнинг қони бор, менда эса улар аралашиб кетган. Бу ерлик одамларда ғурур бор. Ғурур кетса, унинг ўрнини ишончсизлик эгаллайди, ишончсизликдан кейинги манзил қўрқув бўлади.

– Майли, мен адашаётган бўлай. Лекин сен айтганимни қил – Табиат овозига қулоқ сол.

Шантал кетганидан сўнг, Берта эрининг арвоҳига юзланиб, қиз ақлини пешлаш учун унга маслаҳат бераётган бир пайтда одамнинг гапини бўлиш ёш эмас, кимсан, кап-катта оқсоқолга ярашмаслигини айтди, чолидан ўзини босиб олишини сўради.

Кампир ўзини қандай ҳимоя қилишни билади, энди Вискосни асраш вақти келган.

Кампирнинг эри эса эҳтиёт бўлиш зарарлиги, Шанталга кўп маслаҳат бермаслик лозимлигини айтди, чунки бу воқеанинг нима билан тугаши ҳеч кимга маълум эмас.

Уликлар ҳамма нарсани билишади, деб ўйлаган Берта ҳайрон қолди, ахир эрининг ўзи яқинлашиб келаётган хатардан огоҳлантирган эди-ку? Эҳтимол чолининг мияси айниб қолгандир, шўрвани фақат битта қошиқда ичишдан бўлак, яна бирор ҳунар чиқарган бўлса ажабмас.

Чоли эса кампининг ўзи қариб қолганини, ўлганларнинг ёши ўзгармаслигини уқтирди. У яна ўзининг тириклар билмайдиган айрим нарсалардан хабардор бўла олишини, бунга бирдан эмас, маълум вақт ўтгандан сўнг – фаришталар қароргоҳига боргандан кейингина муваффақ бўлишини айтди. Шунингдек, марҳум чол ҳаётни тарк этганига эндиgina ўн беш йил бўлгани боис, гарчи озмунча наф келтиролса-да, ҳали олдинда кўп нарсаларни ўрганиши, англаши зарурлигини айтиб берди.

Берта фаришталар макони қандай бўлишига қизиқиб қолди. Бунга жавобан эри – тентакликни бас қилишни, бор кучни Вискосни асраб қолишга сарфлаш кераклигини уқтирди.

Аслида бу иш чолни кўпам қизиқтирмасди, чунки у аллақачон фоний дунёни тарк этган, бошқа вужудда оламга қайтиш масаласи эса (юқорида бу борада айрим мулоҳазалар юритилган бўлса-да) жиддий муҳокама қилинмаганди. Агар бошқа танда қайта тирилиш (реинкарнация) мумкин бўлганида эди, чол янги ҳаётни бошқа номаълум жойдан бошлашни афзал кўрарди.

Шунинг учун у кампирининг қолган умрини тинч ва осуда кечиришини хоҳларди.

«Бундан хавотир олмасанг ҳам бўлади», – деб ўйлади кампир. Лекин эри унинг гапини тушунмади: қоққан қозикдек ўтирмай, ҳаракат қилиш керак, деди. Ёвузлик атиги учта кўча, майдон ва черкови бор кичкина бир шаҳарни мағлуб этса, бундан кейин у кучайиб, бутун водийни, мамлакатни, қитъаларни, денгизларни ва жумлаи жаҳонни забт этиши мумкин.

Вискосда бор-йўғи 281 нафар одам истиқомат қилаётган бўлсаям (уларнинг ичида энг ёши Шантал, энг кексаси Берта ҳисобланади) уларни – сайёҳларнинг келиб-кетишига масъул меҳмонхона соҳибаси; эътиқод раҳнамоси руҳоний; овчилик лицензиясини берувчи ҳоким, ҳоким ва ҳоким қарорлари билан шуғулланувчи ҳокимнинг хотини; лаънати бўри ҳамласидан омон қолган темирчи ва ниҳоят шаҳар атрофидаги катта ернинг эгасидан иборат беш киши бошқарарди. Айнан ер эгаси болалар хиёбони қурилишига қарши чиққанди, чунки у яқин келажакда Вискос яна жонланиши, кенгайишини мумкинлиги сабаб, ўша ерга данғиллама уй қуриш ниятида бўлганди.

* * *

Вискоснинг қолган аҳолисини шаҳарда нималар содир бўляпти-бўлмаяпти, булар унча қизиқтирмас, улар туну кун ўзларининг қўйлари, буғдойи, оиласини боқиш билан овора эдилар. Улар аҳён-аҳёнда бирга овқатланишар, қонунларга бўйсинишарди, темирчига ўроқ ва чалғисини ўтқирлатиб, баъзида ер сотиб олиб, унга ишлов беришарди.

Катта ер эгаси ҳечам барга кирмас, у ердаги узун-кулоқ гапларни унга хизматкор аёли етказиб турарди. Ўша кунги воқеани аёл ҳаяжонланиб дастлаб дугоналарига, кейин хўжайинига гапириб берди: меҳмонхонага бадавлат бир ажнабий келганмиш, бордию бирорта аёл ундан бола орттириб олса борми, унга бойлигининг ярмини бериши мумкин эмиш.

Вискоснинг келажагидан, бундан ҳам кўпроқ Шанталнинг бу қилмиши сайёҳларни чўчитиб қўйишидан хавотирга тушган ер эгаси зудлик билан мажлис чақирди.

Шантал ўрмонга йўл олган, Мусофир ўзининг сирли йўлларида адашиб қолган, Берта марҳум эри билан шаҳар тақдири ҳақида суҳбатлашаётган бир пайтда черков омборида шаҳарнинг олди одамлари жамланганди.

– Полицияни чақириш керак, – деди ер эгаси, – қилишимиз керак бўлган ягона иш шу. Ҳеч қанақа олтин йўқ. Бу Мусофир хизматкоримнинг бошини айланттириб, тузоғига туширмоқчи, деб ўйлайман.

– Нима деяётганингизни ўзингиз ҳам тушунмаяпсиз, чунки у ерда бўлмасангиз, – деди ҳоким. – Олтинлар бор, йўқса исбот-далилсиз Прим хоним ўз номини бадном қилишини яхши тушунади. Лекин бу масала моҳиятини ўзгартирмайди – полицияни чақириш керак. Мусофирнинг одил суддан қочиб юргани кундек равшан, балки уни топишлари учун мукофот ваъда қилинган бўлса ажабмас, бу ерда эса у ўғирлаган ўлжасини яширмоқчи бўлган.

– Бўлмағур гап! – деди меҳмонхона соҳибаси. – У ҳолда Мусофир чурқ этмасдан юарди.

– Умуман олганда, бу муҳим эмас. Вақт ўтмасдан полицияни хабардор қилиш керак.

Бу фикрга ҳамма қўшилди. Йиғилганларнинг қуюш-қонлигини биров пасайтириш мақсадида руҳоний ҳаммага бир қадахдан шароб қуйди. Уларнинг ҳар бири исбот йўқлиги боис, полицияга нима дейиш кераклигини чамалаб кўрди, йўқса иш Шантал Примнинг жиноятга уриниши айби билан ҳибсга олинishi билан тугайди, - холос.

– Ягона далил, бу – олтин. Усиз биров гапимизга ишонмайди.

Ҳақиқатан шундай. Лекин олтиннинг ўзи қани? Уни бир одам кўрган, бироқ у ҳам қаерга кўмилганини билмайди.

Руҳоний барчани йиғиб, ҳар бир қарич ерни титиб чиқиш керак, деса, меҳмонхона соҳибаси қабристон кўзга ташланиб турадиган дераза пардасини суриб, тоғлар ва ўртадаги водийга ишора қилиб деди:

– Бунинг учун бизга юз нафар одам ва юз йил керак бўлади.

Ер эгаси ичида шундай ажойиб жойни қабристон эгаллаб ётганига афсусланди, ахир ўликларга ётган гўридан қандай манзара кўзга ташланишининг фарқи йўқ-ку!

– Қабристон борасида сиз билан гаплашиб оламиз, – деди унинг хаёлида нималар кечаётганини тушунган руҳоний. – Майитларга бошқа дурустроқ жойни таклиф қилишим мумкин, бушаган ердан керакли мақсадда фойдаланган бўлардик.

– Ҳеч ким бу ерни сотиб олиб, иморат қурмайди.

– Бунинг фақат ўзимизникилар билади, лекин сайёҳларга келсак, бу ерга дала ҳовли қуришлари мумкин. Фақат бизникилар жим бўлсалар бўлгани. Қарабсизки, шаҳар ҳам, ҳокимият ҳам пулга чўмилади.

– Сиз ҳақсиз, ростдан ҳам одамларга қабристон ҳақида чурқ демасликни айтиш керак. Бу иш қийинмас.

Бирдан ўртага узоқ жимлик чўкди ва буни ҳеч ким бузишга ботинолмади. Хотинлар бу ердан кўзга ташланиб турган манзарага боқишар, руҳоний кичкина бронзадан ишланган хочни артиб ўтирарди, ер эгаси қадахига яна шароб қўйди, Темирчи бошмоғи ипини ечиб, қайтадан боғларди. Ҳоким эса бошқа муҳим ишлари ҳам борлигига ишора қилиб, тез-тез соатига қараб қўярди.

Лекин ҳеч бири ўрнидан жилмади: йиғилганлар бирор ёт кимса бу жойдан ер сотиб олмоқчи бўлса, ҳамшаҳарлари қабристон ҳақида чурқ этмаслигини билишарди. Шаҳарда янги бир оила пайдо бўлишига қизиққанлари учун ҳам жим бўлишади, лекин улар бир тийинга бойишолмасди. Бордию, яхши даромадга эга бўлишса-чи? Ўзлари ва болаларига етиб ортадиган маблағга эга бўлишса-чи?

Шу пайт омборхона ичида иссиқ шамол тафти сезилди.

– Ҳўш, нима қиламиз, – деди руҳоний узоққа чўзилган беш дақиқали сукутдан сўнг.

– Одамларимиз ростдан ҳам қабристон ҳақида оғзидан гуллаб қўйишмаса, ўйлайманки, музокарани бошлашимиз мумкин, – деди катта ер эгаси. У гапини қингир ёки ногўри тушунмасликлари учун ҳар бир сўзини ўйлаб кўрганди.

– Бизникилар ажойиб меҳнаткаш ва камтарин одамлар, – деди меҳмонхонга соҳибаси ер эгаси усулини қўлаб, унинг сўзларини маъқуллар экан. – Бугунги воқеани олиб кўрайлик: нон ташувчи шаҳарда нима-

лар бўлаётганини сўраганда, ҳеч ким ҳеч нарса демади. Ҳамшаҳарларимизга ишонса бўлади.

Яна ўртага жимлик чўкди. Бу жимлик йиғилганларни оғир юк билан эзар, ниқобларини ечиб ташлашга мажбур қиларди. Шунга қарамай ўйин давом этар, энди Темирчи сўз олди:

– Гап одамларимизнинг камтарлигида эмас, – деди у. – Гап била туриб, ёмон ишга қўл ураётганимизда.

– Унда нима қилиш керак?

– Қабристонни сотиш керак.

Бирдан ҳамма ўзини енгил ҳис қилди. Масаланинг амалий томони ҳал бўлди, энди унинг маънавий томонини муҳокама қилиш лозим эди.

– Вискосимизнинг аста-секин нураб бораётганини, ота-боболаримиз бўлмиш келтлар ва Ахавнинг орзу-умидлари бу ерда яшаётган сўнгги авлод – яъни биздан сўнг ерга қоришиб кетишини жимгина томоша қилиб туриш, бу – расволикнинг ўзи, – деди ҳокимнинг хотини. – Яқин орада биз ҳам Вискосни тарк этамиз – кимдир рихлатга равона бўлса, айримлар қартайиб, бирор ишга ярамай аждодларимиздан қолган меросни асраб қололмаганидан мулзам бўлиб, катта шаҳарларга кўниколмасдан, болалари бўйнига юк бўлишга мажбур бўлади.

– Ҳақсиз, – рози бўлди Темирчи, – хароба бир даврда яшаяпмиз – шаҳримиз нураб бўлганда экинзорларимиз қаровсиз қолади ёки кимдир томонидан арзимас пулга сотиб олинади, машиналар пайдо бўлиб, йўллар қурилади. Боболаримизнинг пешана тери эвазига қурилган уйлар бузилиб, ўрнига пулат миноралар қурилади. Бугўдони машиналар етиштиради, кундузлари одамлар ишга келиб, кечқурунлари олисдаги уйларига қайтиб

кетадилар. Қандай уятли замонга қолди бизнинг авлод – фарзандларимизни олиб қололмадик, уларнинг катта шаҳарларга кетиб қолишига йўл қўйиб бердик.

– Ҳар қандай бадал эвазига бўлсин, барибир бу шаҳарни сақлаб қолишимиз керак, – деди ер эгаси.

Фақат унгагина Вискоснинг дарз кетиши катта даромадлар ваъда қилаётганди: хоҳласа у ерни сотиб олиб, кейинчалик бирорта йирик компанияга пуллаши аниқ эди, бироқ бағрида бойлик бўлиши мумкин, бу ерларни арзон гаровга пуллашдан манфаатдор эмасди.

– Сиз нима дейсиз, руҳоний ота? – деб сўради ундан меҳмонхона соҳибаси.

– Менинг фақат динимизга тишим ўтади, унинг асосини эса биргина қурбон бутун инсониятни сақлаб қолгани ташкил этади.

Учинчи бор орага узоққа чўзилмаган сукунат чўкди.

– Шанба издиҳомига тайёргарлик қўришим керак, – деди Руҳоний, – келинлар, кечга томон яна йиғилармиз.

Йиғилганлар бунга рози бўлиб, келаси учрашув вақтини белгиладилар. Уларнинг юзларида гўё жиддий ишга қўл уришгандек, ишчан ва хавотирли ифода акс этганди.

– Сиз эндигина тилга олган нарсаям қизик, – деди ҳоким. – Маъруза учун яхши мавзу. Бутун ҳаммамиз черковда ўтадиган ибодатда қатнашмоғимиз лозим, деб ўйлайман.

Шантал йўл-йўлаккай олтинни нима қилишни ўйлади ва ҳайиқмасдан «Ҳ» шаклидаги харсангтошга яқинлашди.

Уйига қайтгач, қора кунига асраб қўйган бор пулини олади, об-ҳавога қараб тузукроқ кийинади, катта йўл-

га чиқиб, йўловчи машинага ўтиради. Ва ҳеч қандай шарт-партга қараб ўтирмай, бу ердан кетади, чунки бу ерликлар бошига қўнай деб турган бахт қушига лойиқ эмаслар. Қиз Вискоснинг чиройли ва кераксиз тарихини, унинг олижаноб ва қўрқоқ одамларини, ҳар куни бир хил мавзунини чайнашга қўниқиб қолган мижозларга тўла барни, бормай қўйган черковини – ҳаммасини ташлаб кетаётганини билмасликлари учун жомадонини олмайди. Мусофир қизни ўғирлик ва ҳоказоларда айблаб, полицияга мурожаат қилсагина уни вокзалда миришаблар тутиб олишлари мумкин.

Лекин Шантал ҳозирнинг ўзида ҳар қандай таваккалчиликка шай эди.

* * *

Қизни ярим соат аввал қамраган нафрат ўрнини энди бошқа бир ширин туйғу эгаллаб олди – у қасос олмоқчи бўлди.

Ўзларини содда ва меҳрибон қилиб кўрсатишни яхши кўрадиган ҳамшаҳарлари қалбида аслида қандай Ёвузлик яшириниб ётганини фош қилиш нияти қизга ҳузур келтирарди. Уларнинг ҳар бири жиноят қилишни ўйлагани билан, бирортаси бунга жазм қилолмайди. Улар умрининг сўнгги дақиқасигача қандай олижаноблиги, қонунга қарши иш қилмасликларини ўзларига ўқтириб яшайдилар, лекин шу билан бирга фақат кўрққанлари учун бегуноҳ одамни ўлдирмаганликларини яхши тушунадилар. Кундузлари имони бутунлигидан ўзларини кўкка кўтарсалар, кечалари бундай имкониятни бой берганлари учун ўзларига лаънат ўқийдилар.

Улар яқин уч ой ичида барда ўтириб олиб, Вискосда фақат олижаноб ва бамаъни инсонлар яшаши ҳақида

гап сотадилар. Кейин ов мавсуми бошлангач, одамлар сайёҳларга Худо ёрлақаган ўлкага ташриф буюрганлари, уларнинг атрофини фақат дўсти биродарлар ўраб туриши, бу ўлкада эгзу амалларгина ҳукм суришини гапирадилар, Табиатнинг нақадар сахий, меҳмонхона соҳиббаси таъбири билан айтганда, бу ердаги «дўкоча»да сотилаётган маҳаллий маҳсулотларнинг ҳолисона меҳр-муҳаббатга йўғрилган, деб ўйлашлари учун эски мавзунини тилга олмайдилар.

Муҳожирларнинг асл ҳақиқатни билмаганлари маъқул.

Ов мавсуми тугагач, одамлар яна эски мавзуга қайтадилар. Лекин бу гал ҳар кун кечалари бой берилган бойликни ўйлаб чиққани боис, энди улар – ўнта олтин ёмбиси бадалига кампиршо Бертани тун қўйнида гумдон қилишга бирорта мард топилмаганининг сабабини қидирадилар.

Ҳар куни сурувни тоғ бағрида боқишга одатланган чўпон Сантяго ов маҳали нобуд бўлиши ҳам мумкин эди-ку?

Одамлар дастлаб уят, кейинчалик ғазаб ҳисси билан бой берилган имконият сабабларини қидиришда давом этадилар.

Орадан бир йил ўтгач, Вискосга улкан бир имконият берилгани, лекин у қўлдан кетгани учун одамлар бир-бирларини ғажишга тайёр бўладилар. Шунда улар Мусофир беркитган олтинни олиб, беиз йўқолган Шантални эслашади. Ана ўшанда энасидан ажраб, ҳеч вақосиз қолган етимчага ҳар ким ёрдамини аямагани, эрга тегиб бу ерлардан кетолмагач барга ишга кирволган қиз келган ҳар бир меҳмон билан дон олишгани, дурустроқ чойчақа дардида ёши улуг эркакларга кўзла-

рини сузгани ҳақида ғийбат қилишиб, қизнинг гўрига ғишт қалайдилар.

Ва ўзлари ҳам гўрга киргунларига қадар ачиниш ва нафрат ҳиссига ем бўладилар. Шантал эса улардан қасосини олгач, бахтиёр яшайди.

Нонга келган одамларнинг гўё қўрқоқлигини қиз фош қилиб қўяётгандек, ундан жиноят ҳақида жим бўлишини талаб қилиб қараган ёвқарашларини ҳеч вақт унутмайди.

«Нимчамни, чарм шимимни кийиб оламан. Қатма-қат кўйлак кийиб, олтинни белимга тугаман. Нимчамни, чарм шимимни кияман...»

«Ҳ» шаклидаги харсангтош олдида турган Шанталнинг хаёлидан ана шундай ўйлар ўтганди. Унга яқин жойда аввали ишлатган калтак ётарди. Қиз ўзини ҳалол инсондан ўғри кимсага айлантираётган шу дамни тўлиқроқ ҳис қилиш учун бироз тек турди.

Бўлмағур гап. Мусофирнинг ўзи қизни шундай йўл тутишга ундади, қиз эса уз улушини олади, холос. Бу – мудҳиш ўйинда иштирок этгани учун унга тўланган бадал бўлади. Нон фургони олидаги одамларнинг ёв қарашларига бардош бергани, Вискосда бир умр чидаб яшагани, уч кеча кўз юммагани, бордию одамлар Руҳи ва уларнинг азобларга йўлиқиши ҳақидаги гаплар рост бўлса, демакки, имонидан маҳрум бўлгани учун ҳам – қиз бу олтинни олишга ҳақлидир.

Шантал нам тупроқни кавлаб, олтинни олаётган пайтда қандайдир товушни эшитди. Қизни кимдир кузатарди. Қиз ҳозир бу ишни қилиш бефойдалигини тушуниб, тезда чуқурни кўмиб қўйди. Сўнг ўғирлик устида қўлга тушган одамдек, ўзини оқлаш мақсадида товуш томонга ўтирилди. Қиз кузатувчига яқин орадан

Мусофир ўтганини кўргани, бугун эрталаб ушбу ков-
ланган жойга дуч келиб, унда хазина бор деб ковлаб
кўрганини айтмоқчи ҳам бўлди.

Лекин олдида турган жонзотни кўриб, тилдан қол-
ди, чунки уни на хазина, на Вискосдаги ғала-ғовур, на
ҳукм қизиқтирарди. Уни фақат тирик жонзотнинг қай-
ноқ қони қизиқтирарди.

Чап қулоғида оқ доғи бор лаънати бўри.

У қиз ва дарахт ўртасидаги йўлни тўсиб турарди.
Шантал гўё бўрининг мовий кўзларидаги қарашдан ка-
рахт бўлиб қолди, миясида «нима қилсам экан?» деган
савол ғужғон ўйнади. Калтакни отсаммикан? – У нозик,
қуролга ярамайди. Харсангтошга чиқиб олсаммикан?
– У жудаям паст. Бу бўри ҳақидаги афсонани унутиб,
уни қўрқитиб кўрсаммикан? Бу иш хатарли, яхшиси
ҳар қандай афсона негизида ҳақиқат ётганига ишонган
маъқул.

«Бу – менга берилган жазо».

Доимо қизнинг ҳаётида рўй берадиган адолатсиз
жазолардан бири; гўё Худо одамларга бўлган нафрати-
ни шу қиз орқали намоён қилаётгандек.

Бўйсунмас ҳиссиёт қошида Шантал калтакни ерга
ташлади, бўри ғажиб ташламаслиги учун бўйинини
қўллари билан тўсиб олди – бу лаҳза минг йилларга
чўзилгандек туюлди. Қиз чарм шимини кийиб олма-
ганига афсусланди: чунки инсоннинг сони заиф жой
ҳисобланади, агар бўри қон томирларини тишлаб
олса, қиз ўн дақиқа қонталашиб, нобуд бўлиши мум-
кин. Овчилар узун этик кийиб юришларини шундай
изоҳлашади.

Бўри тисланиб, хавфли ириллади. У қўрқитмади,
балки сакрашга тайёрланди. Гарчи Шантал бўрининг

сўлак оқаётган ўткир тишларидан дағ-дағ титраса-да, лекин кўзларини бўридан узмади.

Тез орада бўрининг нияти аён бўлади: ё ташланади, ёки нари кетади. Лекин қиз бу дамда унинг кетмаслигини тушунди. Қиз туртилиб кетмаслик учун оёқлари остига қаради ва ҳеч нарсани кўрмади. У бўрига пешвоз юришни мўлжаллади – майлига, тишласин, қиз шу йўсинда дарахтга етиб олади. У оғриққа чидашни маъқул топди.

Шантал олтинни эслади, тез орада уни олиб кетмоқчи ҳам бўлди. Қиз ўткир тишларнинг баданига, эҳтимол суягигача ботишини ўйлаб, атрофдан нажот кутди.

Олдинга чопишга шайланган ҳам эдики, шу пайт худди кинода учраганидек, бўрининг ортида кимдир пайдо бўлганини кўрди. Бўри ҳам буни сизди, лекин орқасига ўтирилмади, қиз кўзларини бўридан узмай тураверди.

Шантал бўрининг сакрашини нигоҳи билан тўхтатиб тургандек, ўзини бундан ҳам баттарроқ хатарга солгиси келмади: кимдир ростдан ҳам бу ерда пайдо бўлган бўлса, демак, қизнинг омон қолишига умид бор, тирик қолиш учун битта олтин ёмбиси сатқан сар бўлсин.

Нотаниш кимса эгилиб, чап томонга сурилди. Шантал у ерда дарахт борлиги, унга тирмашиб омон қолиш мумкинлигини биларди. Шу пайт ҳавода нимадир шивиллаб, бўрининг олдида бир тош келиб тушди. Ҳайвон зудлик билан хавф келган томонга ўтирилди.

– Қочиб қол! – деб бақирди Мусофир.

Шантал ягона паноҳи – дарахт томонга шошилди, Мусофир эса эпчиллик билан олдидаги дарахтга чирмашди. Бўри етиб келгунча у хавфсиз баландликка кўтарилиб олганди.

Бўри ириллаб дарахтга сакрарди.

– Шох-шабба синдилинг, – деб бақирди қиз.

Лекин Мусофир карахт бўлиб қолганди. Шантал уч марта бақиргандан сўнггина, Мусофир дарахт шохларини синдириб, бўрига ота бошлади.

– Йўк, йўк, шохлардан даста қилиб уни туташтиринг! Менда гугурт йўк, – Шанталнинг овозидан гўё жар ёқасида турган одамнинг алами сезиларди.

Мусофир бир неча шох-шаббани синдириб, уни туташтиргунига қадар орадан юз йил ўтгандек бўлди, чунки кечаги ёмғирдан новдалар намиққанди, бу фаслда қуёш камдан-кам кўриниш беради.

Шантал машғаланинг дурустроқ ёнишини кутди. Агар ихтиёрида бўлганида эди, бутун дунёга қурқув солмоқчи бўлган бу Мусофирни тонггача шундай қолдирарди – қани ўзлариям қурқувдан бир татиб кўрсинлар-чи! Лекин Шантал бу ерлардан кетмоқчи, шунинг учун истакка қарши Мусофирга ёрдам беришга маҳкум эди.

– Ана энди, бир эркаклигингизни кўрсатинг-чи, – деди қиз, – дарахтдан тушиб машғалани бўрига ниқтанг.

Лекин Мусофир гарангсиб қолганди, ўрнидан қимирламади.

– Қани бошланг! – Шантал яна бақирди, шундагина Мусофир қиз овозидаги амр оҳангидан ўрнидан кўзгалди. Қиз овозида қурқув ва азобни орқага суриб, бир зумда қарор қабул қилиш қобилятига эга куч сезди.

Мусофир юзларини куйдираётган олов учқунларига қарамасдан пастга тушди. У олдидаги тишларини қайраб турган ҳайвонни кўриб, баттар даҳшатга тушди.

Хотин, болаларини ўғирлаб кетишганда ҳам у бирор қарорга келолмаганди, ҳеч бўлмаса энди нимадир қилиш керак.

– Бўрининг кўзларига қаранг! – У Шанталнинг овозини эшитди.

Мусофир буйруққа бўйсунди, дақиқалар ўтган сайин ўзини енгил ҳис қила бошлади: энди душман қўлидаги қуролга эмас, унинг кўзларига қараш керак. Улар бир хил ҳолатда – бир-биридан қўрқардилар.

Оловдан қўрққан бўри ортга тисланди; у ириллар, сакрар, лекин ўлжага яқинлашолмасди.

– Уни қисиб боринг!

Мусофир бўри томонга бир қадам ташлади, ҳайвон тисланди.

– Унга ташлан! Ҳайда уни!

Машғала энди гуриллаб ёнарди, Мусофир қўли куйётганини сизди. У ҳеч нарсани ўйламасдан, бўрининг мовий кўзларига синчков юзланганча олдинга юрди. Бўри ириллаш, сакрашни бас қилиб, қайрилдида, ўрмонга ғойиб бўлди.

Шантал бир зумда дарахтдан тушди, дарҳол ердаги қуриган ўт-ўланлардан машғала ясади.

– Бу ердан тезроқ кетиш керак!

– Қаёққа?

Қаёққа эмиш? Олов ҳам қўтқаролмайдиган қамалда қолиш учун Вискосга боришсинми?!

Беллари зирқираб, юраги така-пука бўлаётганидан қиз ерга ўтириб олди.

– Гулхан ёқ, – деди қиз Мусофирга, – ўйлаб кўришим керак.

Қиз қимирлаб, елкасида пайдо бўлган оғриқдан инграб юборди. Мусофир шох-шаббаларни йиғиб, гулхан

ёкди. Шантал ҳар бир ҳаракатидан кучли оғриқни сезди, балки дарахтга чиқаётиб лат егандир.

– Ҳечқиси йўқ, – деди Мусофир қизнинг оғриғини хис этиб, – бирор еринг синмаган. Менда ҳам шундай бўлган – ортиқ кучланган пайтда мушаклар қисқаради. Кел, елкангни уқалаб қўяман.

– Менга тега кўрма. Ёнимга келма. Мен билан гаплашма.

Оғриқ, қурқув, уят. Шубҳа йўқки, қиз олтинни қовлаган пайтда мусофир яқин атрофдан уни кузатган, чунки унга Иблис ҳамроҳлик қилади, у эса ўз навба-тида инсон фикру ўйини очиқ китобдек ўқий олади, демак, Шанталнинг олтинни ўғирламоқчи бўлгани Иблисга аён бўлган.

Мусофир ушбу дақиқаларда бутун шаҳар аҳли жиноят қилиш орзусида юрганини, шунингдек, у бунга ҳеч ким жазм қилолмаслиги боис, қотиллик рўй бермаслигини билади, лекин Ниятнинг ўзи ҳам уни қийнаган саволга жавоб бўла оларди: инсон, аввало, Ёвузликка мойил хилқат.

Мусофир Шанталнинг қочмоқчи бўлганини билган, пировардида бойланган баҳсга келсак, унинг маъноси қолмаган, у хазинага тегмай, шубҳа-гумонларини тасдиқлаганча келган жойига (аслида, у қаердан келган?) қайтиб кетиши мумкин.

Шантал қулайроқ ўтирмоқчи бўлди, лекин бунга имкон йўқлигидан, қимирламади. Гулхан бўрини узоқ масофада ушлаб туриши мумкин, бироқ у яқин атрофдаги чўпонлар диққатини тортиши, бу ерга келиб, иккисини кўриб қолишлари турган гап эди.

Мусофир бутун шанба куни эканини эслади. Бу кун одатда одамлар бетаъб матою, машҳур асарларнинг

сохта нусхалари, авлиёларнинг ганчдан ясалган ҳайкалчаларига уйқаш бўлиб кетган уйларида пашша қўриб утиришади – яқин орада эса Иккинчи жаҳон урушидан кейин ҳали бирор марта содир бўлмаган ажабтовур воқеа гувоҳига айланишади.

– Мен билан гаплашма.

– Бир оғиз ҳам гапирганим йўқ.

«Ўқиб йиғласаммикан?» – деб ўйлади Шантал, лекин Мусофирнинг олдида йиғлагиси келмади, шунинг учун ўзини қўлга олди.

– Мен ҳаётингни сақлаб қолдим, энди олтинга ҳақлиман.

– Сен эмас, аслида мен сени асраб қолдим. Бўри сени ғажиб ташлашга тайёр турганди.

Асли бу гап тўғри.

– Лекин бошқа томондан олиб кўрсак, – деди Мусофир, – сен қалбимдаги ниманидир авайлаб қолдинг.

Сийқаси чиқиб кетган тузоқ. Қиз ўзини гап нима ҳақида кетаётганига тушунмагандай кўрсатди, унинг назарида бу ҳолат – қизнинг бойликка эга бўлиб бу ўлкани ташлаб кетишига имкон бериши керак эди. Шунда ҳаммасига яқун ясаларди.

– Мен кечаги келишувимизни назарда тутяпман. Шундай оғриқларни ҳис қилганманки, ўзгаларни қийнаш эвазигагина ҳовуримни босмоқчи бўлганман. Сен ҳақсан.

Мусофирнинг Иблисига бу гап мутлоқ ёқмади, шунинг учун Шанталнинг Иблисига имо қилиб, ёрдамга чақирди. Лекин Шанталнинг Иблиси яқиндагина пайдо бўлиб, ҳали қиз вужудини тўлиқ ишғол этолмагани учун, ёрдам беришга ожизлик қиларди.

– Бу нимани ўзгартиради?

– Ҳеч нарсани. Биз баҳс бойладик ва унда ютиб чиқишимга ишонаман. Лекин ўзимнинг ярамас эканимни биламан ва бунчалар тубан кетишимга ноҳақ жазоланганимни сабаб деб билдим.

Шантал ўрмондан қандай қилиб кўзга ташланмасдан чиқиб кетишни ўйларди: ҳали саҳар вақти, лекин бу ерда ортиқ қолиб бўлмайди.

– Бу олтин учун ҳалол тер тўқдим, агар қарши бўлмасанг, уни олиб кетмоқчиман, – деди қиз, – сенга ҳам шуни маслаҳат бераман: иккимизнинг Вискосга қайтишимиз ноўрин; кел, водийга тушиб, дуч келган йўловчи машинани тўхтатамиз, кейин ҳар ким боши оққан тарафга равона бўлади.

– Кетсанг-кетавер. Лекин билиб қўй: айнан шу дамда Вискос аҳли кимни қурбон қилишни ҳал қиляпти.

– Эҳтимол, шундайдир. Улар икки кунлик муддат тугамагунча буни ҳал этишади, кейин икки йил ким қурбон бўлиши кераклилиги ҳақида тортишадилар. Эҳ, ҳамшаҳарларимни яхши биламан: улар ҳаракат қилиш керак бўлган пайтда – журъатсиз, кимгадир айбни ағдариш керак бўлса – устаси фаранг одамлар. Бордию, сен Вискосга қайтиб бормасанг, улар бошини ҳам қасиш қўйишмайди, буларнинг барини Шантал тўқиб чиқарган, деб қўя қоладилар.

– Вискос бошқа шаҳарлардан бирор нарсаси билан фарқ қилмайди. У ерда нималар бўлаётган бўлса, билгинки, бу нарса бошқа шаҳарларда, қишлоқларда, китъаларда, ибодатхоналарда бўлиб ўтади – қаерда бўлишининг фарқи йўқ. Лекин сен буни тушунмайсан, шунингдек, бу сафар менга керакли одамни топишимда омадим чопганини ҳам билмайсан.

«Ҳа, ҳув жилға ёнида ўтирган қизни танлаш керак: у туғрисўз ва меҳнаткаш кўрингани билан, аслида одамлардан қандай ўч олишни ўйлаяпти. Душманни кўриш бизга насиб этмаган, зеро, Интиҳо келгач, ҳақиқий душман – Яратганнинг ўзи эканини, бу савдоларни бошдан кечиришга мажбур қилганини англаймиз, шунинг учун бахтсизлик ва тушқунликдаги ғазабимизни атрофдагиларга сочамиз. Ва ҳеч қачон қасос олишга бўлган чанқоғимизни қондиролмаймиз, зеро, у – ҳаётнинг ўзига қарши қаратилгандир».

– Нима ҳақда гаплашяпмиз, ўзи? – деб сўради Шантал, дунёда энг ёмон кўрган одамнинг унинг қалбида нималар кечаётганидан хабардорлигидан жаҳли чиқиб. – Шунчаки олтинни олиб, бу ерлардан кетсак бўлмайдими?

– Кеча мен бир нарсани тушуниб етдим: бир пайтлар хотиним ва қизларимни сабабсиз ўлдиришганидек, мен учун энг жирканчли нарса – инсон ўлдиришини талаб қилиш билан, аслида ўзимни асраб қолишга уринаётганимни англаб етдим.

Эсингдами, иккинчи учрашувимизда бир немис файласуфи сўзларини мисол келтиргандим? Худонинг ҳам ўз дўзахи бор – у ҳам бўлса инсонларга бўлган муҳаббати, чунки унинг мангу ҳаёти давомида инсонлар уни қийнаб келадилар. Эсингдами?

Шунингдек, ушбу файласуф бошқа фикрни ҳам айтган: инсоннинг мукамалликка эришмоғи учун, унда пинҳона разолат ҳам бўлмоғи лозим.

– Тушунолмадим.

– Авваллари мен фақат қасос олишни ўйлардим, ҳамшаҳарларингга ўхшаб бу ҳақда туну кун режалар тузиб, тахминлар қилардим – бироқ амалда ҳеч нарса

қилмагандим. Бир неча вақт газеталардан худди мендек яқинларини йўқотган инсонлар қисматини кузатдим, лекин улар мутлоқ бошқача йўл тутгандилар: улар қурбонларни ёқлагувчи гуруҳлар тузиб, адолат тантанаси йўлида кураш олиб борганлар. Бу билан жудоликлардини ҳеч қачон, ҳеч қандай қасос даволай олмаслигини ўзларича исботламоқчи бўдилар.

Мен ҳам бўлиб ўтган воқеага бошқа – олий ҳимматли деймизми, нуқтаи назардан қарамоқчи бўлдим. Қўлимдан келмади. Мана энди юрак довлаб, йўлнинг сўнгига келганда, бу зулматнинг энг тубида бир ёруғликини кўрдим.

– Давом эт, – деди Шантал, чунки у ҳам шундай ёруғлик кўрганди.

– Мен инсонларнинг тубан ва худбинлигини исботламоқчи эмасман. Бошимга тушган бу савдога онгимдан ташқари ҳолатда лойиқ эканимни исботламоқчиман, зеро мен қисмат қаҳрига лойиқ расво инсонман.

– Худо адолатли эканини исбот қилмоқчимисан?

Мусофир бироз ўйга толди.

– Эҳтимол.

– Мен Яратганнинг адолатли эканини билмайман. Нима бўлгандаям, марҳаматини кўп кўрмадим, энг ёмони – ожизлигимни ҳис қилиш доим қалбимни порақанда қилган. Мен ўзим хоҳлагандек яхши инсон бўлолмайман, шунингдек, қанчалар лозим бўлмасин – ёмон ҳам бўлолмайман. Бир неча дақиқа олдин Худо одамлардан қасос олиш учун мени танлаган, деб ўйлагандим.

«Сени ҳам ўшандай шубҳалар қамраб олган, деб ўйлайман, фақат уларнинг доираси кенг – сен яхши эдинг, лекин бу рағбатсиз қолди».

Шантал бу сўзларни эшитиб ҳайрон қолди. Мусофирнинг Иблиси қизнинг елкасида ўтирган Фариштадан таралаётган нурнинг кучаяётганини кўрди.

«Ҳаракат қилсанг-чи!», – деб у Шанталнинг Иблисига буйруқ қилди.

«Ҳаракат қиялпман, – деб жавоб берди Шанталнинг Иблиси, – лекин бу мушкул олишув».

– Йўқ, сенга Худонинг бешафқатлиги эмас, – деди Мусофир, – доимо вазият қурбони бўлишни танлаганинг азоб беряпти. Мен бундай аҳволга тушганларнинг кўпини биламан.

– Масалан, сен.

– Йўқ, мен қисматимга қарши бош кутардим ва бу – одамларга ёқадими-йўқми, мени қизиқтирмайди. Сен эса бунинг акси – одамлар севиб, аяшларини лозим бўлган бечора етимқиз ролини танлагансан, доимо меҳрмурувват кўролмаганинг учун, севгига бўлган ташналик сен англолмаган қасос ҳиссига айланган. Қалбинг тубида ҳамшаҳарларингдан ҳечам фарқ қилишни хоҳламайсан, зеро, ҳаммамиз кимгадир ўхшашни истаймиз. Лекин сенга нисбатан тақдир бошқача йўл тутган.

Шантал жимгина бош силкиди.

«Бирор нарса қилсанг-чи, ахир, – деди Шанталнинг Иблиси шеригига, – қиз «йўқ» дегани билан унинг қалби очилиб «ҳа» демоқда».

Мусофирнинг Иблиси итоаткорини жим қилолмаётганини шериги кўриб турганидан мулзам бўлиб қолди.

«Сўзлар ҳеч қаерга олиб бормайди, – деб жавоб берди сўнг у, – майлига, гаплашиб олишсин, зеро, ҳаётнинг ўзи уларни гапларига қарши йўл тутишга мажбур қилади».

– Гапингни бўлмоқчи эмасдим, – деди Мусофир, – илтимос, давом эт. Худо каромати ҳақида нима деяётган эдинг?

Шантал нимани эшитишни хоҳламаса, шуни эшитмаслик мумкинлигидан хурсанд эди.

– Билмадим, буни тушунтира олармиканман. Атрофимиздаги бошқа шаҳарларда бўлгани каби бизнинг Вискосда ҳам черков бор, лекин одамларимизда диний эътиқод сустлигини ўзинг ҳам сизгандирсан. Айнан шунинг учун авлиё Савиний туфайли ҳақ йўлни танлаган Ахав, аҳолининг аксарияти қароқчилар бўлганидан, руҳонийларнинг таъсирига шубҳа қилган; Ахав руҳоний оталар қанчалар мангу азоблар ҳақида гапирмасинлар, барибир одамларни жиноятдан қайтаролмаслигини яхши анлаган. Йўқотадигани қолмаган одам мангуликни ўйламайди.

Турган гап, одамлардан биринчи руҳоний етишиб чиққанда Ахав хавфни сезган. Буни даф қилиш учун яҳудийларнинг бир удумини жорий қилган. Бу – Кечирриш куни бўлиб, маросимларни Ахавнинг ўзи ўйлаб топган.

Йилда бир марта вискосликлар ўз уйларига қамалиб олиб, иккита рўйхат тузганлар, баланд тоғларга юзланиб, биринчи рўйхатни осмонга қаратганлар. «Мана, Худойим, сенинг олдингда қилган гуноҳларим рўйхати», – деган улар ва уни ўқий бошлаганлар. Рўйхатда қилган зинолари, шайтонликлари, ғирромликлари, ноҳақликлари ва ҳоказолар ўрин олганди. «Худойим, сенинг олдингда қилган гуноҳларим кўп. Сенга шунча азоб берганимни кечирришингни сўраб, илтижо қиламан».

Кейин одамлар иккинчи рўйхатни шу тарзда ўқиганлар: «Худойим, бу эса банданг олдидаги Сенинг гуноҳ-

ларинг – мени ҳаддан зиёд ишлашга мажбур қилдинг, дуоларимга қарамасдан қизим оғриб қолди, ҳалол яшамокчи бўлдим, лекин мени тунаб кетишди, чидаб бўлмас азобларни тортдим».

Иккинчи рўйхатни ўқиб бўлишгач, одамлар маросимни ушбу сўзлар билан яқунлаганлар: «Мен сенга нисбатан адолатсизлик қилдим, Сен ҳам менга адолатсизлик қилдинг. Лекин бугун – Кечириш куни, гуноҳларимни унутсанг, мен ҳам сеникини унутаман ва бизлар яна бир йил тинч яшаймиз».

– Доимо яратиб, яксон қилгувчи Худони кечириш...
– деди Мусофир.

– Суҳбатимиз керагидан ортиқ шахсий тус оляпти,
– деди Шантал, – сенга панд-насиҳат қилишга ёшлик қиламан.

Мусофир индамади.

«Менга бу нарсa ёқмаяпти», – деб ўйлади Иблис Мусофир елкасининг иккинчи томонида пайдо бўлаётган хира нурни кўриб, зеро, у бунга йўл қўймаслиги лозим эди. Бундан икки йил муқаддам Иблис денгиз соҳилида бу нурни бартараф қилишга эришолганди.

Руҳоний бу ўлка одамлари никоҳ, суннат ва дафн маросимларини ўтказиб, Мавлуд ақидаларида иштирок этсалар-да, бу ерда ривоят ва афсоналарнинг кўплиги, протестант ва келт ақидалари чуқур илдиз отгани, ўтмишда бу маконни қароқчи ва каззоблардан тозалаган бир араб таъсири сабаб, вискосликларда диний эъдиқоднинг сустлигини яхши биларди.

Шанба ва якшанба кунлари соат ўн бирда ўтказиладиган ибодатга озчилик келгани билан руҳоний ҳеч бўлмаса Вискосга тайинланганини оқлаб туриш мақсадида маросимларга ўзи бошчилик қиларди. У ўзини

муҳим вазифани ўтаётган солиҳ бандадек кўрсатишни хуш кўрарди.

У черковнинг меҳробигача одамлар тўлиб кетганини кўриб ёқа ушлади. Дикқинафасликдан ҳамма терлаб кетгани боис, руҳоний нафақат электр иситгични ўчиришни, балки икки томондаги деразаларни ҳам очиб қўйишларини буюрди. У одамларнинг бундай терлаб кетишини ё дикқинафасликдан, ёки ҳаяжондан деб билди.

Черковга арафада айтган гапларидан уялгани сабаб бўлса керак, Прим хоним ва ҳамма жодугарга чиқариб қўйган Берта кампирдан (бундайлар насроний маросимларига тоқат қилолмайдилар) ташқари бутун Вискос халқи йиғилганди.

– Ота, ўғил ва муқаддас Рух номи билан.

Черков гумбази узра қўпчиликнинг «омин» деган сўзлари янгради. Руҳоний диний қўшиқларни ижро этиб, Инжилдаги битикларни қатъий ва алоҳида алоҳида қилиб ўқиди. Кейин жойи борларга ўтиришни, қолганларга оёқда туришни сўради.

Маъруза вақти етиб келди:

– Лука «Инжили» да хабар қилинади: Нозимлардан бири Ундан сўради: Мурувватли Устоз! Боқий умрга мушарраф бўлиш учун не қилмоғим даркор? Исо унга деди: нега мени Мурувватли атадинг? Фақат Тангригина Мурувват соҳибидир.

Узоқ йиллар давомида Муқаддас Ёзувдаги ушбу оятлар мағзини чақарканман, нега пайғамбар ўзини Мурувватли ҳисобламагани устида ўйладим. Асосини меҳр-мурувват ғояси ташкил этувчи насроний эътиқоди нега ўзини Ёвузлик вакилиман, деб ҳисоблаган инсон ўғитларига йўғрилган? Ва ниҳоят мен тушундим:

ўшанда Исо инсон табиятига ишора қилган, бу нуқтаи назардан у ёвузликка тўла, Тангрининг битта юзи – Ёвузликдир.

Йиғилганлар унинг гапини тушуниб олишлари учун руҳоний бироз жим турди. Бироқ, у ўзини ўзи алдарди, негаки ҳалиям Исо нимани назарда тутганига ақли етмасди, зеро инсон табияти Ёвузликка тўла бўлса, унинг сўзи ҳам, амали ҳам шунга йўғрилган бўларди. Бу ҳақда дин уламолари бош қотиришсин, ҳозир эса бераётган изоҳлари ишончли кўриниши лозим.

– Бугун қисқароқ гапираман. Фақат ҳаммамиз бир нарсани англаб олишимизни хоҳлайман: табиятан – биз ўзгарувчан ва гуноҳкормиз, шу сабаб Исо бутун инсониятни қутқариш учун ўзини қурбон қилмаганида, бизлар дўзах оловида ёнишга маҳкум бўлардик. Такрорлайман: Исонинг ўзини қурбон қилиши – бизни асраб қолди. Бир инсоннинг ўлими – бутун инсониятни халос этди.

Сўзим якунида Қадим Аҳд муқаддас китобларидан бири бўлмиш «Аюб китоби» дан мисол келтираман:

Худо даргоҳига Шайтон келади. Худо унинг қаерларда бўлганини сўрайди.

– Дунёни кездим, – деб жавоб беради Шайтон.

– Сен қулим Аюбни кўрдингми? Унинг менга бўлган эътиқоди ва мен учун ҳар қандай қурбонликка тайёрлигини биласанми?

– Ахир Аюбнинг ҳамма нарсаси бор, нега энди Сенга шукр қилиб, қурбонлик келтирмасин? – деди Шайтон қулиб. – Берган нарсаларингни тортиб олгин-чи, кўрамиз, сенга эътиқод қилармикан яна.

Худо бандасини синашга рози бўлади. У йилдан-йилга солиҳ бандасининг бошига турли қулфатларни

ёғдиради. Аюб бу Худонинг амри эканини билиб, унга сажда қилишда давом этади. Охир-оқибат у бойлиги, болаларидан жудо бўлиб, бутун баданига тошган яралардан азият чекади ва сабр косаси тўлиб, Яратганга ҳасрат қилади. Ана шунда Худо унга тортиб олган ҳамма нарсасини қайтариб беради.

Мана, бир неча йиллардан бери сиз билан биз шаҳримизнинг аста нураб бораётганига гувоҳмиз. Энди ўйлаб қолдим: яшаётган жойимизни, буғдой етиштираётган даламизни, сурувлар боқаётган яйловларимизни, ота-боболаримиз орзу қилган ўйларимизни йўқотаётганимизни жимгина кузатиб турганимиз учун Худонинг қаҳрига учрамадикмикан? Худо Аюбнинг сабрини тўлдириб, нола қилишга мажбур қилган экан, балким бизларни ҳам шунга ундаётгандир?

Нега Худо Аюбни бош кўтаришга мажбур қилди? Инсон табиати гуноҳкор бўлиши, Худо ато этган нарсалар бандасининг яхши одоби учун эмас, унинг кароматидан эканини исбот қилиш учун. Ўзимизни керагидан ортиқ яхши ҳисоблаб, манманлик ботқоғига ботдик, оқибатда жазосини тортяпмиз.

Худо Шайтон билан баҳс бойлайди. Бир қарашда алодатдан эмасдек. Унинг бундай йўл тутганидан Аюб ўзига хулоса чиқарди, зеро у ҳам сизу-биздек ўзини тақводор ҳисоблаб, манманликка берилиб кетганди ва охири Яратганга тавба-тазурру қилганини эслаб, ўйлаб кўринг.

– Ҳеч ким мурувватли эмас, – дейди Исо. – Ҳеч ким. Ўзимизни авлиё санаб, Худонинг қаҳрини келтиришни бас қилмоғимиз лозим, ожизлик ва гуноҳкорлик бизга хослигини тан олиш вақти келди, агар Шайтон билан баҳс бойлашга тўғри келиб қолса, Худо ҳам қули бўл-

миш Аюбнинг имонини сақлаб қолишда шундай йўл тутганини ёдга олайлик.

Маъруза тугади. Руҳоний барчанинг ўрнидан туришларини сўраб, маросимни давом эттирди.

Шубҳа йўқки, йиғилганлар Руҳоний ўтитларидан яхши хулоса чиқариб олгандилар.

– Кетдик. Ҳар ким ўз йўлига: мен олтинимни оламан. Сен...

* * *

– «Олтинимни оламан!» – деб Мусофир қизнинг ғашига тегди, – у ҳали сеники эмас!

– Нарсаларингни йиғиштириб, кўздан ғойиб бўлсанг бўлгани. Агар бу олтинни олмасам, Вискосга қайтишимга тўғри келади, соҳиба тезда мени ишдан бўшатади, ҳамма мени алдамчига чиқариб, шарманда бўламан. Менга бундай қилолмайсан, ҳаққинг йўқ. Бу олтинни ҳалол ишлаб эгалик қилаётганимга рози бўл.

Мусофир ўрнидан туриб, гулхандан бир неча шохни олди.

– Бўри доим оловдан қочади, шундай эмасми? Мен эса Вискосга қайтаман. Нимани тўғри деб билсанг, шуни қил – хоҳла ўғирла, қочиб кет, яшириниб ол, бунинг менга қизиғи йўқ.

– Шошмай тур! Бу ерда мени ёлғиз ташлаб кетма!

– У ҳолда кетдик.

Шантал бирпасда гулханга, «У» шаклидаги харсангтошга, қўлида ёнаётган шохларни ушлаб нари кетаётган Мусофирга боқди. У ҳам янги машъала ёқиб, олтинни ковлаб олиб, тўғри водийга йўл олса бўларди – уйига қайтиб, лаш-лушларни олишининг маъноси йўқ. Қиз қўшни шаҳарга етиб олгач, олтиннинг нархини

суриштиради, сунг уни пуллаб, кийим-кечак, жомадон сотиб олади. Ох, ниҳоят ҳурриятга чиқади.

– Шошмай тур! – деб бақирди қиз Мусофирга, бироқ у Вискос томон йўлини давом эттирди ва тезда кўздан ғойиб бўлиши аниқ эди.

«Тезроқ ўйла», деди қиз ўзига-ўзи.

Бир нарсани ўйлашга фурсат йўқ эди, Шантал ёнаётган калтаклардан бир нечасини олиб, харсангтош олдига келди ва у ердан олтинни ковлаб олди. Ёмбини қўлга оларкан, уни артиб тозалади ва учинчи бор унга тикилди.

Қизни даҳшат қамраб олди. У олтинни чоҳга ташлаб, яна гулхандан ёнаётган шохларни олди-да, Мусофир изидан тушди. Ҳалиям унга нафрат тинчлик бермасди: бир кунда иккита бўрига дуч келди – бирини олов билан қўрқитди, иккинчини эса ҳеч нарса билан қўрқитиб бўлмасди – зеро, у ҳаётидаги энг қадрли нарсаларидан Мосуво бўлган, энди эса йўлида дуч келган нарсани кўр-кўрона вайрон қилишга тайёр эди.

Қиз оёқларини қўлга олиб югурди, барибир Мусофирга етолмади. Эҳтимол, у лаънати бўрини олишувга чорлаб, оловни ўчирганча ўрмоннинг бир четига беркиниб олгандир, зеро ундаги ўлишга бўлган иштиёқ, ўлдириш чанқоғидан устун эди.

Вискосга келгач, Шантал гўё Бертанинг чақираётганини эшитмагандек, черковдан чиқаётган оломонга қўшилиб кетди. Қиз маросимга бутун шаҳар кўчиб келганига ҳайрон бўлди. Мусофир одамларнинг жиноят қилишларини кўзлаган, лекин ҳамма нарса Рухоний ўйлагандек бўлиб чиқди – гўё Худони алдаш мумкиндек, бу ҳафта тавба-тазарру ва маърузаларга бағишланди.

Одамлар Шанталга қарадилар, лекин ҳеч ким у билан гаплашмади. Қиз унга қадалган нигоҳларга тап тортмай қарар, зеро айбдормаслигини, ибодатда тавба қилишга ҳожат йўқлигини биларди – чунки у қонунларини кеч англаган, англагач ундан ҳазар қилган шафқатсиз бир ўйиндаги оддий пиёда эди.

У хонасига кириб, ойнадан ташқарига қаради. Оломон тарқалган, бироқ Шантал ғалати бир нарсага дуч келди: дам олиш кунига қарамасдан Вискос шаҳри ҳувиллаб қолганди. Одатда бу куни бир пайтлар Дор, ҳозирда Хоч турган майдонда одамлар гала-гала бўлиб, гап сотиб туришарди.

У бир неча вақт ойнадан тушаётган қуёш нури юзини қиздираётганини сезган ҳолда яйдоқ кўчага қараб турди. Агар майдонга одамлар тўпланишганда борми, улар об-ҳавони, ёмғир ёғишию-қурғоқчиликни муҳокама қилишарди. Лекин бугун уларнинг ҳаммаси уйларига қамалиб олишган, бунинг сабаби Шанталга қоронғи эди.

Ойна қаршисида узоқ турган сари, қиз ҳамшаҳарларидан ҳечам фарқ қилмаслигини тушуниб етди – ўзини бошқача ҳисоблаб, одамларнинг етти ухлаб тушига кирмаган режани тузган – унинг ўзи бўлади-ку!

Қандай шармандалик! Шу билан бирга – нақадар енгиллик: у шу ерда Вискосда, тақдирнинг бешафқатлигидан эмас, у шунга лойиқ эканидан ҳам шу ерда. Қиз бир умр ўзгача ҳис қилгани билан, энди бировлардан фарқ қилмаслигини тушунди. Уч марта олтинни ковлаб олди ва ҳар сафар уни олиб кетишга журъат қилолмади.

Ҳа, қиз фақат хаёлдагина гуноҳ қилди, лекин ҳаётда уни амалга оширолмади, қурби етмади.

Гапнинг тўғриси, ҳаёлда ҳам бундай айб ишни қилмаслиги керак эди, ҳолбуки бу режа жозиба ҳам, синов ҳам эмасди, у – тузоқ эди.

«Нега тузоқ бўлсин?» – деб ўйлади қиз. Нимадир унга мана шу олтинда Мусофир томонидан қўйилган масаланинг ечими яширинганини айтди, лекин қанчалар уринмасин, ечим нимадалигини тополмади.

Янги ташриф буюрган Иблис, Прим хоним елкасида бир пайтлар ярқ этган нурнинг аста-секин сўниб бораётганини кўрди. Афсус, бу ерда унинг шериги йўқ, ушбу ғалабани энди бировга кўз-кўз қилолмайди.

Лекин Иблис фаришталарнинг ҳам айёрона усуллари борлигидан беҳабар эди, зеро, Прим хоним елкасидаги нурнинг сўниши Иблисни чалғитиш учун қўрилган бир чора эди, холос.

Фаришта фақат қизнинг бироз ухлаб олишини, бу фурсатда у одамзодга хос даҳшат ва айбдорлик ҳиссидан холи қизнинг қалби билан суҳбатлашмоқчи бўлганди.

Шантал ухлаб қолди. Ва у тушида эшитиши зарур бўлган нарсани эшитди, англаш керак бўлган нарсани англаб етди.

– Ортиқ ер ва қабристон ҳақида сўз юритмаймиз, – деди ҳокимнинг хотини яна черковда «биринчи шахслар» йиғилганидан сўнг. – Очиқчасига гаплашамиз.

* * *

Бешовлон бунга розилигини билдиришди.

– Бизнинг падре, – деди зодагон, – Худо айрим ножўя ишларимизни оқлашига мени ҳам ишонтирди.

– Ғирромлик қилманг, – деди руҳоний, – ҳаммасини тушуниш учун деразадан ташқарига бир қарашнинг

ўзи кифоя. Шайтон бизга қўшилмоқчи бўлгани учун ҳам – иссиқ шамол эсмоқда.

– Тўғри, – деди ҳоким, гарчи Шанталга ишонмаса-да, – бизни бирор нарсага ишонтиришнинг ҳожати йўқ. Шунинг учун қимматли вақтимизни беҳудага совурмай, очиқ-ойдин гаплашиб оламиз.

– Ижозатингиз билан мен бошласам, – деди меҳмон-хона соҳибаси. – Барчамиз Мусофир таклифини қабул қилишга ён босяпмиз. Бошқача қилиб айтганда, жиноят тарафдоримиз.

– Яъни қурбонлик келтиришга, – дея тўғрилаб қўйди диний атамаларга кўниккан Руҳоний.

Черков даҳлизида чўккан жимлик барчанинг розилигини англатарди.

– Фақат қўрқоқларгина сукут сақлайдилар. Келин-лар, Вискосни асраб қолиш учунгина шундай йўл танлаганимизни Тангри эшитиши учун овозимизни чиқариб илтижо қиламиз. Ҳамма тиз чўксин.

Йиғилганлар, гарчи қалбан норози бўлсалар-да, тиз чўкдилар, чунки улар Ёвузликни била туриб, содир этилажак гуноҳ учун Худодан кечирим сўраш бефойда эканини яхши билардилар. Улар Ахавнинг «Кечириб кун»ни эслаб, яна шундай кун қайтиб келса, ҳаммалари бир ёқадан бош чиқариб, Худони жиноят қилишга мажбур қилгани учун айбламоқчи бўлдилар.

Руҳоний ҳамма унинг ортидан дуони қайтаришларини талаб қилди:

– Худойим, бу дунёда ҳеч ким мурувват пешаси бўлмаслигини ўзинг айтмаганмидинг, Сенинг кароматингдан баҳраманд ва Сенгагина чексиз муҳаббат ҳис қилувчи биз, осий бандаларингни кечир. Муқаддас

Қуддусни озод қилиш йўлида мусулмонларни қириб ташлаган Хочлиларни кечирганинг, церковларнинг поклигини сақлаб қолмоқчи бўлган инквизиторларни афв этганинг, Сени таҳқирлаб, Голгоф дўмлигига олиб чиққанларни гуноҳларидан ўтганинг каби бизларни ҳам кечир, зеро, шаҳарни қутқариш учун қурбонлик келтиришга мажбурмиз.

– Энди масаланинг амалий томонига ўтсак, – деди ҳокимнинг хотини, – ким қурбон бўлишини ва бу ишни кимлар қилишини ҳал қилиб олайлик.

– Биздан доимо мурувват кўриб келган қиз Вискосга Шайтонни етаклаб келди, – деди бир пайтлар Шантал билан бир кечани ўтказган ва бир кун келиб қиз унинг хотинига гуллаб қўйишидан кўрққан зодагон. – Ёмонликка фақат ёмонлик бас кела олади, шунинг учун қиз жазога лойиқ.

Йиғилганлардан иккиси Прим хонимнинг ўзини бошқалардан айри ҳисоблаб, пайти келганда бу ерларни ташлаб кетишини яшириб ҳам юрмайдиган ягона кимсалигини таъкидлаб, рози бўлдилар.

– Қизнинг онаси йўқ, энаси ўлган. Унинг гумдон бўлганини биров сезмайди, – деди ҳоким ва бу таклифни қўллаб-қувватловчи учинчи одам бўлди.

Лекин унинг хотини бунга қарши чиқди:

– Дейлик, қиз олтинларнинг қаердалигини билади, ахир уларни ўз кўзи билан кўрган ягона инсон ҳам у. Қолаверса, бу ерда таъкидланганидек, фақат утина Шайтонни етаклаб келгани, фақат қизгина ҳаммани жиноятга ундагани боис қизга ишонса бўлади. Нима десангиз денг, бордию қолган одамлар сукут сақлашса, у ҳолда, қизнинг сўзи табаррук зотларнинг, яъни бизларнинг сўзимизга қарши бўлади.

Доимгидек ҳоким хотинининг фикрларига шубҳа билан қаради:

– Нега Шантални ҳимоя қилмоқчи бўляпсан, ахир уни жининг суймасди-ку?

– Неғалигини мен биламан, – деди руҳоний, – ким бу фожиани бошлаб берган бўлса, бадалини ўша туласин. Токи у умрининг сўнгги дамигача исноддан қутулолмасин, эҳтимол у ҳам Исо Масиҳни сотган Иуда кунига тушар, зеро, сотқин охир-оқибат ўз қилмишидан пушаймон бўлиб, алам доғида ўз жонига қасд қилганди.

Ҳокимнинг хотини руҳоний келтирган далилдан ёқа ушлади, – чунки аёл айнан шулар ҳақида ўйлаганди. Шантал эркакларни ақлдан оздирар даражада сулув эди. У вискосликлар каби яшашни хоҳламаслигини айтиб доим ҳасрат қиларди, гарчи бу ўлкада талай нуқсонларига қарамасдан меҳнатсевар ва интизомли одамлар яшасалар-да ва ҳаттоки айримлар дастлаб бу жойда қолишни орзу қилган бўлсалар ҳам (бу ердаги осуда ҳаёт охири жонига тегиб, шаҳарни тарк этган чет элликлар назарда тутилмоқда).

– Бу қизнинг ўрнида бошқа бировни тасаввур қилолмайман, – деди меҳмонхона соҳибаси. У дастлаб Шанталнинг ўрнига бошқа одам топилмаслигини ўйлаб қолди, кейин эса олтиндан ўз улушини олгач, «дўкони»ни ёпиб, узоқларга кетиши мумкинлигини тушунди. – Деҳқон ва чўпонлар уюшқоқ ва оилали одамлар бўлиб, кўпчилигининг Вискосни тарк этган фарзандлари бор. Агар шаҳарликлардан бирортасига қандайдир кор-ҳол бўлса, қариндошлари дарҳол буни пайқайдилар. Прим хоним эса – изсиз йўқолиши мумкин бўлган ягона инсон.

Бегуноҳни айблаган одамларни лаънатлаган Исони хотирларкан, руҳоний ҳеч кимга бармоғини кўрсатмади. У кимни қурбонликка келтиришни биларди, лекин у шундек қилиши керакки, токи бу инсон ҳаммага аниқ бўлсин.

– Вискос аҳли эртадан-кечгача меҳнат қилади. Ҳар ким ўз вазифасини адо этади: бу вазифа ҳаммада, ҳатто ўз мақсади йўлида Шайтондан фойдаланишни кўзлаган ўша бечора қизда ҳам бор. Биз озчиликмиз, шундай экан, меҳнатга яроқли бир кимсадан шунчаки маҳрум бўлолмаймиз.

– У ҳолда ҳазрати олийлари, ҳеч кимни қурбон қилолмаймиз. Муъжизани кутиш керак, бугун Вискосга янги бир меҳмон келганда эди... Аслида бу ҳам хавфли, эҳтимол, у оилалик бўлиб чиқар, излаб қолиши мумкин. Шаҳримизда ўша фургонда келадиган нонни сотиб олиш учун ҳамма оғир меҳнат қилади.

– Сиз ҳақсиз, – деди руҳоний бу гапга жавобан. – Эҳтимол кечадан бери қўйнимизни пуч ёнғокқа тўлдираётгандирмиз. Вискосда истиқомат қилувчи ҳар бир одамнинг яқини бор ва керакли пайтда «ундан қўлинг-ни торт» дейиши мумкин. Фақат шаҳримизда уч киши ёлғиз тунайди – бу камина, кампиршо Берта ва Прим хоним.

– Нима, ўзингизни қурбонликка келтирмоқчимисиз?

– Юрт фаровонлиги учун нималарни қурбон қилмайсан, киши.

Қолган бешовлон енгил тортдилар – бирдан улар Шанба куни чароғон ва ҳеч нарсасодир бўлмаслигини тушундилар.

Шаҳидлик бўлади.

Шу пайтгача черковда ҳукм сурган оғир муҳитга қандайдир сеҳр барҳам бергандек ва меҳмонхона соҳибаси ўзини руҳонийнинг оёқлари остига ташламоқчи ҳам бўлди.

– Фақат битта мушкуллик бор, – дея сўзини давом эттирди руҳоний. – Сизлар ҳамма одамларга диндор ва тақводорларни ўлдириш оғир гуноҳ бўлмаслигини тушунтириб чиқишингиз керак.

– Буни ўзингиз одамларга тушунтириб берасиз! – дея ҳайқириб юборди ҳоким ва бўлажак пуллар ҳисобига қандай ислохотларни ўтказиш, газеталарда қандай рекламалар бериш, солиқни камайтириш эвазига сармояларни жалб қилиш, ҳозирда муаммо бўлиб турган алоқани тиклаш учун янги кабеллар ўтказилиб, меҳмонхона таъмирлангач сайёҳлар оқими нақадар кўпайиб кетишини ўйлаб руҳланиб кетди.

– Йўқ, мен бу ишни қилолмайман, – деди руҳоний. – Халқ ўлдирмоқчи экан, шаҳидлар бунга қарши чиқмайди. Лекин улар ўзларига ўлим изламайдилар, зеро, черков доимо ҳаёт – Худонинг туфҳаси эканини уқтириб келади. Одамларга ўзингиз тушунтиринглар.

– Бизга ҳеч ким ишонмайди. Ўттиз чақа учун Иуда Исони сотгани каби, бизни ҳам тақводор инсон ҳаётига зомин бўлган энг ярамас қотиллардан деб биладилар.

Руҳоний елкасини қисди. Яна қуёш чекиниб, черковда таранг вазият вужудга келди.

– У ҳолда фақат Берта хоним қолди, – деди зодагон.

Узоқ сукутдан сўнг руҳоний гап бошлади:

– Кўринишидан кампир жудоликдан кўп азият чекапти: неча йилдан бери об-ҳавога қарамасдан кунни бўйи эшиги олдида бекор ўтиради. У ҳеч нарса қил-

майди, фақат эзилади, менимча, бечоранинг эси оғяпти: ёнидан ўтаётиб кўп марта ўзи билан ўзи гаплашиб ўтирганига гувоҳ бўлганман.

Яна хонада енгил шамол эсди, йиғилганлар дераза ёпиқлигини кўриб, кўрқиб кетдилар.

– Унинг ҳаёти изтиробларга тўла бўлди, – деди меҳмонхона соҳибаси. – Эрининг ёнида бўлиш учун кампир ҳеч нарсасини аямаган бўларди, деб ўйлайман. Улар қирқ йил турмуш қурганини биласизми?

Буни ҳамма биларди, лекин ҳеч кимнинг бу билан иши бўлмаган.

– Кампир жудаям улуғ ёшда, дейиш мумкинки, бир оёғи гўрда, – қўшимча қилди зодагон. – Шунингдек, шаҳримизда бирорта иш билан банд бўлмаган ягона инсон. Бир гал кампирдан нега сиз, ҳатто қиш пайтиям эшик олдида ёлғиз ўтирасиз, деб сўраб ҳам кўрдим Биласизми, нима деб жавоб берди Берта хоним? Шаҳарда Ёвузлик пайдо бўладиган кунни ўтказиб юбормаслик учун пойлоқчилик қилаётганмиш.

– Вазиятга кўра, у вазифасини уддалолмаган.

– Билъакс, – деди руҳоний, – сўзларингиздан шуни англадимки, Вискосга Ёвузликни киритган одамнинг ўзи уни ҳайдаб чиқаради.

Йиғилганлар яна жим қолдилар ва барча ниҳоят қурбон танланганини тушунди.

– Охирги гап, – деди меҳмонхона соҳибаси. – Биз шаҳримизнинг гуллаб-яшнаши учун қачон ва кимни қурбон келтиришни биламиз: ушбу маросим туфайлигина унинг пок руҳи заминдаги азобли умрни тарк этиб, рихлатга равона бўлади ва у ерда бахтиёр бўлади. Фақат буни қандай амалга оширамиз, шуни аниқлашгина қолди.

– Вискосдаги жами эркаклар билан гаплашиб кўриш керак, – деди Руҳоний. – Соат тўққизда шаҳардаги майдонда йиғилишсин. Ундан олдин биз бу ерга йиғилиб, бегоналарсиз гаплашиб оламиз.

Руҳоний йиғилганлар тарқаётганда ҳокимнинг хотини ва меҳмонхона соҳибасидан майдондаги йиғилиш пайти Бертанинг олдига бориб, уни чалғитиб туришларини сўради.

Ҳолбуки кампир кечалари ҳеч қаяққа чиқмасаям, эҳтиёт чораси ҳеч қачон ортиқчалик қилмаган.

Одатдаги вақтда Шантал барга келди. У бўм-бўш эди.

* * *

– Бугун кечқурун шаҳар майдонига Вискоснинг жами эркаклари йиғилишяпти, – деб тушунтирди меҳмонхона соҳибаси.

У бошқа ҳеч нима демади – Шантал шундоқ ҳам нималар бўлишини биларди.

– Олтинларни ўз кўзинг билан кўрганмисан?

– Кўрдим. Лекин сиз Мусофирдан олтинларни шу ерга келтиришини сўрашингиз керак. Режаси амалга ошгач, бу ерлардан гумдон бўлиши ҳам мумкин.

– У тентак эмас-ку?

– Тентак.

Меҳмонхона соҳибасига бу фикр ёқиб тушди. У Мусофирнинг хонасига кирди ва бироздан сўнг қайтиб келди.

– Рози бўлди. Олтинлар ўрмонга яширилганини ва эртага уларни олиб келишини айтди.

– У ҳолда бугун керагим бўлмаса керак?

– Йўқ, кераксан. Сен ўз шартномангдаги ишларни бажаришинг керак.

Соҳиба черковда бўлиб ўтган гапларни қизга қандай етказишга тараддудланди, чунки қизнинг бунга муносабатини билишга қизиқаётганди.

– Бу ишлардан бошим қотиб қолди, – деди у. – Етти ўлчаб бир кесиш кераклигини биламан...

– Етти марта эмас, етти юз марта ўлчаб кўришсин, барибир кесишга юраклари дов бермайди.

– Эҳтимол, – деди соҳиба. – Қарор қилишса, унда сен нима қилган бўлардинг?

Аёл қизнинг фикрларига қизиқар, қиз эса Вискосда қанча яшамасин, уни Мусофирчалик билмаслигини англаб етди.

Майдондаги йиғилиш! У ерда Дорнинг йўқлигига минг афсуслар бўлсин.

– Хўш, нима қилган бўлардинг? – деб соҳиба қизни кистовга олди.

– Бу саволингизга жавоб бермайман, – деди Шантал, гарчи нима қилишини аниқ билса-да. – Фақат Ёвузлик ҳеч қачон ортидан Эзгуликни етаклаб келмаслигини айтаман. Кундузи бунга ўзим амин бўлдим.

Меҳмонхона соҳибаси ичида бундай беҳурматликдан аччиқланган бўлса ҳам, донолик билан баҳс қилмасликни, Шантал билан тортишмасликни лозим топди, бу кейинчалик кўп муаммоларни келтириб чиқариши мумкин эди. Бугунги даромад пулини ҳисоблашни баҳона қилиб (шу ондаёқ билдики, топган баҳонаси ғирт аҳмоқликнинг ўзи, чунки меҳмонхонада биттагина одам турарди) кўздан ғойиб бўлди.

Соҳибанинг кўнгли тинч эди – Прим хоним нималар бўлаётганини билгандан кейин ҳам норозилигини кўрсатмади. Нима ҳам дерди, қизга ям пул керак, кўп пул керак, чунки унинг ҳаёти ҳали олдинда, балки қиз ҳам

Вискосни аллақачон тарк этган ўз тенгқурларидан ўр-
нак олар. Шанталдан ёрдам бўлмас экан, демак, у би-
ровга тўсиқ ҳам бўлмайди.

Бемаза кечки таомдан сўнг руҳоний черковдаги
ўриндиқда танҳо ўтирди. У бироздан сўнг келадиган
ҳокимни кутарди.

* * *

Руҳоний черковнинг ёриқ тушган деворлари, ду-
рустроқ санъат асари ўрнига қачонлардир бу ерларда
яшаган авлиёларнинг сувратларидан иборат арзон по-
лотнолар жойлашган меҳробни кўздан кечирди. Гарчи
шаҳарнинг қайта туғилиши авлиё Савиний билан боғ-
лиқ бўлса-да, Вискос одамларида ҳеч қачон диний эъти-
қодга мойиллик кучли бўлмаган.

Лекин одамлар авлиёни унутишган, ўрнига Ахав-
ни, келтларнинг минг йиллик ақидаю-бидъатларини
эслашни хуш кўрадилар ва энг ҳаққоний йўл бор-йўғи
Исони инсониятнинг халоскори деб тан олиш эканини
англамайдилар.

Бир неча соат олдин Руҳонийнинг ўзи шаҳид бўлиш-
га рози бўлди. Бу хатарли йўл эди, лекин одамлар бун-
чалар гўл ва уларни осонгина ҳар кўйга солиш мумкин
бўлмаганида, у чекинмас, ўзини қурбон қилишдан тап
тортмасди.

«Бу нотўғри. Одамлар содда, лекин уларни ҳар кўйга
солиш осонмас», – дея ўзини-ўзи инкор қилди. Сукути
ёки ёрқин нутқлари билан одамлар уни эшитишини
хоҳлаган нарсани гапиришга мажбур қилишди: қур-
бонлик келтириш зое кетмайди, қурбон – омон қолиш
гарови, таназзул ўрнига тараққиёт келажак. Керак бўл-
са, одамлар ундан ўшанда фойдаланиши мумкин, дея

фирромлик қилганди, лекин ўзининг гапига ўзи ҳам ишонганди.

Диндор бўлиш унинг пешанасига ёзилган бўлиб, бунга ёшлигиданоқ берилганди. Йигирма бир ёшида у диний мансаб – сан унвонини олди ва тез орада нутқи ва ибодатчиларни бошқариш қобилияти билан овоза бўлди. У тунлари билан Худога илтижо қилар, кундузлари беморларга қарар, маҳбусларга ташриф буюрар, оч-яланғочларга кўмаклашарди – Муқаддас Ёзувлардаги ашъорга тўлиқ бўйсунарди.

Аста-секин унинг доврўғи атрофга ёйилди, номи доно ва алодат пешвоси – Епископ қўлоғига етиб борди.

Ёш руҳонийлар қатори уни ҳам Епископ томонидан берилажак кечки зиёфатга таклиф қилишди. Дастурхон атрофида турли мавзуларда гап борди, суҳбат сўнгида қариб, зўрға қадам босувчи Епископ ўрнидан туриб, ҳар бир меҳмон олдига бориб, кўзасидан сув куйиб беришни таклиф қилди. Барчаси бундан бош тортди, фақат угина Епископдан қадаҳига тўлдириб сув куйишини илтимос қилди.

Шунда ёш руҳонийлардан бири секин, лекин Епископга эшитар даражада деди:

– Биз шундай муқаддас одам кўлидан сув ичишга ўзимизни нолойиқ, деб билдик. Фақат ичимизда ўтирган бир одамгина дастурхон атрофида оғир кўзани кўтариб юрган епархиямиз бошлиғи ўзни қандай қурбон қилаётганини англамади.

Ўрнига қайтиб борган Епископ шундай деди:

– Сиз ўзингизни тақводор ҳисоблаб, менинг қўлимдан туфҳа олишга жазм қилмадингиз, бу билан мени марҳамат қувончидан бенасиб қилдингиз. Фақат бир одамгина Эзгулик қарор топишига изн берди.

Ва шу ондаёқ Епископ уни энг муҳим жамоатга бошлиқ этиб тайинлади.

Шундан сўнг улар тез-тез учрашиб турдилар, тез орада дўстлашиб олдилар. Қачонки ёш падрени бирор шубҳа-гумон таъқиб этса, у Епископ ҳузурига келар, уни «устозим» атаб, қаноатли жавоблар оларди.

Кунларнинг бирида у қилаётган ишидан Худо қониқмаса керак, дея маҳзун бўлиб қолди. Ўзини қийнаган саволларни Епископга берди ва ундан шундай жавоб олди:

– Иброҳим мусофирларни қабул қилган, Илёс мусофирларни ёқтирмаган, Довуд ўз ишидан мағрурланган, Митар меҳроб олдида қилмишидан афсусланган, Иоанн Чўқинтирувчи чўлга кетиб қолган, ҳаворий Павел Рим империясининг катта шаҳарларини кезган ва уларнинг ҳаммаларидан Худо рози бўлган. Парвардигорга не хуш келишини биз англашга ожизмиз. Юрагинг нени буюрса, шунга жазм қил ва бунга ҳам Худо рози бўлади.

Эртасига Епископ тўсатдан юрак ҳуружидан вафот этди. Падре устозининг боқий дунёга кетишини ғайритабиий деб тушунди ва унинг сўнгги маслаҳати – юрак амрига бўйсунишга қаттиқ қарор қилди.

Тиланчиларнинг бирига садақа берса, иккинчисига ишлашини маслаҳат берди. Баъзида маросимни тантанали ўтказса, баъзида жамоат билан бирга куйлади. Унинг юриш-туришини янги Епископга етказишди ва падре унинг қабулига чақирилди.

У епархия бошлиғи курсисида бир пайтлар сувни дея уни изза қилган инсонни кўриб, донг қотди.

– Катта ва муҳим жамоатга бошчилик қилаётганингдан хабардорман, – деди у киноясиз падрега юз-

ланиб. – Эски Епископнинг яқин дўсти бўлгансан. Эҳтимол, бу лавозимни эгаллашни хоҳлагандирсан?

– Йўқ, билим олишни хоҳлаганман.

– У ҳолда сен донишмандликни эгаллаганинг аниқ, лекин менга турли миш-мишлар етиб келяпти – айтишларича, кимгадир садақа берармишсан, баъзида эса черковимиз ёрдам бериши лозим бўлган кимсаларга кумагингни дариф тутармишсан.

– Менда иккита чўнтак бор, ҳар бирига ёзув солиб қўяман, пулни эса фақат чапига соламан.

Янги Епископ бу гапларга қизиқиб, ёзувда нималар борлигини билмоқчи бўлди.

– Биттасига «Мен – фақат чанг ва хокман» деб ёзиб ўнг чўнтагимга солдим. Иккинчисига эса «Мен – Худонинг ердаги қулиман» деб ёзиб, пул турадиган чап чўнтагимга солдим. Қачонки ғариблик ва ноҳақликни кўрсам, қулимни чап чўнтагимга суқиб, ёрдам бераман, ялқовлик ва бекорчиликни кўрсам, қулимни ўнг чўнтагимга солиб, ҳеч нарса қилолмаслигимни биламан. Шундай йўл билан моддий ва маънавий дунё ўртасидаги мувозанатни ушлаб тураман.

Янги Епископ унга мурувватнинг бундай ёрқин кўринишини ҳикоя қилиб бергани учун миннатдорчилик билдириб, ўз жойига қайтишини айтди.

Тез орада руҳоний Вискосга боришга буйруқ олди.

У тезда буйруқнинг таг маъносини тушуниб етди: Епископ унга ҳасад қиларди. Бироқ руҳоний қаерга юборишмасин, Худо йўлига хизмат қилишга онт ичган, шунинг учун бу хўрликни ичига ютиб, Вискосга равона бўлди: бу синовни ҳам мардонавор енгиш лозим эди.

Орадан бир йил, икки йил ўтди. Беш йил ўтгандан сўнг руҳоний қанча тиришмасин, динга ишонувчи-

ларнинг сони ортмади: Вискос Ахав кўкларга кўтарган ўтмиш меросидан қутулолмади, диний маросим ва ибодатлар одамлар онгига ўрнашиб қолган афсона ва бидъатларни сиқиб чиқаролмади.

Ун йил ўтди. Унинг йил охирига келиб у қаерда ҳа-тога йўл қўйганини тушунди: ундаги билимга бўлган чанқоқлик кибрни келтириб чиқарганди. Руҳоний илоҳий адолатга шу қадар ишондики, оқибатда уни дипло-матия санъати билан уйғунлаштира олмади. У ҳар бир лаҳзада Худо намоён бўлган дунёда яшайпман деб ўй-лади, лекин ҳақиқат одамлар Худони тан олмайдиган дунёда эканини ошкор қилди.

Ун беш йил ўтгандан сўнг эса у Вискосни ҳеч қа-чон тарк этолмаслигини тушунди: уни суймайдиган Епископ кардинал даражасига кўтарилди ва Ватикан-да муҳим лавозимни эгаллади, Папа тахтини эгаллаш учун яхши имкониятга эга бўлди. У ҳеч қачон олис бир шаҳарчадаги падренинг бировнинг рашк ва ҳасади ту-файли ўзининг у ерга михланиб қолгани ҳақидаги гап-лар овоза бўлишига йўл қўймасди.

Бу вақтга келиб руҳоний рағбатнинг мутлоқ йўқ-лигидан заҳарланиб бўлганди – ким ҳам унинг ўрнига атрофдаги бефарқликка қарши курашарди? У бир пайт-лар диний лавозимни тарк этганимда Худога нафим кўпроқ тегарди, деб ўйлади ва бу қарорини вазият ўз-гариб қолишига умид қилиб, ортга сурди. Энди эса кеч бўлганди – у дунёдан мутлоқ узилиб қолганди.

Ва йигирма йил ўтгач, бир куни кечаси умрининг бесамар ўтганини аччиқ надоматлар билан англаб, уй-ғониб кетди. У кўп ишларга қодир бўла туриб, жуда кам ишларни амалга оширганидан қайғуга ботди. Руҳоний бир пайтлар икки чўнтагида олиб юрган ёзувларни эс-

лади, энди эса қўлини фақат ўнг чўнтагига соларди. У донишманд бўлишни орзу қилди, лекин унда сиёсатлик етишмади. Адолатли бўлмоқчи эди, аммо донолик тақчил эди. Сиёсатчи бўлмоқчи бўлди – лекин бунга журъати етмади.

«Худойим, кароматинг қайда қолди? Нега Аюбга бўлган муносабатингни менга ҳам раво кўрдинг? Нахотки барча имкониятлар ортда қолган бўлса? Менга яна бир имконият бер!»

Уша тун у ўрнидан туриб, таваккал қилганча Инжилни очди, жавоб излаганда у шундай йўл тутарди. Бу гал унинг нигоҳи Исонинг «Сирли оқшом»да хоиндан Уни аскарга кўрсатиб беришини сўраган баёнига кўзи тушди.

Падре узоқ ўйга толди: нега энди Исо хоиндан гуноҳ қилишини сўраган?

«Чунки, башорат қилинган нарсалар рўёбга чиқиши учун», дейиши мумкин дин уламолари. Лекин бу жавоб Исонинг нега хоинни гуноҳга чорлаб, уни бир умр тавқи лаънатга дучор қилганини изоҳлаб беролмайди.

Исо ҳеч қачон бундай йўл тутмаган бўларди, зеро У ҳам, хоин ҳам фақат қурбондир. Интиҳода Эзгулик тантана қилиши учун ҳам Ибтидода Ёвузлик ўз моҳиятини намоён қилмоғи лозим. Агар сотқинлик бўлмаганида эди, қатл ҳам юз бермасди, демак, буюк башорат амалга ошмаган, қурбон ҳеч кимга ибрат бўлолмасди.

Кейинги кун Вискосда Мусофир пайдо бўлди, бундай воқеа бу ерда тез-тез бўлиб турарди. Падре бунга эътибор қилмади ва Инжилда ўқиганлари билан боғлиқликни ҳам кўрмади.

У Леонардо да Винчининг «Сирли оқшом» асари яратилишига оид ривоятни эшитганда, шунга ўхшаш

нарсани Инжилда ҳам ўқиганини эслади ва бу тасодиф бўлса керак, деб қўя қолди.

Ва фақат Прим хоним Мусофир режасини гапириб бергандагина Падре ниҳоят илтижолари ижобат бўлганини англади.

Бу ерлик одамлар қалбида Эзгулик барқ уриши учун ҳам Ёвузлик ўз кучини намоиш қилиши лозим. Руҳонийнинг Вискосда ўтказган даври мобайнида биринчи бор черков одамларга тўлиб кетганди. Биринчи бор шаҳарнинг «казолари» бу ерга йиғилгандилар.

«Инсонлар Эзгуликнинг қадрига етишлари учун ҳам Ёвузлик содир бўлмоғи лозим». Ўз қилмишини кеч англаган ҳаворий каби бу одамлар ҳам ўзларидан уялиб, тавба қиладилар, черков эса уларнинг ягона паноҳига айланади ва ниҳоят Вискос тақводорлар юртига айланади.

Руҳоний эса Ёвузлик қўлидаги қуролга дўнади – Тангри олдидаги тобеликни бундан-да кенгроқ ва чуқурроқ кўрсатиш мумкинми?!

Келишганларидек ҳоким кириб келди.

– Айтингчи падре, нима қилишим керак?

– Мажлисни ўзим бошқараман, – деб жавоб берди руҳоний.

Ҳоким иккиланиб қолди, чунки у шаҳардаги энг олий мансаб эгаси ва бегонанинг бундай муҳим мавзуда одамлар олдида чиқиш қилишини хоҳламаганди.

Гарчи Падре Вискосда йигирма йилдан ортиқ яшагани билан у маҳаллий саналмасди, бу ердаги афсона ва бидъатларни билмасди ва унда Аҳавнинг қони йўқ эди.

– Бундай муҳим вазиятда халққа мен мурожаат қилганим маъқул, деб ўйлайман, – деди ҳоким.

– Майли, сиз айиганча бўлсин. Бу жудаям соз, зеро, бирор жанжал чиқса, черков четда бўлади. Сизга ўз режамни айтаман, сиз эса уни одамларга етказасиз.

– Режа сизники экан, у ҳолда ўзингиз уни одамларга айтиб берсангиз, ўйлайманки, адолатдан бўларди.

«Мангу кўрқув, – деб ўйлади Руҳоний. – Одамларни ўзингга тобе қилмоқчи бўлсанг – уларни кўрқишга мажбур қил».

Ўнта кам тўққизда меҳмонхона соҳибаси ва ҳокимнинг хотини Бертанинг уйига келдилар ва ичкарига кириб, кампирнинг тўқиб ўтирганини кўрдилар.

* * *

– Бугунги оқшом шаҳримиз ўзгача, – деди кампир, – мен кўплаб оёқ товушларини эшитдим, бунча одам барга сиғмаган бўларди.

– Бу эркакларимиз, – дея жавоб берди меҳмонхона соҳибаси, – улар Мусофир масаласини ҳал қилиш учун майдонга йиғилишяпти.

– Тушунарли. Лекин ниманиям ҳал қилишарди? Ё унинг шартини қабул қилишади, ёки икки кундан сўнг Мусофирнинг тўрт томони – қибла бўлади.

– Унинг таклифини, ҳатто хаёлга ҳам сиғдиrolмаяпмиз, – гўё жаҳл қилди ҳокимнинг хотини.

– Ростдан-а? Мен эса бугун руҳонийимиз ажойиб маъруза қилганини, битта одам қурбонлиги бутун инсониятни қутқариши ва Худо шайтоннинг таклифи билан энг содиқ қулини жазолагани ҳақида гапирганини эшитдим. Агар юртдошларимиз Мусофир таклифини, дейлик, «битим» деб қабул қилсалар, бунинг нимаси ёмон?

– Ҳазиллашяпсиз, шекилли.

– Йўқ, жиддий айтяпман. Мени алдаётган кўрина-сиз.

Иккала аёл ўринларидан туриб, кетишмоқчи бўлишди, лекин бу иш жуда хавфли эди.

– Ҳа, айтганча, қадам ранжидаларига бирор сабаб борми? Авваллари бундай бўлганини эслолмаяпман.

– Икки кун олдин Прим хоним лаънати бўрининг увиллаганини эшитганмиш.

– Бу ҳақда темирчимиз тўқиб чиқаргани одамларга маълум, – деди меҳмонхона соҳибаси. – Аминманки, аслида у қўшни қишлоқлик бирорта жувонни ўрмонга етаклаб борган ва у ерда тегажўғлик қилган ва аёлдан калтак еб, бўри ташлангани ҳақидаги уйдирмани тўқиб чиқарган. Лекин биз барибир уйингиз атрофи тинчмийўқми, шундан бир хабар олайлик, дедик.

– Ҳаммаси жойида. Мен столга дастурхонча тўқияпман, лекин охирига етказа оламанми-йўқми, билмайман. Эҳтимол, эртага ўлиб қоларман.

Орага ноқулай сукут чўкди.

– Ўзингиздан қолар гап йўқ, қариялар билан тез-тез шундай бўлиб туради: қарабсанки – ўлган-қўйган, – қўшимча қилди кампир.

Ўртадаги ноқулай вазият бироз енгиллашгандек бўлди.

– Сизга ўлимни ўйлашга ҳали эрта.

– Балким, эртадир, лекин эртага нима бўлишини ким билади? Айтганча, айнан мана шу ҳақда кун бўйи ўйладим.

– Бунга бирор нарса сабаб бўлдимми?

– Алоҳида сабаб бўлиши шартми?

Меҳмонхона соҳибаси эҳтиёткорлик билан мавзуни ўзгартириш кераклигини сезди.

Бу вақтга келиб, майдонда йиғилиш бошланган эди.

– Ёшинг ўтган сари ўлим муқаррарлигини ўйлаб қоларкансан, киши ва уни қўрқмасдан осуда қарши олиш лозим, зеро, айрим ҳолатларда у бизни ортиқча қайғулардан халос қилади.

– Ҳақ гапни айтдингиз, – деди Берта, – айнан шу ҳақда куни бўйи ўйладим. Биласизми, қандай хулосага келдим? Мен ўлимдан ўлгудек қўрқаман ва ҳали вақтисоатим етимаганига ишонаман.

Орага яна оғир сукунат чўқди, ҳокимнинг хотини черковга туташган ер ҳақидаги гапларни эслади – улар гаплашишган, лекин бошқа нарсани назарда тутишганди.

Аёллар шаҳар майдонида нималар содир бўлаётганидан беҳабар эдилар: руҳонийнинг қандай таклиф киритишини, одамлар бунга қандай муносабатда бўлишини ҳеч ким билмасди.

Берта билан очиқчасига гаплашишнинг маъноси йўқ – ҳеч бир соғлом одам ўлишни хоҳламайди.

Ҳокимнинг хотини хаёлан ўзига вазифа қўйди: одамлар чиндан ҳам кампирни ўлдирмоқчи эканлар, шундай йўл тутиш керакки, токи зўрлаш ва курашнинг изи қолмасин, чунончи бу воқеа устидан тергов олиб борилади.

Берта шунчаки гумдон бўлиши керак. Мусофир талаби қондирилгач, ўликни қабристон ёки ўрмонга қўмиб бўлмайди, яхшиси уни ёқиб, хокини тоғ бағрига сепиб ташлаш мумкин. Асл ва кўчма маънода Берта бу ерларни озиқлантириб, унинг серҳосиллигини таъмин этувчи одам бўлади.

– Нимани ўйлаб қолдингиз? – дея кампир унинг хаёлини бўлди.

– Гулхан ҳақида, – деди ҳокимнинг хотини. – Танамиз ва қалбимизни иситувчи ажойиб гулхан ҳақида.

– Ўрта асрларда яшамаётганимиз қандай яхши, биласизми, шаҳримиздаги айрим одамлар мени жодугар, деб ўйлашади, – деди Берта.

Кампирнинг бирор ёмон нарсадан шубҳа қилмасликлари учун иккала аёл маъқуллаб бош силкиди.

– Ўша замонда яшаганимизда борми, кимдир мени нимадандир айблаб, ёқиб ташлашни, ҳа-ҳа, мени тириклайин ёқиб ташлашни хоҳлаган бўларди.

«Ўзи нималар бўляпти? – деб ўйлаб қолди меҳмонхона соҳибаси. – Наҳотки бизни кимдир сотган бўлса? Наҳотки, олдимда турган ҳокимнинг хотини бу ерга олдинроқ келиб, кампирни огоҳлантиришга улгурган? Ёки ёвуз режасидан афсусланган Падре кампирнинг олдига келиб тавба қилдимикан?»

– Ҳолимдан хабар олишга келганингиз учун раҳмат. Ўзимни жуда яхши ҳис қиляпман, соғлом бўлиш учун қондаги холестеринни камайтирувчи аҳмоқона парҳез қилишгайм тайёрман, чунки узоқ яшашни хоҳлайман.

Берта ўрнидан туриб, эшикни очди. Келган аёллар хайрлаша бошладилар. Йиғилиш ҳали тугамаганди.

– Чиндан ҳам ташрифингиздан мамнун бўлдим, сўнгги қаторни тўқийман-да, ухлаб дам оламан. Тўғрисини айтганда, лаънати бўрига ишонаман, шунинг учун сизлардан бир илтимосим бор: ҳали ёшсизлар, балки йиғилиш тугагунга қадар уйим атрофини қўриқлаб турарсизлар, ўшанда мен бўрининг эшигим олдига келолмаслигига амин бўлардим.

Икки аёл бу таклифга рози бўлиб, кампирга хайрли тун тиладилар, у эса ётоғига кириб кетди.

– У ҳаммасидан хабардор, – деди соҳиба овозини пастлатиб, – кимдир уни огоҳлантирган! Уни қуриқлашга келганимизни сезганини тушунмадингми?

Ҳокимнинг хотини хиёл таажжубланди.

– Кампир ҳеч нарсани билмайди. Бунақанги аҳмоқ...
Бордию кампир...

– Нима?

– Ростданам кампир жодугар бўлса-чи? Суҳбатлашаётган пайтимиз хонада бирдан шамол эсиб қолди, эсладингми?

– Лекин деразалар ёпиқ эди!

Иккисининг юраги шув этди – минг йиллик ақидалар ўзини кўрсатганди. Берта ҳақиқатан жодугар бўлса, у ҳолда унинг ўлими Вискосни қутқариш тугул, унинг кулини кўкка совуради.

Ривоятларда шундай дейилганди.

Берта чироқни ўчириб, эшик тирқишидан ташқаридаги аёлларни пойлади. У на кулишини, на йиғлашини, на интиқомини жимгина қарши олишини биларди. Фақат бир нарсага тирноқча шубҳа қилмасди – айнан у қурбонликка тикилганди.

Куннинг иккинчи ярмида эри пайдо бўлди, кампирини ҳайрон қолдириб, бир ўзи эмас, Прим хонимнинг энасини ҳам эргаштириб олганди. Дастлаб кампирнинг рашки келди – нега улар бирга юришибди? Кейин уларнинг кўзларидаги хавотир ва нотинчликни кўриб, ўзини босиб олди. Меҳмонлар черковда бўлиб ўтган воқеани айтиб беришганида, кампирнинг тарвузи қўлтигидан тушди.

Улар Бертадан тезроқ жуфтакни ростлашни сўрадилар.

– Ҳазил қиялпсизлар, шекилли, – деди Берта. – «Қо-чиш»? Оғриқ оёқларим билан қаёққаям қочардим, ахир уйимиздан юз қадам наридаги черковга аранг бораман-ку. Йўқ, яхшиси ўзингиз буни юқорида ҳал қилиб олинг. Мени ҳимоя қилинг! Бекорга бутун умр авлиёлар ҳаққига дуо қилиб, шамлар ёқдимми?!

Меҳмонлар вазият кампир ўйлаганидан ҳам даҳ-шатли эканини тушунтирдилар: Эзгулик ва Ёвузлик ўртасида ҳаёт-мамот жанги бошланган, бунга ҳеч ким аралаша олмасди. Фаришта ва Иблис қачонлардир бу-тун ўлкаларни вайрон ёки фаровон қилгувчи жангла-ридан бирини бошлаганлар.

– Менга бунинг алоқаси йўқ. Қандай ҳимоялана-ман? Бу жангга менинг даҳлим йўқ ва бошлашларини мен сўрамаганман.

Дарвоқе, ҳеч ким сўрамаган. Бу машмаша бундан икки йил олдин бир фариштанинг ҳисоб-китобдаги адашувидан бошланганди:

Ўғирлик содир бўлган – иккита аёлнинг ўлиши, уч яшар қизалоқнинг омон қолиши кутилаётган эди. Ай-тишларича, келажакда қизалоқ отасига ўкинч бўлиб, умидини йўқотмаслигига, бу оғир изтиробни бошдан кечиришга ёрдам бериши лозим эди.

Гарчи унга тақдир бешафқатлик қилган бўлсаям (са-баби ёлғиз Худога аён, унинг режаларини ёлғиз угина билади) қизалоқнинг отаси яхши одам эди, пироварди-да кўнгил яралари битиб, қайғуларини унутиши керак эди. Қизалоқ эса ўсиб-улғайиб, йигирма ёшни қарши-лаганда ўзгаларнинг дардига малҳам бўлиши, бутун дунёга татигулик муҳим бир ишни қилиши кутилаёт-ганди.

Ҳа, дастлабки режа шундай бўлган ва ҳаммаси ўз йўлида кетаётгандек: тутқинлар турган уйга полиция бостириб кириб, отишма бошланади, ўлиши керак бўлган одамлар ўлади. Шу пайт қизнинг нажот фариштаси – уч яшарли болакайлар доимо ўзларининг фаришталарини кўриб, улар билан гаплашиб туришларини балки Берта билар, – қизалоқни девор тарафга тисарилишига ишора қилади. Лекин қизалоқ буни тушунмай, фаришта нима деяётганини эшитиш учун унга яқинлашади.

У атиги бир қадамгина силжиганди, дайди ўқ қизалоқни тилка пора қилади. Шундан бошлаб воқеа бошқача тус олади: инсон қалбини комилликка элтувчи воқеа шафқатсиз жангу-жадалга айланиб кетади. Саҳнага Шайтон чиқиб, қалби нафрат, ожизлик ва қасос ҳиссиётларига тўлиб кетган қизалоқ отасининг имонини талаб қилади. Фаришталарнинг эса бу инсон имонини бергилари келмади, гарчи бу одам бошга тушган савдодан ноҳўя ўйларга берилган бўлса-да, алал-оқибат қизалоқнинг амалга ошириши лозим бўлган ишларига кўмак бериш учун танланганди.

Қизалоқнинг отаси ўшандан бери фаришталар маслаҳатига қулоқ солмас, Шайтон эса деярли унинг бутун вужудини аста-секин забт этаётганди.

– Деярли, – деб қайтарди Берта. – Сиз «деярли» дедингиз, шундайми?

Меҳмонлар «деярли» деб гапини тасдиқладилар: фақат биргина хира Нур қолганди, зеро фаришталардан бири таслим бўлишни хоҳламаган, кечаги кунга қадар овоз бермаганди. Энди эса Прим хонимни қурол қилиб фойдаланмоқчи бўлган.

Шанталнинг энаси айнан шу сабаб бу ерга келишга мажбур бўлганини тушунтирди – дунёда ҳар қандай

вазиятни ўзгартиришга қодир инсон бор бўлса, бу ҳам унинг набираси бўлишини таъкидлади.

Лекин бўлажак жанг аёвсиз бўлиши муқаррар, чунки Мусофирнинг фариштаси унинг иблиси туфайли мутлоқ мулзам бўлиб қолганди.

Берта ташриф буюрганларни тинчлантирмоқчи бўлди: ахир иккиси ҳам бу дунёда йўқ, кампирнинг ўзи ғам-ташвишини қилади. Улар Шанталга ёрдам бера олармиканлар?

Шанталнинг Иблиси ҳозирча устунлик қияпти, – деди улар. Қиз ўрмонга борганда энаси унга лаънати бўрини дуч қилди. – Эҳ-хе, демак, лаънати бўри мавжуд, Темирчи тўғрисини гапирган экан. Улар Мусофир қалбида яхши хислатларни уйғотишни ҳам амаллашди. Лекин бундан кейин ишлар юришмаган: Шантал ҳам, Мусофир ҳам ўта ўжар бўлиб чиқди. Энди уларнинг фикрича, қиз кўриши керак бўлган нарсани кўришигина қолган. Аниқроқ айтганда, улар қизнинг кўрганини билишади, лекин унинг англаб етишини кутишмоқда.

– Қиз нимани англаб етиши керак? – деб сўради кампир.

Буни улар Бертага айтолмайдилар – тириклар билан бўладиган мулоқотнинг ҳам ўз чегараси бор, Ислислардан кимдир уларнинг гапини эшитиб қолиши мумкин, у ҳолда бутун иш чиппакка чиқиши аниқ. Бироқ, бу осон иш эканига улар кафил, Шантал тузукроқ ақлини ишлатса, бунга энасининг шубҳаси йўқ, – у ҳолатни яхши томонга ўзгартириши мумкин.

Сир-асрорларни ўлгудек яхши кўрадиган Берта, хиралик қилмай эшитган жавобларидан қониқди: ҳаётига зомин бўладиган нарсаларнинг тагига етиш – унга ёт эди.

– Сен уйимнинг олдига курси қўйиб, йилма-йил шаҳарга келиши мумкин бўлган Ёвузликни пойлашимни буюрдинг. Сен буни нажот фариштаси хатога йўл қўйиб, қизалоқнинг ҳалок бўлишидан аввалроқ айтгандинг.

Эри Ёвузлик барибир Вискосдан ўтишини, чунки у дунё кезиб, одамларга тўсатдан дуч келиши ва буни яхши кўришини айтди.

– Ишонмайман.

Чол ҳам бунга ишонмайди, лекин аслида шундай. Ҳар бир одам қалбида ҳар бир сониянинг ўзида Яхшилиқ ва Ёмонлик ўртасида жанг бўлади, зеро, инсон қалби Фаришта ва Иблислар курашадиган майдондир. Мана, минг йиллардан бери улар инсон вужудининг ҳар қаричи учун жанг олиб борадилар ва бу токи бири иккинчисини мағлуб қилмагунча давом этаверади. Гарчи бу жанг инсонларнинг маънавий оламида рўй берса-да, унда заминдагидан ҳам кўпроқ сир-синоат яширинган.

– Ана энди озмунча тасаввур бердинг. Безовта бўлманг – ўлишимга тўғри келса, демакки, вақт-соатим етиб келган.

Берта чолини рашк қилаётгани ва унинг олдида бўлишни хоҳлашини айтмади: Шанталнинг энаси Вискосда доим ўзининг (ҳатто бировнинг ҳам) эрини тек қўядиганлардан эмасди.

Меҳмонлар Шантални тезроқ англашга даъват этишларини айтиб жўнадилар. Бертанинг баттар рашки келди, лекин тезда ўзини ушлаб олди, гарчи чоли Шанталнинг энаси билан танҳо бўлишни хоҳлаб, унинг олдига боришини кечиктиряпти, деб ўйлаган бўлсаям.

Ким билади, эҳтимол эртага чолининг эркига чек қўйилар. Кампир бироз ўйланиб, бошқа фикрга келди: бечора чол бир неча йил дам олишга ҳақли, Берта бунга қарши бўлармиди? Майли, ўзини эркин қўш ҳисобласин, хоҳлаганини қилсин, лекин барибир кампири-ни соғинаётганини билади.

Кампир уйи олдида турган хотинларни кўриб, бу воқиядаги тоғларни, эркак ва аёллар, дарахт ва шамоллар, Фаришта ва Иблислар ўртасидаги олишувни томоша қилиб, яна бироз яшасам ёмон бўлмасди, деган ўйга борди. Уни даҳшат чулғади. Кампир ўзини бошқа ўйлар билан чалғитмоқчи бўлди – эртага бошқа рангдаги жун калава олиш керак, негаки у тўқийётган дастурхонча бир хил рангда бўлиб қоляпти.

Шаҳар майдонида йиғилиш давом этар, кампир эса Прим хоним марҳумлар билан гаплашишни билмас-да, уларнинг нима деяётганини уқиб олади, деган ишонч билан ухлаб ётарди.

– Черковда – ибодатхонанинг муқаддас ҳудудида қурбонлик ҳақида гапирдим, – деди руҳоний. – Бу ерда эса сизларнинг шаҳид инсонни кўришга тайёр бўлишингизни сўрайман.

* * *

Ягона фонус хира ёритиб турган майдонда (гарчи ҳоким сайловолди чиқишларида улардан бир нечасини ўрнатишни ваъда қилган бўлса ҳам) одамлар тўлиб-тошганди. Руҳоний Хоч олдида курси қўйиб, одамлар кўрсин деб унга чиқиб олди.

– Асрлар давомида черковни, гарчи у бизни турли хатарлардан ҳимоя қилиб, омон қолишимизга интил-

ган бўлсаям, ноҳақ урушлар олиб борганликда айбладилар.

– Падре, – деди кимдир, – биз бу ерга Черков ҳақида маъруза эшитгани эмас, энди Вискосга нима бўлишини билгани жамуљам бўлганмиз.

– Вискос сизларни, сизларга қўшиб ерингиз, сурвингиз билан тез орада харитадан йўқ бўлиб кетишини тушунтиришга ҳожат йўқ. Мен черков ҳақида гапирмоқчимасман, лекин шуни айтишим шарт: фақат тавба-тазарру, қурбонлик эвазигагина омон қолишимиз мумкин. Ва мен гапимни бўлгунларига қадар, кимдир ўзини шаҳид келтириши биз учун ҳаводек зарурлиги, тавбагина шаҳарни қутқариб қолишини гапирдим.

– Эртага буларнинг қиммати бир пул бўлиши мумкин, – деди кимдир оломон ичидан.

– Эртага Мусофир бизга олтинни кўрсатади, – деди ҳоким. – Прим хоним биргина ўзи жавобгар бўлишни хоҳламагани учун, меҳмонхона соҳиббаси Мусофирни олтинларни олиб келишга кўндирган. Кафолатсиз бошимизни қашиб қўймаймиз.

Ҳоким сўз олиб, шаҳарни кутаётган афсонавий ўзгарилар – ободонлаштириш, болалар хиёбони, солиқни камайтириш, осмондан тушган бойликни тақсимлаш ҳақида сўзлай кетди.

– Ҳаммага тенг бўлинсин, – деб кимдир қичқирди.

Ҳоким ўзи унчалик суймайдиган гапни айтиш вақти келганди, бироқ ҳамманинг кўзи унда бўлиб, майдондаги одамлар гўё энди уйқудан тургандек эдилар.

– Ҳаммага тенг бўлинажак, – деди руҳоний ҳокимни ортда қолдириб. У бошқа йўл қолмаганини яхши тушунарди: ё ҳамма қилинажак иш учун жавобгар бўлиб

Ким билади, эҳтимол эртага чолининг эркига чек қўйилар. Кампир бироз ўйланиб, бошқа фикрга келди: бечора чол бир неча йил дам олишга ҳақли, Берта бунга қарши бўлармиди? Майли, ўзини эркин қўш ҳисобласин, хоҳлаганини қилсин, лекин барибир кампирини соғинаётганини билади.

Кампир уйи олдида турган хотинларни кўриб, бу водийдаги тоғларни, эркак ва аёллар, дарахт ва шамоллар, Фаришта ва Иблислар ўртасидаги олишувни томоша қилиб, яна бироз яшасам ёмон бўлмасди, деган ўйга борди. Уни даҳшат чулғади. Кампир ўзини бошқа ўйлар билан чалғитмоқчи бўлди – эртага бошқа рангдаги жун калава олиш керак, негаки у тўқийётган дастурхонча бир хил рангда бўлиб қоляпти.

Шаҳар майдонида йиғилиш давом этар, кампир эса Прим хоним мархумлар билан гаплашишни билмаса-да, уларнинг нима деяётганини уқиб олади, деган ишонч билан ухлаб ётарди.

– Черковда – ибодатхонанинг муқаддас ҳудудида қурбонлик ҳақида гапирдим, – деди руҳоний. – Бу ерда эса сизларнинг шаҳид инсонни кўришга тайёр бўлишингизни сўрайман.

* * *

Ягона фокус хира ёритиб турган майдонда (гарчи ҳоким сайловолди чиқишларида улардан бир нечасини ўрнатишни ваъда қилган бўлса ҳам) одамлар тўлиб-тошганди. Руҳоний Хоч олдида курси қўйиб, одамлар курсин деб унга чиқиб олди.

– Асрлар давомида черковни, гарчи у бизни турли хатарлардан ҳимоя қилиб, омон қолишимизга интил-

ган бўлсаям, ноҳақ урушлар олиб борганликда айбландилар.

– Падре, – деди кимдир, – биз бу ерга Черков ҳақида маъруза эшитгани эмас, энди Вискосга нима бўлишини билгани жамулжам бўлганмиз.

– Вискос сизларни, сизларга қўшиб ерингиз, сурвингиз билан тез орада харитадан йўқ бўлиб кетишини тушунтиришга ҳожат йўқ. Мен черков ҳақида гапирмоқчимасман, лекин шуни айтишим шарт: фақат тавба-тазарру, қурбонлик эвазигагина омон қолишимиз мумкин. Ва мен гапимни бўлгунларига қадар, кимдир ўзини шаҳид келтириши биз учун ҳаводек зарурлиги, тавбагина шаҳарни қутқариб қолишини гапирдим.

– Эртага буларнинг қиммати бир пул бўлиши мумкин, – деди кимдир оломон ичидан.

– Эртага Мусофир бизга олтинни кўрсатади, – деди ҳоким. – Прим хоним биргина ўзи жавобгар бўлишни хоҳламагани учун, меҳмонхона соҳибаси Мусофирни олтинларни олиб келишга кўндирган. Кафолатсиз бошимизни қашиб қўймаймиз.

Ҳоким сўз олиб, шаҳарни кутаётган афсонавий ўзгаришлар – ободонлаштириш, болалар хиёбони, солиқни камайтириш, осмондан тушган бойликни тақсимлаш ҳақида сўзлай кетди.

– Ҳаммага тенг бўлинсин, – деб кимдир қичқирди.

Ҳоким ўзи унчалик суймайдиган гапни айтиш вақти келганди, бироқ ҳамманинг кўзи унда бўлиб, майдондаги одамлар гўё энди уйқудан тургандек эдилар.

– Ҳаммага тенг бўлинажак, – деди руҳоний ҳокимни ортда қолдириб. У бошқа йўл қолмаганини яхши тушунарди: ё ҳамма қилинажак иш учун жавобгар бўлиб

бир хил улушини олади, ёки кимдир ҳасад ва қасосга берилиб, бу жиноятни керакли жойга бориб чақади. Руҳоний бу сўзларнинг маъзини яхши чаққанди.

– Ким ўлиши керак?

Ҳоким нега алодат юзасидан кампиршо Бертанинг танлаш лозимлигини тушунтириб берди – биринчидан, аёл қариб қолган, марҳум эри доғида куйиб, адо бўлган, кампирнинг яқинлари қолмаган, шунингдек, ақлдан ҳам озиб қолган, чунки эртадан-кечгача кўча пойлаб ўтиради. Бундан ташқари унинг Вискос учун бирор нафи тегмайди. Ер ёки қўй сотиб олиш ўрнига кампир пулларини банкка фоизли омонат қилиб қўйган, ундан фақат фургондаги нон ташувчи каби шаҳарга ҳафтасига бир марта келиб, молларини сотадиган савдогарларга фойда.

Оломон орасида бирорта ҳам норози одамнинг овози эшитилмади. Ҳоким бундай ҳолат обрўсини янада зиёда қилишидан мамнун бўлди. Бироқ Руҳоний вазиятга қараб, жимликни турлича изоҳлаш мумкинлигини биларди, зеро, доимо «сукут – аломати ризо» бўлавермайди, баъзан у одамларнинг тезда англаб, қарор қабул қилолмаслигини ҳам англатади.

Агар, кимдир норози бўлса, у тез орада «нега жим бўлдим, ахир норози эдим-ку», – дея виждон азобига учрайди, бунинг натижаси эса ёмон бўлиши муқаррар.

– Ҳамма бир фикрда бўлмоғи керак, – деди руҳоний. – Барчангиз овоз чиқариб айтинг – бу қарорга қўшила-сизми ё йўқ, токи парвардигор ўз қўшинида довюрак одамлар борлигини эшитсин, билсин. Агар кимдир Худога ишонмаса, у ҳолда одамлар олдида ё «ҳа», ёки «йўқ» десин, токи ҳамма ким, нимани ўйлаётганини билсин.

Ҳокимга руҳонийнинг ибораси ёқмади: У «керак» деди, тўғрироғи «бизларга керак» ёки «ҳокимга керак», – дейиши лозим эди. Бу машмаша тутагандан сўнг у керакли йўл билан путур етган обрусини тиклаб олади. Ҳозир эса моҳир сиёсатчидек, Падренинг ўзини кўз-кўз қилишига йўл қўйиб берди.

– Демак, кимлар рози?

Биринчи «мен» сўзини темирчи айтди. Ундан сўнг ҳаммага жасурлигини қўсатиб қўйиш учун ҳоким ўша сўзни баланд овозда қайтарди. Одамлар бақириб бирин-кетин розилигини билдиришди ва бирорта инсон қолмагунча бу ҳолат давом этди. Айримлар тезда уйга кетиш учун ҳам розилигини билдирган бўлса, бошқалари эса олтинни, у туфайли бойиб, Вискосни тарк этишни ўйлаб рози бўдилар. Бошқа бирлари эса – катта шаҳардаги болаларининг дўстлари олдида уялиб қолмаслиги учун уларга пул жўнатишни ўйлаганликларидан рози бўдилар.

Аслида, йиғилганларнинг бирортаси Вискоснинг аввалги шуҳратини тиклашига ишонмасди, барчаси, гарчи бунга лойиқ бўла туриб, эгалик қилолмаган – бойлик ҳақида ўйлардилар.

Ва ҳеч ким «Мен норозиман», – демади.

– Шаҳримизда 108 хотин ва 173 эркак яшайди, – деди руҳоний. – Овчилик санъати қадрлангани боис, хонадонларда ҳеч бўлмаса биттадан қурол бор. Эртага ҳар бир эркак қуролига ўқ солиб черковга келсин. Қатор қуролларга эга ҳокимимиздан эса мен учун ҳам биттасини қўшиб келишини сўрайман.

– Қуролимизни ҳеч кимга беролмаймиз, – деб оломондан кимдир бақирди, – Қурол – муқаддас нарсаси, у – ўжар ва ёт қўлларни ёқтирмайди.

– Гапимни тугатиб олай. Мен отишма қандай бўлишини тушунтириб бераман: одатда бунинг учун етти аскардан иборат яримвзвод тузилади ва ўшалар ўлим жазосини амалга оширадилар. Еттита аскарга еттита қурол берилади, уларнинг олтитаси жанговар ўқ билан, фақат биттаси ичибуш ўқ билан ўқланади. Порох бир хилда ёниб, бир хилда ўқлар қуролдан учиб чиқади, лекин ичи буш патронда қурбонни ўлдирадиган қўрғошин каллак бўлмайди.

Аскарларнинг ҳеч бири ким буш патрон билан отганини билмайди. Ҳар бири аввал кўрмаган, лекин хизмат бурчи юзасидан ўлдириши керак бўлган қурбонга буш патрон билан отдим деб, бошқасига ўлим жавобгарлигини юклайди.

– Ҳар ким ўзини айбдор ҳисобламайди, – деди ҳалитдан жим турган зодагон.

– Худди шундай. Эртага мен ана шундай йўл тутаман: 87 патрондан қўрғошинни чиқариб, қолганларини шундоқ қолдираман. Ҳамма бирданига ўқ узади, лекин ҳеч ким қуролида қандай патрон бўлганини билмайди. Шундай қилиб бирортангиз ўзингизни айбдор санамайсиз.

Майдондаги одамлар толиқишгани сабаб, руҳонийнинг сўзларидан сўнг ўзларини енгил тортдилар, гўё бу иш фожиавий маъносини йўқотиб, безарар хазина қидириш ишига айлангандек, ҳамма бир силтаниб, тетиклашиб ҳам олди.

Вискоснинг ҳар бир эркаги албатта унга буш патрон тегиши, биров ўлимида айбдор бўлмаслиги, фақат она шахрини қутқариш учун ўртоқларига кўмак бераётганига ишонарди.

Ва, ниҳоят Вискосда арзирли воқеалар юз бераётганидан одамлар жонланиб кетдилар.

– Ишончингиз комил бўлсин, менинг қуролим чиндан ўқланган бўлади. Ўзимдан яширина олмайман, олтиндан тегажак улушдан бош тортаман, чунки бунинг сабаблари бор, – деди Руҳоний.

Яна ҳокимга нафақат бу сўзларнинг ўзи, балки уларнинг қай оҳангда айтилгани ҳам ёқмади.

Падре Вискос одамларига ўзининг нафақат довурак ва олижаноб экани, балки шу билан бирга қурбон бўлишга тайёр ва етакчи одамлигини кўрсатиб қўйганди.

Агар майдонда ҳокимнинг хотини бўлганида борми, руҳоний ҳоким бўлишни қўзлаб, кейинги сайловда ўз номзодини қўймоқчи, деган бўларди.

«Ҳечқиси йўқ, душанбагача кутамиз», – деб ўйлади ҳоким. Душанба куни у бир фармойиш чиқармоқчи бўлди. Унга кўра черковга шундай солиқ солинадик, оқибатда руҳоний шаҳарни тарк этишга мажбур бўлади. У бойишни хоҳламас экан – баттар бўлсин.

– Ҳўш, кимни биз..., – сўради темирчи.

– Қурбонни ўзим олиб келаман, – деди руҳоний. – Бу иш билан мен шугулланаман. Фақат учта ёрдамчи керак бўлади.

Қўнғиллилар топилмагач, руҳоний оломондан уч нафар бақувват эркакни танлаб олди. Улардан бири бош тортмоқчи эди, лекин қолганларнинг ўқрайиб қарашидан чўчиб, шу онда рози бўлди.

– Қаерда қурбонлик келтирами? – деб руҳонийдан билмоқчи бўлди зодагон.

Ҳоким яшин тезлигида обрусини йўқотаётганини сезиб, зудлик билан уни тиклашга киришди.

– Бу ерда ишни мен ҳал қиламан, – деди у зодагонга газабланиб. – Вискосни қонга белаб бўлмайди. Эртага худди шу пайт Келтлар тоши олдида ўлим жазоси ижро этилади. Қай томонга отишни кўриш учун ўзингиз билан бирга фонус, лампа, машъала олиб келинг.

Йиғилиш тутаганига ишора қилиб, руҳоний курсидан тушди.

Аёллар кўприкдан ўтаётган оёқ товушларини эшитдилар – эркаклар уйларига тарқалишаётганди. Улардан кимдир ичиб ўтирди, баъзилари деразадан ташқарини кузатди, айримлари мадори қуриб, ётиб ухлади. Ҳоким хотини билан кўришганда аёли Бертадан эшитганларини, қандай даҳшатни бошдан кечирганини гапириб берди.

У меҳмонхона соҳибаси билан кампирнинг ҳар бир сўзини элақдан ўтказиб, иккиси Бертанинг ҳеч нимадан шубҳа қилмаётганига амин бўлдилар, лекин бошида улар айбдорлик ҳиссини туйгандилар.

«Буларнинг бари лаънати бўрига ўхшаш – уйдирманинг ўзи», – деб қўшимча қилди ҳокимнинг хотини.

Руҳоний эса черковга қайтиб, у ерда тонггача ибодат қилди.

Шантал қаҳва ичиб, кечаги қотиб қолган нонни чайнаб ўтирди, чунки якшанба куни нон сотувчи келмасди. Ойнадан вискослик эркаклар уйларида қурол олиб чиқишаётгани кўриниб турарди.

«Одамлар қурбонликка мени танласалар керак», – деб ўйлаган Шантал ўзини ўлимга тайёрлар эди, бироқ эшигини биров тақиллатмади, эркаклар черковга кириб, у ердан бўш қўллари билан қайтиб чиқишарди.

Қиз пастга тушиб, барга кирди. Соҳиба оқшом содир бўлган воқеани, шунингдек, қурбонликка кампир тан-

лангани ва бу борада Руҳоний нималарни айтганини гапириб берди. Аёл жун, кеки йуқ одамдай гапирди. Вискосдаги вазият Шантал фойдасига ҳал бўлгани кундек равшан бўлди.

* * *

– Шуни айтиб қўй: қачонлардир Вискос сенинг нима қилганингни тушуниб етади.

– Лекин Мусофир олтинни кўрсатиши керак, – деди қиз.

– Албатта. У буш қопчиқ билан меҳмонхонадан чиқиб кетди.

Шантал ўрмонга бориш фикридан қайтди, чунки у ерга борадиган йўл Бертанинг уйи ёнидан ўтар, қиз эса кампирнинг кўзларига қарашга ботинолмасди. У уйига қайтди ва яна кўрган тушини эслади.

Арафа куни қиз ғалати бир туш кўрди – унда Фаришта қизга ўн битта олтин ёмбисини бериб, ўзида олиб қолишини сўрармиш. Қиз Фариштага бунинг учун кимнидир ўлдириш зарурлигини айтибди. Фаришта эса йуқ, билакс, бу ёмбилар олтиннинг йўқлигидан дарак беради, дермиш.

Шу сабаб қиз соҳибадан олтинлар борасида Мусофир билан гаплашиб олишини сўради – унда бир режа пайдо бўлганди.

Шантал бир умр жанглardan наинки мағлуб бўлган экан, бу режасининг ҳам амалга ошишидан шубҳаланди.

Берта куёшнинг тоғлар чўққиси ортидан ботишини кузатиб ўтираркан, яқинлашиб келаётган руҳоний ва уч эркакни кўриб қолди.

Кампир уч нарсадан афсусланди: вақт-соати тутагани аён бўлди, уни юпатиш учун чоли бошқа келмади (балки бўлажак воқеалардан қўрқиб, ожизлик қилаётганини билгандир) ва ниҳоят энди пуллари банк акциядорларида қолиб кетади, чунки у пулларини қайтариб олиб, ундан гулхан ёқишга улгурмаганди.

Лекин кампир ниҳоят бу дамда Прим хоним энаси билан сайр қилиб юрган чоли билан учрашажаклигидан қувонди. Ва яна – ҳаётининг охирги куни совуқ, лекин чароғон бўлганидан суюнди, чунки ҳаммагаям бундай гўзал хотирани гўрга олиб кетиш насиб қилавермайди.

Руҳоний шерикларига четда туришни ишора қилиб, кампирнинг олдига келди.

– Хайрли оқшом! Қаранг, Парвардигор нақадар буюк, бундай гўзалликни яратган экан, – деди Берта ва ичида: «Сизлар мени олиб кетасиз, лекин бутун олам гуноҳини бошингизга соламан», – деб ўйлади.

– Жаннат нақадар гўзаллигини тасаввур ҳам қилолмайсиз, – деди руҳоний, лекин Берта отган ўқи нишонга текканини тушунди, шунинг учун Падре ўзини ниҳоят совуққон тутишга ҳаракат қилди.

– Ҳақсиз, тасаввур қилолмайман. Бундан ҳам баттари – жаннат борлигига ишонмайман. Сиз у ерда бўлганмисиз?

– Ҳозирча бунга имкон бўлмади. Лекин мен, четдан жозибали кўринса-да, жаҳаннамда бўлганман ва унинг даҳшат эканини биламан.

Берта Падре Вискосни назарда тутганини тушунди.

– Янглишяпсиз, Падре. Сиз жаннатда бўлдингиз, фақат буни ҳис қилолмадингиз. Чунончи, кўпчилик ҳам

шундай – бахтга нолойиқман деб, энг гўзал гўшаларда ҳам изтироб чекадилар.

– Бу ерда кечган умрингиз зое кетмаган куринади – сўзларингиздан донолик ҳиди уфуряпти.

– Кўп йиллардан бери ҳеч ким олдимга гаплашгани келмаганди, қизиқ, энди эса ҳамма бирдан мени эслаб қолди. Тасаввур қилинг: кеча оқшом меҳмонхона соҳибаси ва ҳокимнинг хотини ўзларини уринтирмай хузуримга келишди. Бутун эса руҳоний ташриф буюрди. Буни қандай тушунса бўлади? «Кеккайганга керилгин, бошинг кўкка етгунча!»

– Бунга сизда асос бор, – жавоб берди руҳоний. – Вискосда сиздан ҳам муҳимроқ кимсанинг ўзи йўқ.

– Нима бало, меросга эга бўлдимми?

– Ўн дона олтин ёмбиси! Ҳали қараб турасиз – авлодлар сиздан миннатдор бўлишади. Шарафингизга ҳайкал ҳам ўрнатишлари мумкин.

– Мен фавворани танлаган бўлардим, чунки у чанқоғингни қондиради, хавотирингни ҳам ювиб кетади.

– Унда соз: сиз учун фаввора қуришади. Сўз бераман.

Берта масхарабозликни бас қилиб, жиддий гапга ўтишга қарор қилди.

– Падре, мен ҳаммасини биламан. Сизлар бегуноҳ, қаршилик кўрсатолмайдиган бир тул кампирни ўлимга маҳкум қилдингиз. Сизга ҳам, шаҳаргаям, унинг одамларигаям лаънатлар бўлсин!

– Ҳақсиз, биз лаънатга учраймиз, – рози бўлди руҳоний, – йигирма йилдан зиёд бу ўлкани эътиқод йўлига етакламоқчи бўлдим, лекин ҳеч ким менга қулоқ солмади. Йигирма йилдан ортиқ одамлар қалбига Эзгуликни жо қилишга уриндим, кейин билсам, Худо чап қўли билан одамлар мойил бўлган Ёвузликни кўрсатиш

учун мени танлаган экан. Эҳтимол, бундан сўнғ улар Тангридан қўрқиб, имон йўлига қадам қўярлар.

Бертанинг йиғлагиси келди, лекин у ўзини қўлга олди.

– Сўзларингиз тиллодек ярқироқ! Лекин афсус булар – қуруқ. Бу ботиллик ва адоватни оқлашга уриниш, холос.

– Мен бошқалар каби бу ишни пул учун қилаётганим йўқ. Мусофирнинг олтини бизнинг ўлкамиз каби лаънатланганини ва ҳеч кимга бахт келтирмаслигини биламан. Парвардигор мендан сўрагани учунгина бу ишга қўл урдим. Тўғрироғи, сўрамади, илтижоларимни эшитиб – менга буюрди.

«Беҳуда тортишув», – деб ўйлади кампир. Бу пайт руҳоний чўнтагидан ниманидир чиқарди.

– Ҳеч нарсани сезмай қоласиз, – деди у, – ичкарига киришга рухсат берсангиз.

– Ҳали тирик эканман на сиз, на Вискоснинг бошқа одами остонамни ҳатлай олади. Эҳтимол тонгга қадар бу эшик очиқ қолар, лекин ҳозир эмас.

Руҳоний ишораси билан шерикларидан бири пластик шиша келтирди.

– Мана бу дориларни ичиб олинг. Бир неча соат ухлаб қоласиз, уйғонганингизда эса ўзингизни Арши Аълода, эрингиз ёнида кўрасиз.

– Мен доим эримнинг ёнидаман. Умримда уйқу до-рисини ичмаганман, гарчи баъзида уйқусизликдан қийналган бўлсаман.

– Жуда яхши, у ҳолда дорилар сизга тезда таъсир қилади.

Қуёш ботган, зулмат шиддат билан водий, черков, шаҳарни қоплаб борарди.

– Агар ичмасам-чи?

– Ичасиз.

Берта руҳонийнинг ҳамроҳларига қараб, у рост га-
пираётганини тушунди. У дориларни оғзига солиб, ке-
тидан бутун шишадаги сувни ичиб юборди. Сувнинг на
ранги, на ҳиди, на таъми бор, лекин шунга қарамасдан
у дунёдаги энг зарур нарсa. Шу каби ушбу лаҳзаларда
Бертадан ҳам муҳимроқ одам йўқ.

Кампир яна тоғларга боқди, лекин энди улар зулмат-
га чўмганди. У самода биринчи бўлиб порлаган юлдуз-
ни кўрди ва яхши ҳаёт кечирганини ўйлади: севган юр-
тида туғилиб – ўлди, лекин бу юрт уни севмаган бўлса
на-чора! Ҳақиқий муҳаббат – муҳаббат талаб қилмай-
ди, кимки ўз севгисининг рағбатини ўйласа, билингки,
у беҳудага вақтини ўтказган бўлади.

Тангри уни ўз марҳаматидан бенасиб қилмади. Бер-
та ҳеч қаерга бормаганди, лекин ҳамма жойларда бўла-
диган воқеалар Вискосда ҳам бўлишига ишониб яша-
ди. У жонидан ортиқ севган эрини йўқотди, лекин Худо
унга бир қувончни ҳадя этди – эри ўлиmidан кейин ҳам
унинг ёнида бўлди. У шаҳарнинг гуллаган даврини кўр-
ди, шунингдек, унинг аста вайрона бўлаётганига ҳам
гувоҳ бўлди, лекин энди шаҳарнинг мутлоқ таназзули-
ни кўролмай бу дунёдан кўз юмади.

У одамларнинг яхши-ёмон томонларини биларди,
лекин эрининг зоҳир дунёда жанг кетаётганига қасам
ичишига қарамасдан, охир-оқибат инсонлар қалбида-
ги Эзгулик тантана қилишига ишонарди.

Кампирнинг руҳонийга, ҳокимга, Прим хонимга,
борингки, бутун Вискос аҳлига раҳми келди, зеро, у
Ёвузлик ҳеч қачон ортидан Эзгуликни етаклаб келмас-
лигини яхши биларди.

Одамлар бу Ҳақиқатни англаб етганларида кеч бўлади.

Берта фақат бир нарсадан армон қилди – у ҳеч қачон денгизни кўрмаганди. Унинг борлигини, улканлигини, бир пайтнинг ўзида ҳам ўжар, ҳам сокин бўлишини эшитган, бироқ унинг соҳилига бориб, денгизнинг шўр сувини туйиш, ялангоёқ қумларни ҳис этиш, буюк Она кучоғига талпинганидек (келтлар шундай иборани севганлари унинг хотирасидан ўчмаган), уммон тўлқинларида чўмилиш насиб қилмади. Денгизни назарга олмаса, бу дунёдаги жами нарса билан видолашув уни маҳзун қилмасди. Лекин ҳаётни шу зайлда тарк этиш ёмон, жудаям ёмон. Кампир ўзини қурбон деб билмади – шубҳасиз Тангри Бертани шу қисмат учун танлаган, лекин бу руҳонийга насиб қилган савдодан дурустроқ эди.

– Мен сизга Эзгулик ва Ёвузлик ҳақида гапириб бермоқчиман, – руҳонийнинг ушбу сўзларини эшитаркан, Берта оёқ, қўлларини ҳис қилмай қўйди.

– Керакмас. Эзгулик нималигини билмайсиз, Ёвузликдан заҳарлангансиз, энди эса уни бутун оламга тарқатяпсиз. Бизни яксон қилиш мақсадида Вискосга келган Мусофирдан фарқингиз йўқ.

Бертанинг ўзи охиргги сўзларини базўр эшитди. Кампир юдузли осмонга қараб, кўзларини юмди.

Мусофир ваннахонага кириб, ҳар бир олтин ёмбисини яхшилаб ювди ва эскириб кетган кир қопчиғига уларни тахлаб солди. Икки кун аввал у саҳнани тарк этганди, энди эса якуний қисмда парда ортида ҳозир бўлиши лозим.

Олис ўлкалардаги камсонли бир шаҳарчани танлашдан тортиб, ишлар чаппасидан кетгудек бўлса, уни ўлимни ташкил қилишда айбламасликлари учун ҳар қандай шубҳадан холи қиладиган шерикни топишга қадар – буларнинг барчаси пухта ўйланган эди.

Диктофон ва мукофот – илк оҳиста қадам, Вискос одамлари билан дўстлашиб олгани – биринчи босқич бўлди. Мусофир режасининг иккинчи босқичи – бу ерларга кўркув ва саросима уруғини қадагани бўлди. Худо унга нимани раво кўрган бўлса, энди у ҳам одамларни шунга дучор қилади.

Мусофир режасини олдиндан ўйлаб, кутилмаган ишларнинг олдини олганди, лекин бир нарсани назардан қочирган экан – бу ҳам бўлса режасининг амалга оширилиши эди.

У одамларнинг қарор қилиши керак бўлган пайтда кимдир бу жинойтга қарши чиқиб, «йўқ» дейишини умид қилганди, зеро бу режа моҳиятни ўзгартириб, ҳали ҳаётдан умид борлигини англатган бўларди. Бордию бир одам шаҳарни қутқариб қолса, демак, у дунёни қутқариб қолган бўлади: бу эса – умиднинг сўнмагани, Эзгулик устунроқ экани, террорчилар қандай ёвуз куч эканликларини билишмагани, кечирим туфҳа этилиб, изтироблар ўрнини ёруғ, ғамгин хотиралар эгаллашини англатган бўларди.

Унинг эшитишга зор бўлган ўша биргина «йўқ» сўз учун, Шантон билан баҳс бойланганига қарамасдан, Вискос аҳли ўша ўнта олтин ёмбисини олган бўларди.

Лекин унинг режаси барбод бўлди. Энди эса кеч – у кўзлаган мақсадни ўзгартиролмайди.

Эшик тақиллади.

– Тезроқ юринг, – меҳмонхона соҳибасининг овози эшитилди. – Вақт бўлди.

– Кетяпман.

У камзулини кийиб, барга тушди ва соҳибага деди:

– Олтинлар менда. Лекин тушунмовчилик бўлмаслиги учун, сизни огоҳлантириб қўймоқчиман – қаерда эканимни билишларидан хабардор бўлсангиз керак. Агар бошқа одамни қурбон қилмоқчи бўлсангиз, ишонинг, полиция айнан шу ерга келади. Телефонда неча марта кўнғироқ қилганимни ўзингиз кўрдингиз, шундаймасми?

Меҳмонхона соҳибаси жимгина бошини силкитди.

Келтлар Тошига қадар ярим соат пиёда юриш зарур эди. Асрлар давомида уни одамлар чақмоқ зарбидан қоядан узилиб тушган улкан тош бўлаги деб ўйлаганлар. Ахав бу ерда шаҳар кенгашини ўтказган, зеро, улкан Тош табиат қўли билан очиқ ҳавода қўйилган минбарни эслатарди.

* * *

Ҳукумат томонидан келтлар меросини ўрганиш учун юборилган илмий экспедиция иштирокчиларидан бири бу тошга эътибор бермагунига қадар, одамлар бу Тош ҳақида шундай фикрда юра берганлар.

Ушанда бир гуруҳ археологлар Тошни ўлчаб, ковлалаб, ҳисоб-китоб қилиб, турли баҳс-мунозаралар уюштиришганди. Ниҳоят олимлар бу жойни қайсидир келт қабиласи муқаддас санаган, деган тўхтамга келдилар. Лекин бу ерда қандай маросимлар ўтказилгани номаълумлигича қолди. Айрим олимлар бу ерда фалакиёт расадхонаси бўлган десалар, бошқалари бу Тош олдида келт коҳинлари ҳосилдорлик Маъбуди ша-

рафига бокира қизлар билан зинолар уюштиришганини исботладилар. Мунозара бир ҳафта давом этди ва олимлар бирор фикрга келолмай, бошқа сирлироқ жойни ўрганишга кетганлар.

Вискос шаҳри ҳокими сайлангандан сўнг, бу ерга сайёҳларни жалб қилиш мақсадида маҳаллий газетага буюртма бериб, келтлар меросига оид мақолалар чоп эттирди. Бу ерга элтувчи сўқмоқлардан юриш мушкуллиги, лекин бунгаям қарамай улкан Тош олди-га чиқишга довланадиган кимса топилиб қолса, Вискос ҳокими унга ўша ерда ётган тош парчаларинигина соврин сифатида тортиқ қила оларди, ҳолбуки бошқа шаҳар ва қишлоқларда бу мақсадда қадим ёзувлар ва турли ашқол-дашқоллар совға қилинарни.

Шундай қилиб, бу каби уринишлар ҳеч қандай натижа бермади, анча вақтдан сўнг улкан Тош мозийдаги вазифасини ўташга қайтди – вискосликлар ҳар ҳафтада ўтказиладиган зиёфатда ундан улкан стол сифатида фойдалана бошладилар.

Ўша куни Вискоснинг кўпчилик хонадонларида айнан бир масалада баҳслар авжига чиқди: эркалар фақат ўзларигина боришга қарор қилган бўлсалар, хотинлари ҳам мазкур маҳфий қурбонликда қатнашиш учун ҳақларини талаб қилдилар. Содир бўлажак жиноят энди шундай аталаётганди.

Эрлари бу тадбир хавfli, ўқотар қуроллардан ҳар балони кутиш мумкин десалар, хотинлари эрларининг манманлик туфайли кўнишмаётганини, дунё аллақачон ўзгариб, энди хотинлар билан ҳам ҳисоблашиш зарурлигини уқтирдилар. Охири эрлари ён босиб, хотинларининг қўли устун келди.

Мана энди қўлларида машғалалар ушлаб олган одамлар улкан Тош томон илон изидай оқиб келишарди. Машғалалар сонидан Вискосда қанча одам яшаши-ни билиб олса бўларди, уларнинг сони 281 та бўлиб, Мусофир ва кампир Берта бундан мустасно эди. Ҳар бир эркак бир қўлида фонус ё лампа, иккинчи қўлида ногаҳон отилиб кетмаслиги учун иккига бўлинган милтиқни ушлаб олганди.

Берта бу ерга ўз оёғи билан бормайдиган ягона одам эди – у икки ёғочсоз кўтариб олган ясама тобутда тинчгина ухлаб борарди. «Яхшиям бу кампирни қайтариб олиб кетишга тўғри келмайди, – деб ўйлади ёғочсозлардан бири. – Унинг баданига шунчалар кўп қўғошин киритишадики, оқибатда вазни камида уч ҳиссага ортади».

У чамалаб кўрди: ҳар битта ўқ одатда олтига майда қўғошин шарчаларидан иборат бўлади. Ҳамма отилган ўқ унинг баданига кирса, у ҳолда кампирнинг тана-сида 522 та қўғошинни санаш мумкин, бу унинг қони миқдоридан ҳам кўпроқ дегани.

Шу пайт ёғочсоз ошқозонининг гумбирлаб қолганини сизди ва душанбагача ҳеч нарсани ўйламасликка қарор қилди.

Тоққа кўтарилаётган одамлар йўл давомида чурқ этмадилар, гўё улар тезроқ унутилса яхши бўладиган даҳшатли туш кўришаётгандек эди. Чарчоқдан эмас, ҳаяжондан ҳаллослаб қолишганди.

Ниҳоят улкан Тошни ярим ой шаклида машғалалар ўраб олди. Ҳоким ишора қилгандан сўнг, ёғочсозлар кампирни амбардан тушириб, Тош устига ётқизиб қўйдилар.

– Йўқ, бу тўғри келмайди, – деди уруш тўғрисидаги киноларда душман ўқидан ўзини ҳимоя қилиш учун ётиб олган аскарларни эслаган Темирчи. – Ётган одамга ўқ билан тегиш қийин.

Шунда ёғочсозлар Бертани ортидаги тошга тираб, ўтқизиб қўйдилар. Ажойиб нишон пайдо бўлди, лекин шу орада бир аёлнинг йиғлагани эшитилди:

– У бизга бақрайиб ўтирибди! Кампир нима қилаётганимизни кўриб турибди.

Турган гап, Берта ҳеч нарсани кўрмасди, лекин тез орада майда кўрғошин парчаларидан тилка пора бўла-жак жилмайиб турган бегуноҳ кампирга қарашга би-ровнинг юраги дов бермасди.

– Тескари қаратиб, ўтқизиб қўйинглар, – деди бу манзарага бефарқ қаролмаган Ҳоким.

Ёғочсозлар минғирлашганча кампирни тизза чўк-тириб қўйдилар. Энди кампир юзини тошга, орқасини одамларга ўтирди. Бироқ бундай алфозда уни ушлаб ту-риш қийинлиги сабаб, ёғочсозлар кампирнинг тирсак-ларини арқон билан боғлаб, учларини тошнинг нариги томонидан бириктириб қўйдилар.

Даҳшатли манзара пайдо бўлди – одамлардан юз ўтириб тиз чўккан кампир қўлларини осмонга қаратиб, гўёки кимгадир нимадандир нола қилаётганга ухшар-ди. Кимдир бу манзарани кўриб норози бўлди, лекин ҳоким бунга барҳам бериш кераклигини айтди.

Иш қанча эрта тугаса, шунча яхши, нутқ ва ўз-ўзи-ни оқлаш ишларини эртага қолдирса ҳам бўлади, чун-ки шусиз ҳам чўпон ва деҳқонлар бардами, кўчадами барибир бугунги воқеани муҳокама қилишади. Бироқ энди шаҳарнинг учта кўчасининг биридан одамлар юр-маслигига шубҳа қилмаса бўлади, зеро улар бу кўчада

олис тоғларга боқиб, ўзи билан ўзи гаплашиб ўтирадиган Бертани кўришга кўникиб қолгандилар. Яхшиямки қўлбола зинапоя орқали автойўлга чиқадиган тор йўлак ва шаҳарнинг яна иккита кўчасидан четга чиқиш мумкин.

– Келинлар, бу ишга барҳам берайлик, – деди ҳоким руҳонийнинг жим тургани ва бу билан унинг обрўсига путур етказмаётганидан мамнун бўлиб. – Йўқса водийда бегона кимса бу машъалаларни кўриб, нималар содир бўлаётганига қизиқиб қолиши мумкин. Нишонга ол, ўқ от ва ҳамма уйига!

Бўшашмасдан! Она юртини ҳимоя қилишдек ша-
рафли бурчни бажараётган яхши аскар каби! Қалб қий-
ноқларисиз! Буйруқ бор ва уни бажариш лозим!

Шу пайт ҳоким нафақат руҳонийнинг жим турганини тушунди, балким қопқонга тушиб қолганини ҳам англаб етди. Бордию, бу воқеа ошкор бўлиб қолса, барча урушлардан сўнг қотиллар ўзларини оқлашгани каби одамлар ҳам «биз буйруқни бажардик, холос», деб ўзларини оқлашлари турган гап. Уларнинг қалбида нималар кечаётгани ҳокимга қоронғу, шундай экан у ҳолда ким у: қотилми ё халоскор?

Қуроллар отишга тайёр турганида бўшашмаслик керак. Ҳоким 174 қуролдан бирданига ўқ узилганда қандай шовқин пайдо бўлишини тасаввур қилди ва ўзини тинчлантирди: биров буни эшитиб бу ерга келгунича одамлар ортга қайтган бўладилар, шунингдек, у одамларга қайтиш чоғи машъалаларни ўчириб қўйишни буюрган. Одамлар кўзи юмуқ ҳолда ҳам уйларини топа олишади, ёруғлик эса фақат отишма пайтида бахтсиз ҳодиса юз бермаслиги учун хизмат қилади.

Эркаклар эллик қадам олдиндаги кампирни нишон-га олганларида табиий, аёллар орқага тисландилар. Эркакларнинг болаликдан овчиликка ўрганишгани, улар югуриб кетаётган ҳайвон ёки учиб юрган қушни бир ўқ билан гумдон қилишини ҳисобга олинса, уларнинг хатога йўл қўйиши мумкин эмасди.

Ҳоким «Ўт оч!» дейишга шайланиб турганда бир аёлнинг овози жаранглади.

– Тўхтанглар!

Бу Прим хоним эди.

– Олтин, олтинларни кўрдингларми?

Эркаклар қуролларини туширдилар. Аслида олтинни ҳеч ким кўрмаганди.

Барча Мусофирга юзланди. У ўртага чиқиб, қопчигидан олтин ёмбиларини чиқара бошлади.

– Мана у, – деди у яримой тизимининг четига қайтаркан.

– Бу олтин, – деди қиз, – лекин сизларнинг ҳам бунга амин бўлишингизни истайман. Тўққизта аёл чиқиб, уларнинг ҳар бири олтинни биттадан қўлига олсин.

Ҳоким иккиланиб қолди – қизнинг айтганини қилишса, аёллар ўқ учиш йўналишида бўлади, бирорта эркакнинг қўли қалтираб, тепкини босиб юбориши мумкин. Бироқ тўққиз аёл – унинг хотинини ҳам ҳисоблаганда Прим хонимнинг олдига келиб, унинг айтганини қилди.

– Ҳа, бу – ҳақиқий олтин, – деди ҳокимнинг хотини қўлидагини яхшилаб ўрганиб, тақинчоқлари билан солиштириб кўраркан. – Мана, давлат тамғаси ва ишлаб чиқилган санаси, вазни, рақамини англатувчи сонлар. Бизни алдашмаган.

– У ҳолда қўймаларни ушлаб, гапимни эшитинг.

– Ҳозир нутқ сўзлашнинг мавриди эмас, Прим хоним, – деб ўртага аралашди ҳоким ва аёлларга деди: – Бу ердан кетинглар, бошлаган ишимизни якунлашга имкон беринг.

– Жим бўл, тектак!

Шантал қичқириб, ҳаммани қўрқитиб юборди. Вискосда кимнингдир ўзини бундай тутиши ҳеч кимнинг хаёлига келмаганди.

– Ақлдан озганмисиз?

– Жим бўл! – Шантал бошдан оёқ қалтираб, ҳокимдан нафрат тўла кўзларини узмаган ҳолда янада кучлироқ бақирди.

– Барчамизни тергов, ўлимга маҳкум қилувчи қопқонга тушиб, сен ақлингни йўқотгансан. Аслида сиртмоққа бошини суққан сен бўласан.

Ҳоким Шантал томон бир қадам босди, лекин уни икки эркак тўхтатиб қолди.

– Қиз нима демоқчи, қани эшитамиз!, – дея оломон ичидан кимдир қичқирди.

– Ўн дақиқанинг аҳамияти йўқ!

Айни вазиятда ўн эмас, беш дақиқа ҳам муҳим аҳамиятга эга ва Вискоснинг ҳар бир одами буни биларди.

Дарада турганларни борган сари даҳшат чулғар, айбини чуқурроқ англагани сари, номуси қийнарни. Одамлар қалтироқларини босолмай қолгандилар. Улар бирор баҳона топиб, тезроқ бу ишга чек қўйишни хоҳлардилар. Бу ерга келаётиб ҳар бир эркак «қўлимдаги қуролда бўш патрон бор ва бу машмаша бир зумда тугайди», деб ўйлаганди, энди эса ҳақиқий ўқ билан ҳамма жодугар санаган кампирни ўлдиришидан, унинг арвоҳи кечалари безовта қилишидан қўрқарди.

Кимдир оғзидан гуллаб қўйиши ёки руҳоний берган ваъдасида турмай, ҳар бири гуноҳкор бўлиб қолишидан ҳам қўрқдилар.

– Майли, беш дақиқа, – деди ҳоким, гарчи энди ўйин Шантал қўйган қондалар асосида бурилиб кетган бўлсаям, бу ерда фақат угина буйруқ беришга ҳақли эканини кўрсатиб қўйиш учун.

– Қанча керак бўлса, шунча гапираман, – деди энди ўзини анча қўлга олган ва эгаллаган ҳудудининг бир қаричиниям бой бермасликка қарор қилган қиз. У аниқ ва бурро-бурро қилиб гапирди: – Лекин қўп вақтингизни олмайман. Бўлаётган воқеани кўриб ажабланасан, киши, чунки Ахав замонида қўрғошинни олтинга айлантиришга қодир ғалати кукуни бор машҳур одамлар шахримизда яшаганларини ҳаммамиз биламиз. Бу одамлар ўзларини Алкимёгар деб атаганлар. Ахав улардан бирини ўлдиришга қарор қилгандаям у бундан тонмаган ва ҳақиқатни гапирган.

Бугун сизлар ҳам ўша ишни қилмоқчисизлар – қўрғошинни инсон қонига ботириб, уни худди қўлимиздаги каби олтинга айлантиришга ишоняпсизлар. Бир томондан ҳақсиз, лекин иккинчи томонини олсак, қўлингизга осонлик билан кирган олтин, шунча тез ғойиб бўлади.

Мусофир қизнинг нималар деяётганини тушунмасада, лекин сўзларини давом эттиришини хоҳлади, зеро, унинг зулматга чўмган қалбининг бир четида яна қандайдир Нур пайдо бўлаётганини ҳис қилди.

– Биз мактабда машҳур шоҳ Мидас ҳақидаги афсонани ўқиганмиз. Қўнларнинг бирида у Тангри билан учрашиб қолади. Тангри ундан тила-тилагингни, дега-

нида Мидас бадавлат одам бўлса-да, «Қўлим текканки нарса олтинга айлансин!» дейди

Шундан сўнг нималар бўлганини эслайсизми?

Мидас ўзини ўраб турган – жиҳозларни, саройини олтинга айлантиради. Унинг қўли теккан дарахтлар, зиналар олтинга эврилади. Туш пайтига келиб, қорни очқаб овқат емоқчи бўлади. Хизматкорлар пишириб келган қўй гўштини қўлга олган заҳоти гўшт олтинга айланади. У ичмоқчи бўлиб қадаҳни лабига олиб келади, лекин қадаҳдаги шароб ҳам олтинга айланади. Фақат шундагина у қанчалар хато қилиб қўйганини тушунади ва хотинидан ёрдам сўрайди. Хотинини қўлини ушлар экан, у ҳам олтинга айланиб қолади. Буни кўрган хизматкорлар шохни ташлаб, қочиб кетадилар.

Бир ҳафта ўтар-ўтмас Мидас гир-атрофи олтинга тўлиб, очлик ва ташналикдан кўз юмади.

– Бу билан нима демоқчисан? – деди ҳокимнинг хотини. У тездагина олтинни ерга қўйиб, эрининг ёнига қайтди. – Бизга бундай каромат кўрсатадиган Худо Вискосда пайдо бўлганми?

– Нима демоқчиман? Шунини айтмоқчиманки, олтиннинг ўзи аслида ҳеч қандай қийматга эга эмас. Уни еб, ичиб бўлмайди, унга на ҳайвон, на ер сотиб оласан. Фақат пул қийматга эга, ҳуш, қайси йўл билан бу олтинларни пулга алмаштирмоқчисиз?

Олдимизда иккита йўл бор. Темирчимиздан олтин қуймаларини эритиб, уларни бир хилдаги икки юз саксон бўлакчаларга бўлишини сўраймиз. Ҳар ким ўз улушини олиб, шаҳарга сотгани боради. Ана шунда шубҳа остида қоламиз, чунки бизнинг водийда олтин конлари йўқ, шунинг учун бирдан вискосликларда олтин бўлакчалари пайдо бўлгани савол туғдиради.

Ҳукумат бу вазиятни текшира бошлайди.

Биз ўз навбатида Келтлар хазинасини топиб олдик, дейишимиз мумкин. Текширув натижалари олтин яқинда қуйилганини, келтларда бундай олтин бўлганида улкан бир бой шаҳар қуришган бўлишини аниқлайди.

– Сен ўта бетаъмиз одам экансан, – деди зодагон. – Биз қўмаларни шундоқлигича – тамғаси, сифати ва ҳоказоси билан банкка топширамиз ва уни пулга алмаштириб, тенг бўлишиб оламиз.

– Бу иккинчи йўли. Ҳоким ўнта олтин ёмбисини олиб банкка боради, улар учун пул сўрайди. Турган гап, биз борсак, банк ходимида саволлар туғилиши мумкин, лекин у бундай саволларни ҳокимга бермайди, зеро ҳоким – шаҳар ҳокимияти вакили. Ундан фақат бир нарсани – бу олтинларга эгалик гувоҳномасини сўрашади. Ҳоким ҳужжат йўқлигини айтиб, унинг хотини таъкидлаганидек, улардаги тамға, рақамларга ишора қилади, олтинларнинг ҳақиқий эканини айтади: мана ишлаб чиқилган санаси, рақамлари бор, дейди.

Бу пайтга келиб азиз Мусофиримиз бу ерлардан олисларга кетишга улгуради.

Банк ходими ҳокимни яхши танигани, унинг ҳаққонийлигига шубҳа қилмаслигини айтиб, банкнинг бундай катта суммада ҳақ тўлаши учун рухсат кераклигини айтади. Гап орасида банк ходими бу олтинлар қаердан келганини сўрайди. Ҳокимимиз анойилардан эмас, сўз қидириб қўлини чўнтакка солмайди: у бир мусофир совға қилганини айтади.

Ходим бу ҳақда мудирга хабар беради. Мудир ҳам, йўқ, йўқ, у ҳеч кимдан шубҳа қилмайди, фақат қуруқ маошга ишлаши ва калласини ғалвага тикмаслик учун,

эҳтиёт чора – банк бошқаруви кенгашини чақиради. Кенгаш аъзоларининг бирортаси ҳокимни танимайди, гарчи катта сумма борасида гап кетаётган экан, олтиннинг қаердан келиб чиқишини билиш мақсадида ҳокимдан икки кун кутиб туришини сўрайдилар.

Ҳуш, бу орада нима аниқланади? Олтинлар – ўғирланган ёки гиёҳвандликка алоқадор кимсалар томонидан сотиб олинган!

Шантал жим бўлди. У биринчи бор ёмбини қўлга олганда пайдо бўлган кўркув ҳисси энди ҳамшаҳарларини қамраб олганди. Бир одамнинг кечмиши – бутун одамзод кечмишидир.

– Ахир ҳар бир олтин ёмбисига рақам ва ишлаб чиқилган сана зиҳр этилган, унинг қаердан келиб чиқишини бир зумда аниқлаш мумкин.

Барчанинг нигоҳи ўзини сокин тутиб турган Мусофирга тушди.

– Ундан сўрашнинг ҳожати йўқ, – деди Шантал, – у жавоб беради, биз эса буни ҳақиқат деб биламиз. Бировларни жиноятга тақаган инсон ишончга арзимаёди.

– Олтинлар нақд пулга алмашгунга қадар уни шу ерда ушлаб турсак бўлади-ку, – деди темирчи.

Мусофир меҳмонхона соҳибасига ишора қилди.

– Унинг нозик жойидан ушлолмайсиз, – деди соҳиба. – Мусофиримизнинг бакувват дўстлари борлиги аниқ. У менинг олдимда бир неча бор қўнғироқ қилиб, аллакимлар билан гаплашди, чипта буюрди. Бордию, у йўқолиб қолса, Мусофирнинг ўғирлангани аниқ бўлади, ана ўшанда Вискосни полиция босиб кетади.

Шантал қўлидаги олтинни ерга қўйиб, отишма йўналишини тарк этди. Қолган аёллар ҳам шундай қилдилар.

– Ҳоҳласангиз – отинглар. Лекин мен бу Мусофир томонидан қўйилган тузоқлигини яхши биламан, шунинг учун жинойтга шерик бўлмайман.

– Сен ҳеч нарсани билмайсан! – дея зодагон бақирди.

– Агар ҳақ бўлиб чиқсам, ҳоким тез орада қамоққа тушади, ҳукумат вакиллари олтинлар кимдан ўғирланганини аниқлаш учун Вискосга ташриф буюрадилар. Кимнингдир буни тушунтириб беришига тўғри келади, фақат менинг эмас. Мен фақат жим бўлишни ваъда қиламан: бу ерда нима бўлганини билмайман, дейман, холос. Эртага Вискосни мутлоқ тарк этувчи Мусофирга қараганда ҳокимимизни яхши биламиз. Балки ҳоким олтинларни Мусофирдан ўғирлаганига иқрор бўлиб, бор айбни ўз бўйнига олар? У ҳолда уни ҳаммангиз қаҳрамонга чиқарасиз, жинойт очилмай қолади, биз аввал қандай яшаган бўлсак, бундан кейин ҳам шундай яшай-верамиз, фақат – олтинларсиз.

– Мен бу ишни қиламан! – деди ҳоким қизни ақлдан озган ҳисоблаб.

Шунда кимдир милтиғини ерга қўйганининг овози эшитилди.

– Менга ишонинг, – деб бақирди ҳоким. – Мен буни бўйнимга оламан, таваккал қилиб кўраман!

Бунга жавобан одамлар бирин-кетин милтиқларини ерга қўя бошладилар – қачонгача сиёсатчилар ваъдаларига ишониш мумкин?!

Фақат ҳоким ва руҳонийгина милтиқларини нишонга тўғрилаб турардилар: улардан бири Прим хонимни, иккинчиси Бертани нишонда ушлаб туришди. Бироқ шу пайт кампир баданига қанча кўрғошин киришини сарҳисоб қилган ёғочсоз нималар бўлаётганини кўриб, иккисига ташланди ва қуроллари тортди олди.

Ҳоким ҳали қасос учун жиноят қилишгача ақлини йўқотмаганди, руҳоний эса қурол отишни билмас, отган тақдирида ҳам нишонга теккизолмасди.

Прим хоним ҳақ эди: бировга ишониш жуда хавфли! Бирдан барча одамлар ушбу ҳақиқатни англагандай бўдилар, чунки дастлаб катталар, улар кетидан ёшлар бу ерни аста тарк эта бошлашди.

Улар жимгина ортга қайтар эканлар, об-ҳаво, қўйлар жунини қирқиш, шудгорлаш керак бўлган далалар, бошланаётган ов мавсумини ўйлаб, ўзларини чалғитмоқчи бўдилар.

Аслида бу ерда ҳеч нарса бўлгани йўқ, бўлолмасди ҳам, чунки Вискос Вақт уммонига ғарқ бўлиб кетган, унда ўтаётган кунлар бир-биридан фарқ қилмасди.

Одамлар уч кун ичида содир бўлган воқеаларни шунчаки тушда кўрдик, деб ўзларини ишонтирмоқчи бўдилар.

Дарҳақиқат бу – туш эди. Даҳшатли туш.

Дарада уч нарса қолди – улардан бири тошга бойланган ҳолда ухлаб ётар, қолгани одамлар ташлаб кетган иккита фонус эди.

* * *

– Мана олтинлар, бундан кейин у Вискосга тегишли, – деди Мусофир Шанталга. – Мен эса олтинсиз, саволимга жавобсиз қоладиган бўлдим.

– У Вискосга эмас, менга тегишли. Сен эса мен билан бирга бориб, уларни нақд пулга алмаштиришга ёрдам берасан, чунки бирорта сўзингга ишонмайман.

– Бу ишни қилмаслигимни яхши биласан. Менга қаратилган нафратингга келсак: ўзингдан нафратлан-

санг тўғри бўларди. Ўтган воқеалардан миннатдор бўлишинг керак, зеро, сенга олтинларни кўрсатиб, бойиб кетишдан ҳам муҳимроқ нарсани англатдим: сени ҳаракат қилишга мажбур қилдим. Мен туфайли бу ўткинчи дунёга ҳасрат қилишдан воз кечиб, ўз йўлингни аниқлаб олдинг.

– Ўта олижаноблик, -киноя қилди Шантал. – Мен биринчи учрашувимизданоқ инсон табиатига доир фикримни айтишим мумкин эди; Вискос таназзулга юз тутган, бироқ унинг тарихи шараф ва доноликка тўла бўлган. Сен бир умр қидириб юрган жавобни мен беришим мумкин эди.

Шантал улкан Тошга келиб, у ерда тирсакларидан бойланган Бертани ечиб олди. Қиз кампирнинг пешанасидаги қонли ярани кўрди, балки кампирни тошга қадаганларида пайдо бўлгандир, деб ўйлади. Лекин жароҳат арзимас эканига қиз амин бўлди. Энг ёмони Бертанинг уйғонишини кутиб, тонггача шу ерда қолишга тўғри келарди.

– Сен ҳозир ҳам жавобини айта оласанми? – деб Мусофир қиздан сўради.

– Сенга авлиё Савиний ва Ахавнинг учрашуви ҳақида гапириб бергандим, эсингдами?

– Ҳа, албатта. Руҳоний унинг олдига келиб, бироз суҳбатлашади, кейин араб авлиё жасоратига тан бериб, имон йўлини танлайди.

– Худди шундай. Сен фақат дарвиш ухлашдан олдин Ахав билан суҳбатлашганини эслаб ўтмадинг. Савиний унинг остонасини ҳатлаб ўтганда, Ахав пичоғини қайраб ўтирганди. Бутун дунёни ўзига ўхшатган қароқчи руҳонийни синаш мақсадида сўрайди:

– Бордию, ҳозир олдимизга шаҳарнинг энг гўзал бузуқ аёли кириб келса, унинг гўзаллиги ва жозибасини ўйламай тура олармидинг?

– Йўқ. Лекин нафсимни тийиб тура олардим, – деб жавоб берибди Рухоний.

– Агар сенга кўплаб олтин тангаларни бериб, ўзлингдан кеч ва бизга қўшил десам, олтинларни оддий тошдек қабул қилармидинг?

– Йўқ. Лекин нафсимни тийишга ҳаракат қилардим.

– Бордию, олдингга бири сендан нафрат қиладиган, иккинчиси сени авлиё деб тавоб қиладиган ака-укалар кириб келса, уларни тенг деб кўрармидинг?

– Мен бундан азоб чеккан бўлардим, лекин азоб ичра ҳам ўзимни қўлга олиб, уларни бир-биридан фарқламаган бўлардим.

Шантал жим бўлди, кейин қўшимча қилди:

– Айтишларича, Ахавнинг имон йўлини танлашга айнан мана шу қисқа суҳбат сабаб бўлган экан.

Мусофир қизнинг изоҳларига муҳтож эмасди – Савиний ва Ахавга айнан бир хил куч таъсир қилганини унинг ўзи ҳам биларди: Эзгулик ва Ёвузлик уларнинг, қолган барча инсоният қалбидан муқим жой эгаллаш учун жанг қилган. Ахав Савинийнинг ўзига тенг кела олишини тушунганда, унинг ўзи ҳам Савинийга тенглаша олиши мумкинлигини англаб етган. Алал-оқибат буларнинг бари – ўзликни англаш ва йўл танлаш масаласидир.

Бошқа ҳеч нарса эмас.

Шантал болалигида бу ердаги булоқ сувларининг, майсаларнинг, бутун вилоятдаги энг яхши узум нави-

дан тайёрланган ва сайёҳлардан сир тутилган хонаки шаробларнинг таъмини татиб сайр қилган водийни, тоғларни, ўрмонни охирги марта кўздан кечирди.

Гап шундаки, бу ерларда шароб кам тайёрланган, шунинг учун одамлар уни Вискосдан четга чиқармаганлар, катта пул кетидан қувиб, анъаналарини бузмаганлар.

* * *

У Берта билан видолашиш учунгина яна Вискосга қайтиб келди, катта шаҳарга қилган қисқа саёҳати уни бой-бадавлат аёлга айлантирганини ҳеч ким сезмаслиги учун одатда кийиб юрган эски кўйлагини кийиб олди: Мусофир барча юмушларни ўз зиммасига олиб, олтинларни пуллашга зарур бўлган ҳужжатларни имзолади, пуллар эса Прим хоним номига очилган ҳисоб рақамига ўтказилди. Қиз ва Мусофирга керагидан ортиқ мулозамат қилган банк ходими бирорта ҳам ортиқча савол бермади. Бироқ Шантал бу қартайиб бораётган банкир ўзининг ёш жазманига ҳисоб рақами очаётганига амин эди.

«Қандай ҳузурбахш дамлар бўлди!» – деб ўша воқеани эслади қиз. Эҳтимол, банк ходими қизнинг бундай катта пул туришини кўриб, ётоқда ҳам чакки бўлмаса керак, деб ўйлагандир?!

Шантал йўлда ҳамшаҳарларидан айримларини учратди: қизнинг Вискосни тарк этишини ҳеч ким билмагани боис одамлар ҳеч нарса бўлмагандай, шаҳарга Иблис ташриф қилмагандек қизга «салом», дедилар. Шантал ҳам жавобан бу кун ҳаётининг бошқа дамлари-дан фарқ қилмаслигини билдирди.

Қиз бошланган янги ҳаётининг қандай бўлиши, уни нақадар ўзгартириб юборишини ҳали англамасди – лекин буни тушуниб етишга вақти етарли эди.

Берта шаҳарни қуриқлаш учун эмас, шунчаки бошқа ишга ярамаслиги туфайли уйининг олдида ўтирарди.

– Одамлар менинг шарафимга фаввора қурадиган бўдилар, – деди кампир. – Жим бўлишимни шунга нархладим. Биламан, у узоқ турмайди ва кўпчилик чанқоғини босолмайди, чунки Вискос барибир маҳкум этилган. Шаҳримизни бу ерда пайдо бўлган Иблис эмас, бизлар яшаётган Давр вайрон қилади.

Шантал фаввора қандай бўлишини сўради; Берта ўзи ўйлаб топган лойиҳани гапириб берди: Қуёшдан сув отилиб чиқиб, тўғри оғзини очиб турган бақага қуёйлади. Берта – Қуёшни, руҳоний – Бақани англатади.

– Мен фаввора тургунга қадар унинг зиёга бўлган ташналигини қондириб тураман.

Ҳоким бу лойиҳа шаҳар газнасига катта зиён келтиришини айтиб, қаршилиқ ҳам қилиб кўрди, лекин Берта буларга қулоқ солмади ва ҳокимият кўнишга мажбур бўлди – келаси ҳафта фаввора қурилиши бошланиши керак.

– Қизим, охири мен айтган нарсани бажарасанми? Мен бир нарсани тўлиқ ишонч билан айтишим мумкин: инсон умрининг узун ёки қисқа бўлиши, унинг қандай яшашига боғлиқ.

Шантал кулиб, кампирнинг юзларидан ўпди ва Вискосга орқа ўтирди – бир умрга.

Берта ҳақ: у вақтини бой бермаслиги керак, гарчи ҳаёти узун кечишидан умидвор бўлса ҳам.

Адабий-бадiiй нашр

Пауло Коэло

ИБЛИС ВА ПРИМ ХОНИМ

Муҳаррир: Анвар НАМОЗОВ

Бадiiй муҳаррир: Ўткир ТОЖИБОЕВ

Техник муҳаррир: Иномжон ЎСАРОВ

Мусахҳиҳ: Нодира ШОМУРОВА

Нашриёт лицензияси: AI № 255, 31.12.2014.
Теришга берилди: 20.12.2019.
Босишга рухсат этилди: 11.02.2020.
Офсет қоғози. Қоғоз бичими: 84x108 ¹/₃₂.
Charter гарнитураси. Офсет босма.
Ҳисоб-нашриёт т.: 4,94. Шартли б.т.: 9,24.
Адади: 5000 нусха.
Буюртма № 61.

«Yangi kitob» нашриётида нашрга тайёрланди.
100138, Тошкент шаҳри Учтепа тумани
Чилонзор даҳаси 13 мавзе 45 уй.
Тел.: (+99891) 132-36-64, (+99890) 992-35-01
e-mail: yangikitob@mail.ru

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси
ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигининг
Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйида чоп этилди.
100128, Тошкент шаҳри, Лабзак кўчаси, 86 уй.